

20 Рубен ГАЛСТЯН: «Не искать лёгких путей»

– Вы сказали про стройотряды. У вас какой там был интерес – коммерческий?

– Обязательно! Сильным считался тот отряд, который больше зарабатывает! Это же стимул. Ну и комсомольское движение, сплоченность – не без этого. Мы за лето узнавали друг друга лучше, чем за всю учебу. Сразу было ясно, с кем нужно дружить, а с кем

– нет. Чтобы узнать человека, надо с ним поработать. Вот когда появляются первые деньги – только тогда человек проявляется, его истинное нутро.

– Какие у вас были планы после окончания института?

– Выбор был такой: либо по распределению на завод, либо в армию. Я подумал и написал заявление: «Хочу служить в рядах Советской Армии...»

– Как раз шла Афганская война... Почему вы сделали такой выбор?

– Еще раз скажу, что моя жизнь – это борьба. И на всех ее этапах – в школе, в институте, в армии, в работе – я не искал легких и удобных путей.

– Что вам дала армия? Не пожалели вы о «потерянном» времени?

– Я ни о чем не жалею, что случилось в моей жизни. Выбранный мною путь – думаю, что он самый правильный. Когда я служил в армии, я вступил в коммунистическую партию. Сознательно. Но уже будучи коммунистом, я видел много несправедливостей по отношению к простому солдату. Не проявлялась человечность партии... Я был командиром отдельного взвода связи при батальоне – мы обеспечивали связь и должны были до общего подъема, то есть до шести утра, обслужить машины: заправить их, помыть и т.д. Был случай, когда мы с учений вернулись в четыре утра – солдаты неделю были в лесах, в грязи по уши... И вместо того, чтобы мыть машины, я дал ребятам два часа отдыха, дал команду «отбой». Я просто пожалел людей, которые сутки не спали. Приходит замполит: «Ты молодой коммунист, как ты мог так поступить?!» Он так на меня взъелся, что мне захотелось выбросить партбилет. Но я сделал по-своему. Все поспали. Конечно, в армии было трудно, но мне всегда все с трудом доставалось...

– Может, у вас характер трудный?

– Да нет, со мной все уживаются. Конечно, командирские замашки у меня есть, особенно после армии... Но это хорошо. Потому что когда просто просишь о чем-то, человек этого не воспринимает. А когда говоришь в виде команды: «Сделай и доложи» – выполнит обязательно.

– После армии вы вернулись в Калугу?

– Когда служба в армии подходила к концу, передо мной встал выбор – остаться служить или увольняться. Мне замполит говорит: «Ты коммунист, старший лейтенант, давай мы тебя продвинем в военную академию!» У меня был настрой остаться в армии. Но я ведь держал связь со своим домом, с родителями. А у армян традиция: родители всегда остаются на попечении младшего

сына. В итоге я уволился из армии, чтобы быть ближе к семье. Было это в апреле 86-го, как раз после Чернобыля. Я приехал в Калугу – другого пути просто не было, уже вся жизнь была с ней связана. Я живу здесь с 18 лет!

– Кстати, как вам тогдашняя Калуга?

– Это был очень уютный город. Первый мой калужский адрес – улица Степана Разина, где я снимал квартиру до того, как переехал в общежитие. Так вот, очень часто после занятий я пешком шел с Гагарина до Никитина – это была очень приятная прогулка! Ходил и один, и с друзьями: когда по Кирова, а иногда понизу – через площадь Ленина. В памяти остались старые кафешки, чебуречная, пельменная... Это счастье, что я попал в Калугу! Я всю свою жизнь старался сделать для Калуги все, что могу. И буду делать, пока есть возможность.

– Как получилось, что вы стали строителем?

– В военкомате мне дали направление на моторостроительный завод. Я пришел, прошел через проходную с этим направлением... А вот чтобы выйти с завода, мне пришлось часа три бегать за пропуском! Когда я вышел, то сразу понял, что никогда не вернусь на завод – я свободу люблю. И здесь свою роль сыграла судьба! Я стоял, расстроенный, на остановке, разговорился с девушкой, сказал, что ищу работу. И вот она говорит: «А поехали к нам, в УПТК «Калугастрой», нам нужны молодые специалисты». Мы сели в маршрутку и поехали... Это была организация, которая строила Калугу. Меня приняли инженером в отдел оборудования, который снабжал им все стройки Калуги. Так началась моя работа в строительстве. Я стал старшим инженером, начальником отдела, замначальника УПТК – карьера шла быстро. А потом начались 90-е – время, когда все рушилось. В том числе распался и «Калугастрой».

– Многие растерялись в то время. Вы – нет?

– Я не растерялся. Я стал более уверенным, узнал себя с другой стороны. Со строительными организациями я связи не терял – и с ЖБИ, и со «Спецстроем»... У меня уже тогда родилась мечта – возродить объединение «Калугастрой». Это же было громадное объединение, я всегда по-хорошему завидовал его начальнику, руководящему такой громадиной. Строить всю Калугу и область – это действительно был масштаб! Когда стал заниматься строительством, приобретаю площадки – появилась возможность все это собрать, возродить.

– Получилось?

– Я приобрел СМНУ «Калужское», потом «Сантехмонтаж», «Спецстрой» и т.д. Много было планов – я хотел сделать крупное объединение. Но жизнь диктует свои правила – случился кризис.

– Как вы считаете, Калуга меняется в лучшую сторону? Ощущаете ли вы себя калужанином?

– Я никогда не предполагал, что Калугу можно так преобразить! Конечно, это прежде всего труд строителей и заслуга инвесторов. Я себя считаю калужанином. Для меня этот город родной, и я отсюда никуда не уеду. Оба моих сына живут здесь. Так же, как и я, они окончили Бауманский университет и сейчас помогают мне в работе.

– Успеху в карьере во многом способствует надежный домашний тыл. В вашем случае это так?

– У меня семья небольшая, но очень хорошая и дружная. Мои дети – состоявшиеся личности. И, как говорил, помогают мне в работе.

Несмотря на то, что я не мог уделять детям много времени, потому что всегда был занят на работе, я доволен ими и их достижениями. Для меня это не менее значимо, чем результаты, которых добиваюсь я. У жены есть небольшой бизнес, и я очень рад, что она также получает удовольствие от своей работы.

У моих родителей было пятеро детей, все мы видимся каждую неделю и очень привязаны друг к другу. Мои дети тоже очень привязаны друг к другу.

30

– Итак, семья есть часть формулы успеха?

– Конечно, семья – одна из главных составляющих. Существует семья с большой буквы «С» – все братья, сестры, кузены и кузины, племянники и племянницы. И она должна быть очень сплоченной – когда что-то не получается, именно она приходит на помощь, именно Семья дает советы. По-армянски мы говорим «братство», но туда входят как братья, так и сестры. И, с другой стороны, есть твоя собственная семья, и нужно, чтобы твои дети тоже осознавали себя частью Семьи.

– Что вас сегодня радует в жизни?

– То, что есть надежная семья. Есть дети, ради которых мы живем. Я не знаю, как у кого, но я лично живу только для моих детей. Я хочу дать им самое лучшее, что в этой жизни есть... Мой дед всегда говорил: мои дети должны жить лучше нас. Сам он жил лучше многих. Мои родители относительно других тоже жили лучше. Я живу намного лучше своих родителей...

– А ваши сыновья уже живут лучше вас?

– Это они сами должны почувствовать. Я думаю, что обязательно будут. Моя задача – дать им фундамент.

– Материальный?

– Да. Сегодня, к сожалению, деньги решают все. И в прежние времена тоже. И отношение к тебе людей определяют тоже они. Если у тебя нету денег, ты ничего не можешь делать – теряется смысл с тобой общаться. Если ты уверен в себе, хорошо себя чувствуешь в этой жизни – у тебя будет положение, с тобой будут зняться. Это закон жизни.

– У вас, что, совсем не было в жизни периодов безденежья?

– Нет. Не было такого, потому что деньги всегда можно заработать. Учась в институте и живя в общежитии, я разгружал вагоны с цементом, работал в стройотрядах и т.д. У меня в кармане никогда не пустовало, потому что была цель – трудиться. Я не искал легких путей. Есть такое понятие – везение, так вот у меня никогда не получалось так, чтобы я что-то выиграл. Я добивался всего трудом и честностью. Сегодня это ценится.

– Сегодня ценится честность?

– Очень. Честному человеку прощаются ошибки. Когда человек ведет себя честно, с ним легко решать все вопросы. Когда кто-то влывает – это сразу видно. Я вокруг себя собираю людей, честных по отношению ко мне. И тоже стараюсь быть честным.

– Рубен, вы верите в судьбу или все в итоге от человека зависит?

– Человек сам делает свою жизнь! Все зависит от человека. Есть, конечно, немножко везения... У меня в жизни их было два. Первое везение – то, что я стал строителем. Второе – что на моем пути встречались люди достойные, у которых я мог учиться. Более того, я считаю, что у любого человека можно чему-то научиться. Даже у того, который приходит с просьбой. Он же приходит с трудностью, а трудность сложилась из чего-то. Надо разобраться, взять на вооружение и сказать друзьям – чтобы не дошло до такого в жизни. Любого человека необходимо выслушать. У меня кабинет всегда открытый, я для всех доступен, я отвечаю на все звонки. Я каким был, таким и остался, время меня не меняет.

– Мне кажется, у вас столько энергии, что вы в любой момент готовы сорваться с места и отправиться в путешествие...

– У меня и в кабинете всегда достаточно живая обстановка, и мне не нужно никуда убегать. Но вы правильно угадали: 50% своего времени я пребываю вне офиса. Строительный бизнес предполагает большое количество контактов и активное перемещение. Вообще, чтобы решать определенные задачи, приходится много путешествовать по миру.

P.S.

– 11 июня 2014 г. Церковь «Святого Саркиса» г. Калуги зарегистрирована Управлением Министерства юсти-

ции Российской Федерации по Калужской области. Вы являетесь старостой МРО Церкви «Святого Саркиса» г. Калуги. Какие основные задачи Церкви?

– В целях удовлетворения духовных, моральных и эстетических потребностей армянского населения Калужской области в городе Калуге 28 февраля 2014 г. создана с высочайшего одобрения Российской и Ново-Нахичеванской Епархии Святой Армянской Апостольской Православной Церкви религиозная организация приверженцев Церкви «Святого Саркиса». Создание организации, её деятельность строятся на основах и принципах Конституции РФ, законодательства РФ, традиций и эстетических канонов Святой Армянской Апостольской Православной Церкви. Задачами Церкви являются: проповедь и распространение Священного Писания; воспитание верующих в чистоте евангельского учения и духовного единства; обучение и воспитание детей и молодежи на основе христианского мировоззрения; осуществление миссионерской, евангелизационной и благотворительной деятельности и дел милосердия.

– Какой видится вам перспектива нашей страны?

– Россия – уникальный мир, не случайно Черчилль называл ее не государством, а континентом. Здесь на огромных пространствах неразрывно слились воедино народы и мировые религии, создав в результате неповторимую этноконфессиональную палитру.

Новому патриотически настроенному руководству страны во многом удалось преодолеть разрушительные тенденции последнего десятилетия прошлого века, вывести страну из охвативших ее апатии и безверия, сформулировать цели и задачи, ради которых стоит жить и трудиться на своей земле. Они близки и понятны каждому: возродить российское величие, восстановить социальную справедливость, построить гражданское общество, в котором каждый человек чувствовал бы себя хозяином своей судьбы и имел бы все основания гордиться своей страной. А самое главное – политическое руководство нашего государства делает все, чтобы слова и призывы не расходились с делами.

Поэтому я с оптимизмом смотрю в будущее и глубоко убежден, что России еще предстоит сказать свое слово – весомое, авторитетное слово, к которому будут внимательно прислушиваться все иные державы. Верю – недалеко то время, когда на одной седьмой части суши наступит эпоха порядка и процветания, Россия вновь станет центром притяжения для всех своих соседей. Но чтобы это случилось, нам всем предстоит много и напряженно трудиться.

Армяне-первопроходцы мировой нефтяной промышленности

В числе первопроходцев нефтяной промышленности было много армян, принимавших вызовы судьбы с непреклонным оптимизмом и верой в успех. Есть на земном шаре места, названия которых соотносятся с именем того или иного армянского гения. Предлагаемый читателю материал наверняка вызовет удивление тем, как мог такой малочисленный народ, к тому же лишенный государственности, внести столь весомый вклад в развитие мировой нефтяной промышленности, будь это в Баку, на Ближнем Востоке, в Средней Азии, Европе, Африке и даже в Америке.

Армаис АРУТЮНОВ.

Говоря о США и зачинателях американской нефтяной промышленности, в первую очередь надо сказать о создателе электропогружных насосов для добычи нефти **Армаисе Арутюнове**. По утверждению отраслевых экспертов, даже в течение сотни лет после Арутюнова в мире не создано какого-либо альтернативного оборудования для нефтедобычи, которое было бы столь же высокопроизводительным и при этом простым. При помощи этого оборудования сегодня добывается около 85% всей нефти на на-

шей планете.

И как же тут не назвать А. Арутюнова автором самой главной экономической разработки за время 200-летнего существования нефтяной промышленности в мире? Казалось бы, готовый лауреат Нобелевской премии. А ведь А. Арутюновым было получено более 90 патентов по насосам. Чудо устройства Арутюнова заключалось в том, что центробежный насос (насос с электродвигателем), который во все времена находился на горизонтальной оси по отношению к поверхности земли, он поставил на вертикальную ось, повернув ее на 90 градусов.

Родился Армаис Арутюнов в Тбилиси 21 июня 1893 г. В начале XX века он усовершенствовал насос для добычи нефти, и в 1916 г., когда разработка была закончена, он эмигрировал в США. В Америке Арутюнов основал фирму Bar t manufacturing company, которая многие годы была лидером рынка погружных насосов для нефтедобычи. Советские нефтяники познакомились с лучшими в мире насосами Арутюнова только в 1943 г., когда СССР получил по лендлизу 53 установки фирмы REDA (Русский Электро Динамо Арутюнова).

Умер А. Арутюнов в феврале 1978 г. в Бартвилле. Его портрет находится в Зале Славы Оклахомы.

Говоря об американской нефтяной промышленности, обязательно вспоминают **Джорджа Чилингара**, который родился 22 июля 1929 г. в том же Тбилиси. У него удивительна биография. Он свободно говорил на девяти языках, а русский у него с детства родной – у него мать русская. Дж.Чилингар – автор более 60 книг и 500 научных статей. Был главным советником ООН по нефтяным ресурсам, а также советником Рональда Рейгана по энергетике, когда тот еще был губернатором Калифорнии.

Джордж Чилингар – первый после Бенджамина Франклина американский ученый, который стал членом Российской академии наук. Среди его наград – Большая медаль Ломоносова, высшая правительственная награда Тайваня «Белый Слон», медаль Академии наук Армении. У него даже есть награда от ВВС Китая. Указом Шаха Ирана имя Джорджа Чилингара присвоено нефтяному месторождению в Ираке. Отметим, что Чилингар старался применить свои знания и в Армении, занимаясь поиском там нефти.

Известный меценат мирового уровня **Александр Иванович Манташев** родился тоже в Тбилиси в 1842 г. в родовитой армянской купеческой семье. В начале 90-х XX в. он был купцом 1-й гильдии и Гласным городской Думы Тифлиса. Тогда же он заинтересовался нефтедобычей, бурно развивающейся в то время в Баку.

Когда Д. Менделеев подал идею провести нефтепровод Баку – Батуми, Манташев горячо поддержал эту мысль, предложив финансировать строительство. Так в 1897 – 1907 годах впервые в мире была проложена 835-километровая нитка нефтепровода. В фирме А. Манташева были сосредоточены 51,3% общего запаса бакинской нефти и 66,8% нефтяных остатков. Ежегодно выкачивалось 50 миллионов пудов нефти. Манташева стали называть «нефтяным королем».

Благотворительность была отличительной чертой любого армянского мецената, в особенности Манташева, который содержал самый крупный на Кавказе приют на 156 сирот. Передавал средства на строительство здания для слепых детей, продолжал заботиться о них, выделяя крупные суммы. В центре Парижа, на Елисейских полях, стоит церковь Сурб Ованес Мкртич, построенная им в 1902 – 1904 гг. и подаренная армянской диаспоре Франции. На ее строительство Манташев потратил 1 миллион 540 тысяч франков. За это деяние президент Франции наградила Александра Манташева орденом Почетного Легиона. На вопрос, почему самое щедрое пожертвование он сделал для армянской церкви в Париже, нефтяной магнат ответил: «Это город, в котором я больше всего грешил».

Александр Иванович любил родной Тифлис и вообще Грузию. Он одним из первых перевел деньги на реставрацию Мцхетско-

Александр Иванович МАНТАШЕВ.

го Собора Свети-Цховели – древнейшего грузинского памятника христианства, возвел множество зданий в Тифлисе, Марнеули, проложил первый телефонный кабель Сололак – Дидубе, перечислил крупные суммы в пострадавшую от землетрясений Джавахетию. Малый зал Армянской государственной филармонии – подарок Манташева Еревану.

Одним из его пристрастий был театр. Именно на средства Манташева в Тифлисе было построено здание Питоевского театра – ныне драматический театр имени Шота Руставели. Не найти сегодня в Тбилиси ни Ванкского собора, ни могилы Манташева, умершего в 1911 г. В городе, для которого он не жалел ни сил, ни средств, предана забвению целая плеяда армянских деятелей,

Степан Иосифович ГУЛИШАМБАРОВ.

поднявших статус Тифлиса до уровня европейских столиц.

Среди первопроходцев нефтяной промышленности оказался еще один выходец из Грузии – **Степан Иосифович Гулишамбаров**. Родился он 13 мая 1849 г. в селении Гори Тбилисской губернии. В 1875 г. по его проекту был построен нефтеперегонный завод Зыхского нефтяного товарищества. Из российских специ-

Галуст ГЮЛЬБЕНКЯН.

алистов нефтяного дела Гулишамбаров единственный, кто дважды посещал Соединенные Штаты Америки в период с 1881-го по 1893 год.

Творческое наследие С.Гулишамбарова насчитывает более 150 книг и статей. За книгу «Нефтяное отопление паровозов, постоянных паровых котлов, металлургических комнатных кухонь, хлебопекарских и др. печей» на Всемирной выставке в Антверпене в 1894 г. он был удостоен серебряной медали.

21 апреля 1919 г. после тяжелой болезни он скончался и похоронен в Гори. Свое состояние в размере 80 тысяч рублей Гулишамбаров разделил между Армянским благотворительным обществом Тифлиса, Тифлисским политехническим институтом, Петроградским технологическим институтом и Русским географическим обществом. Свою обширную библиотеку Гулишамбаров еще при жизни передал в Тифлисский политехнический институт и Армянское благотворительное общество Тифлиса.

Благотворительность всегда была отличительной чертой армянских нефтепромышленников. Так, при упоминании еще одного из них – **Галуста Гюльбенкяна**, на ум приходят:

- известный Лиссабонский музей им. Гюльбенкяна, где хранится его уникальное собрание художественных ценностей, насчитывающее более 6 000 предметов со всех континентов, датированных от античности до начала XX века;

- знаменитая библиотека армянской Патриархии в Иерусалиме и определение постоянной ренты Патриархии, возведенные армянские церкви в Лондоне и населенных армянами районах Турции, Сирии, Ирака, Ливана, Иордании, Багдада, Киркука, Триполи и Лондона;

- фонд Гюльбенкяна в Лиссабоне, Научно-исследовательский институт им. Гюльбенкяна в Лиссабоне и многое другое.

Галуст Саркис Гюльбенкян (1869 – 1955 гг.) родился в Стамбуле в обеспеченной семье. Он основатель Iraq Petroleum Company, заложивший начало нефтедобычи на Ближнем Востоке. Известен также как «нефтяной Талеيران» и «Господин 5 процентов». 20 июля 1955 г. он скончался, а местом его упокоения стала Церковь Святого Саркиса в Лондоне.

Игнатий Лукасевич (1822 – 1882 гг.) – польский фармацевт армянского происхождения, химик-технолог и предприниматель.

«НЕЗАБУДКА» В «АРМЕНИЯДА»

«...Но говорит армянское предание,
Что царь небес, не пожалев похвал,
В Меркурии архангела избрал,
Заметь в нем и ум, и дарование».

А. Пушкин, «Гаврилиада», апрель, 1821 г.

В будни трубы не трубят, в барабаны не бьют. Так не принято. Но вот заговорили: и трубы, и барабаны, и многие рупоры средств массовой информации. Почему? За окном – СТОЛЕТЬЕ ! Чье? Нет, это не юбилей, это траурный праздник: Геноциду армян в Османской империи 24 апреля исполняется 100 лет. Мы никогда не забываем эту дату. Отсюда и лейтмотив праздника: «ПОМНЮ И ТРЕБУЮ».

Примкнул к этому благородному акту и Московский театр им. Сергея Параджанова, представив столичной публике свою новую программу – «Синтез кинотеатрального пространства» под объемным названием «АРМЕНИЯДА». И, пользуясь словами из эпиграфа, скажу: «...царь небес, не пожалев похвал, ... избрал...» Владимира Габбе автором проекта и постановщиком этого представления, «...заметь в нем и ум, и дарование».

Москва, 13 апреля 2015 г. Понедельник. (В будни трубы не трубят.) Светлановский зал Московского международного Дома музыки. Посередине огромной сцены – причудливой формы трехэтажная квадратная конструкция, по углам сцены – великаны-барабаны, бод боком одного из них – рояль. На заднике сцены, на экране-великане, – вечный друг и надзиратель всех важных армянских событий АРАРАТ. Под грустную музыку черепашьими шагами выходят на сцену шесть темных фигур в монашеском обличье. Лиц не видно. Они молча бродят по сцене, и непонятно – то ли причитают, то ли молятся. Зал онемел, окаменел, но об этом – потом...

«В начале было Слово». И «слово» это произнес Чрезвычайный и Полномочный

Посол Республики Армения Олег Есаевич Есаян. Мудрой и эмоциональной была речь архиепископа Езраса. С поднятием его правой руки на молитву поднялись с мест все присутствующие в зале. А это – 1700 человек. Своими мыслями о Геноциде армян в Османской империи поделились вице-спикер парламента Армении Эрминэ Нагдалян и заместитель председателя Государственной Думы РФ Николай Левичев.

Все 90 минут представления зал без шепота и шороха вслушивался в прекрасную музыку Мадата Аванесова в его же испол-

нении, всматривался в талантливую игру артистов вокруг «трехэтажного квадрата», пытаясь понять смысл и аллегоричность образов и слов. Вот что написано в рекламном проспекте: «Постановка «Арменияда» – это алхимия снов Армении, позволяющая зрителю совершить фантастическое паломничество в страну наших предков на праздник великого сна, умершего с нами навсегда. Сюжетная основа – это воображаемая встреча двух персонажей: Жаманак (Время) – Луиза Габбе и Джан (Душа) – Святослав Санцевич».

Даже из этих строк предполагаю, что не все поймут написанное. Но это творческий язык основателя и художественного руководителя театра Владимира Рубеновича Габбе. Признаюсь, вот уже 20 лет я посещаю почти все новые его спектакли, ухожу – всегда в восторге и более просвещенным.

Спускаясь по «самоходной» лестнице, слышу хриплый голос женщины: «Всё очень красиво, но не все понятно». Хотелось у неё спросить: «А все ли вам понятно у Мейерхольда, Сальвадора Дали, Сергея Параджанова?» Но не спросил. А дома в одном из многочисленных благодарных писем режиссеру я прочел такие слова: «...Я всегда восторгалась Вашим тонким чувством в Ваших коллажах. Полшага – а ты уже за пределами реальности, в стране грез и тайн. Кино и театр, песня и музыка, реальность и фантазия, с болью и в слезах, между ненавистью и местью, между раем и адом...» И подпись: «Элеонора Этмекчян».

70

По завершении представления публика в зале стоя 10 минут аплодировала игре талантливых актеров, встречая их возгласами: «Браво! Браво! Браво!»

В конце армянских дружеских собраний или застолий у нас принято благодарить и называть имена тех, кто помог или организовал то или иное мероприятие. Ну как не упомянуть имя известного благодетеля культуры – председателя президиума Московской коллегии адвокатов Манука Шамирова! Низкий поклон посылает театр также Анаиде Оганесян за содействие в организации премьеры. Самое большое шноракалутюн (спасибо) – многоуважаемым г-ну Есаяну А. Е. – послу РА в РФ и г-ну Навояну Ю. Л. – руководителю

Средством мощного поэтического слога, завораживающего видеоряда, виртуозной живой музыки, щемящего вокала и накаленного драматизмом актерского исполнения постановка «АРМЕНИЯДА» приглашает нас заглянуть в запредельность перерождения, пройдя через знакомые и неизведанные миры великого образа Айастана, возбуждая в каждом из нас собственную эмоциональную память своего генетического кода.

Подмостки, прорастившие друг сквозь друга пространства экрана и сцены, дарующие театру чудо кинематографа с волшебством его магии, метаморфозами пространства и времени с проникновенным эффектом живого присутствия. Театр, не ограниченный рамками сцены или зала, существующий в иных, вернее, только своих правилах и традициях, распространяющий свою ауру на каждого гостя, не зрителя, а Гостя, вовлекающий каждого из нас в головокружительное путешествие к «СЕБЕ»...

русско-армянского содружества, первым открывшим эстафету Всероссийской комиссии по координации мероприятий, посвященных 100-летию Геноцида армян. И

она прошла с большим успехом. «НЕЗАБУДКА» – символ праздника – стала символом и «АРМЕНИЯДЫ».

Роберт БАБЛОЯН.

Учёные доказали правоту Мовсеса Хоренаци о происхождении армянского народа

Новейшие генетические исследования доказали правоту Мовсеса Хоренаци о хронологии происхождения армянского народа в V веке. Как передает «Арменпресс», об этом сообщает «Нью-Йорк Таймс».

Мовсес Хоренаци в своей «Истории Армении» пишет, что армянский народ возник в 2492 до н.э., несмотря на то, что историк писал о своих путешествиях и изысканиях в Вавилоне, где он изучал древнейшие источники, однако сведения эти считались легендой. Однако последние открытия американских ученых подтверждают достоверность истории Хоренаци.

Как сообщает «Нью-Йорк Таймс», генетики просканировали гены 173 армян в Армении и Ливане и сравнили их с генотипами 78 других народов. Выяснилось, что армяне – помесь древнейших народов, чьи потомки обитают сегодня в Сардинии, Центральной Азии и в ряде других регионов. По этим же данным, это смешение состоялось 3000-2000 лет до н.э., что соответствует сказанному Мовсесом Хоренаци.

В конце бронзового века, когда смешение народов было еще в процессе, состоялось переселение народов, связанное с торговлей, войнами и демографическим ростом. После 1200 года до н.э.

бронзовые цивилизации Средиземноморья пришли в упадок, что как бы изолировало армянский народ. Генетика свидетельствует, что после этого ощутимого смешения армян с другими народами не происходило.

Эта изоляция объясняется особенностями армянской культуры – языком, алфавитом, религией.

Кроме того, генетические исследования показали отклонения между западными и восточными армянами, которые возникли 500 лет назад, после начала войны между династиями Османидов и Сефидов, когда Армения была разделена между турецкой и персидской империями.

«Исследования ДНК подтверждают наши знания об армянской истории», – говорит историк из Южной Калифорнии Ован Симонян.

Интересным открытием стало и то, что армяне стоят гораздо ближе к земледельцам неолита, которые 8 тысяч лет назад привнесли в Европу земледелие, чем нынешние жители Ближнего Востока.

Результаты описанных исследований были опубликованы в интернет-библиотеке bioRxiv.

60 Армяне-первопроходцы ...

Он изобрел метод получения керосина путем дистиллирования сырой нефти. В 1853 г. во Львове изобрел керосиновую лампу. Основал первую нефтяную скважину в 1854 г. и первый нефтеперерабатывающий завод в Польше в 1856 г. Считается одним из пионеров мировой нефтедобывающей промышленности.

В заключение скажу и о своем скромном вкладе в нефтяное дело. Тема центробежных насосов, поднятая в начале статьи, интересовала меня в течение 30 лет преподавательской деятельности в АзиНефтеХим им. М. Азизбекова в Баку. Помимо учебного процесса я занимался научно-исследовательской работой по теме «Исследование энергетических показателей промышленных центробежных насосов на нефтяных промыслах Азербайджана и Туркмении». Для этих исследований я разработал специальный прибор (тема моей диссертации), позволяющий определять оптимальный режим насосного агрегата (максимальный коэффициент полезного действия), на который у меня есть авторское свидетельство.

Юрий ЦАТУРЯН.
США.

А математик-армянка разработала уникальную систему безопасности полетов

В течение последних 17 лет исследователи в США используют расчеты математика Наиры Овакимян с целью улучшения устойчивости систем управления полетами. В марте контрольный метод ее исследовательской группы был успешно испытан на самолете «Learjet» на авиабазе в штате Калифорния. Об этом пишет «ECN Magazine».

Овакимян, которая теперь является профессором механической науки и ученым в Иллинойском университете, сначала окончила Ереванский государственный университет в 1988 году, где изучала теоретическую механику и прикладную математику. Дальнейшее образование получила в Москве, защитив ученую степень в области физики и математики в Институте прикладной математики РАН в 1992 году. В 1994–1998 годах путешествовала по миру, пользуясь предложениями учиться и преподавать, таким образом побывала в Германии, Франции и Израиле.

В 1998 году математик получила приглашение от Технологического института Джорджии работать в команде, исследующей устойчивость управления полетами. Между тем благодаря спонсорству

ВВС США и НАСА Овакимян стала доцентом в Технологическом университете Виргинии в 2003 году. Там совместно с другим исследователем она разработала теорию адаптивного контроля «L1», которая может помочь пилоту восстановить контроль над самолетом в неожиданных ситуациях.

НАСА протестировала модель для различных сложных условий и агрессивных маневров. После успешных летных испытаний НАСА исследование Овакимян получило международное признание. Она получила премию Американского института аэронавтики и астронавтики в 2011 году и престижную премию имени Александра фон Гумбольдта в 2014 году.

Хотя испытания были проведены на беспилотных самолетах, все изменилось в марте, когда надежный адаптивный контроль «L1» был успешно использован на борту пилотируемого самолета «Learjet» на авиабазе. Команда проверила семь конфигураций неполадок, и в каждом случае система позволила самолету восстановить полет равномерно, последовательно и предсказуемо.

Новости Армении - NEWS.am

Разное**PRODEO - PROARMENIA**

**В меня бросают камни. В меня бросают грязь. Я река.
ВОСТОЧНОЕ ИЗРЕЧЕНИЕ.**

Хочу поделиться с читателями соображениями о некоторых знаковых армянских проблемах.

I. Геноцид

«Когда люди столько мужества приносят в этот мир, мир должен убить их, чтобы сломить, и поэтому он их убивает. Мир ломает каждого, и многие потом крепче на изломе. Но тех, кто не хочет сломиться, он убивает. Он убивает самых добрых, и самых нежных, и самых храбрых без разбора».

Эрнст ХЕМИНГУЭЙ

Геноцид не имеет срока давности

24 апреля армяне будут отмечать всегда, но не всегда на чужбине. Армянский народ вернётся домой, в историческую Армению. Наш народ можно сравнить с бумерангом, но не со сломанной веткой: выбросили и не нашли... Бумеранг имеет точку возврата. Караваны армян со всех концов света, даже с того света, потянутся к Арапату! Вобрав всю красоту и мудрость планеты, мы вернёмся! Без возврата к колыбели нет смысла в жизни. Ангелы наших древних богов започуют нам колыбельную: возвращай-ся!

Что касается 100-летия Геноцида, то армяне достойно отметили величайшую трагическую дату своей истории. Низкий поклон организаторам памятных мероприятий! Низкий поклон всем странам, народам, организациям, признавшим Геноцид армян! Низкий поклон папе Римскому и Ватикану, руководителям и народам России, Франции, почти всей Европы и Латинской Америки, Канады, Ливана, особенно маленькой размерами, но великой душой Словакии! Братский поклон баскам и валлийцам – Уэльсу и Новому Уэльсу! Почти всем штатам США, не президентам, а народу американскому! Всем, всем за участие и гуманизм!!! Никогда не забудем. 24 апреля 2015 года армянский народ ещё раз поднялся заявить о своих безвинно казнённых предках и потерянной Родине. Волна Памяти прокатилась от Австралии до Америки и Канады, от Аргентины, Уругвая до Парижа, Марселя, Бейрута и самого Константинополя! Я окаменел, когда увидел траурное шествие константинопольских армян с портретами великих убиенных писателей Сиаманто, Варужана, Севака, Зограба... Мне показалось, что это сами казнённые воскресли и шагают по родному городу... Или это жители осаждённой Трои? Они хронически воскресают, что-то молча подсказывают и исчезают вновь, чтобы однажды вернуться окончательно! Я испытал чувство причастности к Вечности, когда в Ростове-на-Дону потомки анийских армян собрались в кулак: мы 700 лет назад поки-

нули нашу столицу Ани, но мы анийцы и ими будем до конца света!

Почему-то в этот священный момент я вспомнил одного полуармянина, получеловека, моего декана по РГУ и парторга. Он на госэкзамене по философии настаивал, чтобы экзаменатор мне поставил «два», а тот заявил, что я ответил на «пять». В результате противостояния экзаменатор поставил мне «четыре», хлопнул дверью и ушёл... Я не был антисоветским элементом, но был проблемным студентом. Парторг на таких, как я, делал карьеру. Где теперь эти активисты? Фуражки поменяли. Обливают СССР грязью. А я очень больно переживаю потерю Советского Союза: это моя страна и страна моих родителей... А «пять» по философии я получил через несколько лет, когда сдавал кандидатские минимумы.

Я испытал чувство великой гордости, узнав, что на малой родине отца Шарля Азнавура, в Ахалцихе, армяне – дети, старики – все шли во тьме под ливнем с факелами... Я плакал незримыми окаменевшими слезами... В этих каменных духовных изваяниях наше прошлое и будущее... Российские армяне заявили о себе, как об Армянах с большой буквы. Мероприятия, посвященные 100-летию Геноцида, организованные на самом высоком уровне, прошли в Москве, Санкт-Петербурге, Ростове-на-Дону, Краснодаре, Армавире, Адлере, в десятках городах России.

II. Сочи – орлиное гнездо

24 апреля несколько скованными выглядели армяне Сочи. Их героические предки прошли через все круги Геноцида и выстояли, сохранили свою самобытность и уникальный диалект Малой Армении. За 100 лет один раз можно было провести демонстрацию Памяти в армянообильном Сочи, в городе с армянским названием («сочи»-«сосна»). Митинг в деревне для внутреннего потребления. Геноцид – преступление против человечества. Неосуждённое преступление даёт метастазы... На Сочинской земле так и не нашлось места бюсту генерала Русской Армии Андраника – негибаемого борца против Геноцида. А духовно разрушающим государством сектам и организациям места сколько угодно...

Наивно ожидать вне Армении у неармянских чиновников армянского патриотизма. Были бы они патриотами хотя бы своей страны! В наших минусах виноваты мы, наше общество, церкви, предательства.

Деньги-карман-деньги

В Сочи живёт добрый народ. Море не позволяет людям злобствовать. Увы, есть

и такие, на которых океан не повлияет... Как и везде, в Сочи множество проблем. Многие видят панацею от части из них в повышении статуса города. По улицам Сочи давно бродит идея, что Сочи надо сделать городом федерального значения, как Севастополь. После Олимпиады, когда Сочи стал курортом и спортивным центром мирового значения, эта идея стала насущной необходимостью. Пусть она бродит, пока не забродит! Идея заманчивая: сократится одно звено коррупционеров, поднимутся зарплаты, Сочи станет более привлекательным для отдыхающих и бизнеса... Но есть одна деликатная проблема: что делать с сокращёнными коррупционерами? Разбрасываться такими специалистами – роскошь. Сажать тоже нельзя: голубятник разведут... В СССР таких расстреливали. Заменяли смертную казнь на пожизненное, но не для них: страна не может всю жизнь кормить паразитов... Такая мысль: создать из взяточников комитет по борьбе против себя любимых. Хроническим взяточникам зарплату давать, как в ФРГ хроническим алкоголикам денежки выделяют, чтоб не воровали...

...Писатель **Владимир Набоков** говорил: «Орлы улетают с курорта».

Когда улетают орлы, прилетают вороны.

III. А что дальше?

Следует отметить также героическое сопротивление армянского народа. У нас не только трагическая, но и героическая история. Об отваге армян говорили многие полководцы, в частности, действующие лица Отечественной войны 1812 года Наполеон Бонапарт и русский генерал Денис Давыдов. Сопоставим их высказывания:

Наполеон Бонапарт:

«Нет никого храбрее моих маршалов, потому что в них течёт армянская кровь».

Денис Давыдов:

«Достаточно пригласить сотню армян, и они отобьют врага».

В этой бессмысленной войне армяне воевали на стороне братских народов – русских и французов. За что французы воевали, я не разобрался. Я постарался понять, зачем Наполеон напал на Россию. Мне знатоки объяснили, но я так и не понял, как мог совершить великий и гениальный Наполеон такой низкий и глупый поступок? И, собственно, какой отвагой армян я горжусь? Родина наша извивалась под кровавым каблуком, а её сыны героически били друг друга на чужой и братоубий-

93

ственной войне...

Я пока не представляю счастливого будущего человечества, не вижу пределов глупостей, на которые способен человек... Утешаю себя словами **Павла Флоренского**:

«Я научился благодущию, когда твёрдо узнал, что жизнь и каждого из нас, и народов, и человечества ведётся Благою Волею, так что не следует беспокоиться ни о чём, помимо задач сегодняшнего дня».

Спасибо Флоренскому за моральную поддержку! А как быть с хищниками, крысами, хамелеонами, попугаями... Они бродят по миру в облике человека... Слово животные созданы изобразить разновидности людей... Какой справедливости и человечности можно ожидать от них? Но мы верим в лучшую часть человечества.

IV. Об отваге

Армяне тысячелетиями героически воевали, в частности, за СССР, некоторые – против него. Советскому Союзу армяне дали трёх комкоров, одного Маршала Советского Союза, одного адмирала флота СССР, одного Главного маршала бронетанковых войск, одного маршала авиации, одного маршала инженерных войск... В процентном отношении это самый высокий показатель. Из этих восьми выдающихся полководцев четверо расстреляны «нашими»: трое (Гай, Гаспаров, Хаханян) были репрессированы до войны, один (Хамперянц) после войны... Шесть армянских бойцов совершили такой же подвиг, как Александр Матросов... У нас три дважды Героя (Баграмян, Степанян, Чилингаров). Чилингаров свои подвиги совершил после войны. Лётчик-штурмовик Нельсон Степанян уничтожил 13 кораблей противника, 85 танков, 600 автомобилей, пушек и пулемётов, 27 самолётов, 40 поездов, 5000 солдат врага... За это он был дважды представлен к званию Героя. Лётчик не успел получить вторую звезду, погиб, совершив таран... Степанян приволил Гитлера в ярость. Фюрер кричал: **«Зря мы послушались Канариса и не включили армян в один список вместе с евреями!»** Фашисты составили план ликвидации Степаняна и его успешно осуществили... За таран Степаняну полагалась ещё одна звезда. Не дали. Явная несправедливость.

Когда вежливые французы без боя сдались Гитлеру, французские армяне, дети беженцев, организовали интернациональный партизанский отряд «Сталинград» и вступили в неравную битву с оккупантами. Отряд возглавлял армянский поэт Мисак Манушян – национальный Герой Франции. Манушян погиб за Францию героической и мученической смертью...

В то же время на стороне немцев воевал лётчик-истребитель Перч Зудерман-Давитян – сын немецкого скрипача-армянина... Лучший советский истребитель, трижды Герой Советского

Союза, позже маршал авиации, украинец Иван Кожедуб сбил 63 самолёта! Перч Зудерман-Давитян сбил... 613 самолётов. Перч владел армянским языком и обладал армянским самосознанием. Как он мог воевать против нас? Перч родился и вырос в Австрии, отец умер в 20-х годах, мать немка, немецкое образование и воспитание... И в итоге парень стрелял не в ту сторону. Такова судьба рассеянных народов.

Из воспоминаний штандартенфюрера Перча Зудермана-Давитяна о встрече с Гитлером:

«– Вы армянин?

– Наполовину, мой фюрер.

Гитлер беседовал со мной целых двадцать минут. Он отлично разобрался в музыке, знал армянскую тематику... В 1944 г., вручая мне второй Крест, спросил:

– Играете ли вы ещё Комитаса? – и сам же добавил: – Наверное, нет.

Страшные были эти годы».

(Арутюнян С. Я армянин – Ереван, Изд. дом «Ваган», 2000, с. 295-298).

Та же история, что с Наполеоном, но более ожесточённая.

Армения осталась под кровавым каблуком, а её сыны вдали от Родины устанавливали мировые рекорды по героизму, уничтожая друг друга...

Русских, немцев и французов считают братьями. Нужно, чтобы и они так считали и в будущем жили, как братья. Труднее всего в братских чувствах убедить англичан. Такое ощущение, что у них слово «брат» – пустое слово вроде русских слов: «блин», «вот», «короче», «так сказать», «значит», «знаете», «понимаете», «честно говоря»... Когда кто-то говорит «честно говоря», у меня возникает подозрение, что этот человек всё время врал и впервые решился говорить честно.

...Я не в силах говорить о фантастических подвигах наших фидаинов (гайдуков): тема неподъемная. Завершу этот коротенький разговор об отваге армян отрывком из древнегреческой истории:

«Армянский полководец не захотел жить после поражения; он поскакал в сторону противника и геройски погиб; последним ударом своего меча он рассек шлем и голову вражеского военачальника. Его воины, разъярившись, навалились на врага, чтобы отстоять тело своего полководца. Битва была отчаянно безнадежной и все до одного погибли...»

Не погибли, а перешли в мир иной перевооружаясь.

V. Нахичевань-на-Дону

В 1777 году по Указу Екатерины Великой величайший полководец Александр Васильевич Суворов переселил на Дон большую часть крымских армян, которые недалеко от крепости Дмитрия Ростовского основали город Нахичевань-на-Дону и пять армянских сёл. Статус города армянское поселение получило в 1779 году. Армянских сёл стало больше, а город исчез... В

1927 году армянский город Нахичевань-на-Дону был упразднён: его объединили с русским городом Ростовом-на-Дону и дали почётное название Пролетарского района Ростова. Многовековая мечта анииских армян сбылась! Именно «пролетарский». Это наш статус. Но не «Нахичеванский». Зачем армянам память о той Божественной земле, куда вначале ступила нога праотца Ноя после потопа. (**Нах иче Ван – Նախիջե Չաւո – Вначале сошел Бог.**)

В центре Нахичевани-на-Дону стоял памятник великой русской императрице, по указу которой армяне переселились и построили город. Свергли. На её месте стоит бородач. Карл абсолютно никакого отношения не имеет к нашему городу, но «украшает» его. Ему не стыдно стоять на чужом постаменте, потому что он не человек, а строительный материал. Был бы жив Маркс, не вынес бы такого оскорбления. А те, кто не позволяет вернуть Екатерину на своё место, кто? Если они почитают Маркса, то пусть перекачают его муляж куда-нибудь в свой огород и там почитают сколько влезет! Прикрываться историей в этом случае неуместно. Произошел как раз антиисторический акт, вандализм по отношению к памяти Екатерины Великой. Надо исправить. Для аборигенов этот муляж – надгробный памятник Нахичевани-на-Дону. Позорище! Где ваша честь, господа ростовчане?! А памятник величайшему ростовчанину, художнику Мартirosу Сарьяну, стоит за углом, в таком месте, что без перископа не увидишь... Всю эту грустную реальность надо бы представить в музее Русско-армянской дружбы под рубрикой «как нельзя дружить». А этим гонимым музеем почему-то всё время управляют не патриоты и знатоки России, Армении и армянского языка, а другие.

Ростов-на-Дону – интеллектуально мощный город. Армения на Дону должна представляться адекватными Ростову интеллигентными людьми – профессионалами, знающими город и страну, куда прибыли, владеющими местным языком и культурой. Иначе уважения не будет. Коррупцированных чиновников и воришек и без гастролёров полно в России. Их надо кастрировать в утробе матери, а не посылать в чужие страны представлять Родину-мать! Знают ли официальные товарищи из Армении историю и культуру своего народа, и, собственно, кто они такие, никто не интересуется... Иногда мне кажется, что эти люди со скоростью света жизнь отдадут за Армению! А иногда кажется, что они сорвались с голодного края и приехали, понаехали, слетелись на добычу... Есть мировая чиновничья болезнь: должность как способ личного обогащения. Отгоняю непристойные мысли! Честных несравненно больше!!! Никакие восклицательные знаки не помогут, если это не так...

Армянской общиной Ростова, слава Богу, руководят прекрасные люди, патриоты Дона! Странно называть армянский город общиной соседнего города, но такова

103

реальность. Эта «община», т.е. город Нахичевань-на-Дону, дала миру созвездие выдающихся людей – *писателей Микаэла Налбандяна, Рафаэла Паткандяна, Мариэтту Шагинян, Николая Оганесова, художников Мартироса Сарьяна, Григора Шлдяна, архитектора Александра Таманяна, государственного деятеля Александра Мясникяна, разведчика Геворга Варданяна, физика-ядерщика Юрия Оганесяна, актёра Павла Луспекаева, олимпийского чемпиона Вартереса Самургашева...* Дон своими интеллектуалами может соперничать с Москвой и Санкт-Петербургом! Ростов – сумма двух сильных духом городов – армянского и русского. Здесь сконцентрировалась могучая генетика армян и славян. Казаки – отдельная сила и удаль России! Марксисты уничтожали казачество. А казаки почему терпят пугало на своей земле? Получается, что Екатерина только армянам нужна. Как память. А память русским не нужна? Или нужно, чтобы армяне вместе с Екатериной забыли себя? Не забудем. Какой уроженец Германии стоит в центре бывшего армянского города, Е или М, в судьбах донских армян уже не имеет значения. Маркс и Энгельс ничего плохого, кроме хорошего, не писали об армянах. Они писали плохо о славянах: *«Славянские варвары – природные контрреволюционеры. Поэтому необходима беспощадная борьба не на жизнь, а на смерть со славянством... на уничтожение и беспощадный терроризм».*

(Грачева Т. В. Невидимая Хазария. – Рязань, «Зёрна-Слово», 2010).

Переселив армян из Крыма на Дон для развития юга России, Екатерина II и Суворов не только обрекли армян на ассимиляцию, но и невольно создали для России крымскую проблему. С армянами русские легко договариваются. Разумом это явление не всегда объяснишь. Какая-то мистика... Мистика и то, что нерусские люди, императрица Екатерина II и генералиссимус Суворов (Екатерина – немка, а у Суворова отец – швед, мать – армянка), с помощью расселения нерусских (армян) решали геополитические проблемы России. Значит, понятие «русский» шире, чем национальность. Вспомним слова Ремарка: **«Все страны граничат друг с другом, лишь Россия граничит с Богом».**

Удивительно нетривиальная мысль! Оставим её расшифровку историкам и эзотерикам, а мы посмотрим в зеркало.

Дон чтит память Героя Советского Союза, командира противотанковой батареи лейтенанта Сергея Оганова. В 1941 году его батарея из 16 бойцов насмерть стояла перед армией фашистских танков... Уничтожили 30 танков... Не отступили! Погиб герой в бою за Донскую землю... Сергею было всего 20 лет... Он родом из тифлиских армян. В Ростове есть улица Оганова...

Есть памятник героям-артиллеристам на месте боя...

В 1943 году батальон Героя Советского Союза старшего лейтенанта Гукаса Мадояна героически защищал ж.-д. вокзал... За шесть дней батальон Мадояна отразил 32 атаки противника и отстоял железнодорожный узел до прихода подкрепления. Ростовчане увековечили память героя: в Ростове есть улица Мадояна. Но исчезла мраморная доска со здания вокзала об этом подвиге...

В Ростове есть улица имени разведчика Зорге, но нет улицы имени разведчика Геворга Варданяна, ростовчанина, Героя Советского Союза, вклад которого в дело Победы несравненно больше... Именно он и его армянские соратники – супруга Гоар Варданян и резидент Советской разведки в Иране Иван Агаянц в 1943 году в Тегеране спасли Сталина, Рузвельта и Черчилля...

VI. День Победы Гайка над Белом

В начале XXI века Национальное Собрание Армении приняло решение учредить праздничный день для армянского народа – 11 августа – День Победы Гайка над Белом. Об этой битве более 4000-летней давности сообщают не только древнеармянские, но и древние сирийские, грузинские и др. историки (Мар Абас Катина, Леонти Мровели и др.). Этот день мог бы стать Днём веселья и торжества духа. Другой полюс Дня Геноцида. Для полноты картины нашей истории. Однако президент не подписал документ, представленный парламентом. Очевидно, надавили. Не думаю, что здесь важна точная дата битвы. Важно само явление. Французы отмечают как национальный праздник (минуя великую судьбоносную победу Жанны д'Арк) второстепенное событие – взятие Бастилии. А мы не можем отмечать первостепенное событие – первую известную войну в истории человечества. Вавилон напал на Армению – на Ванское царство – и был разбит. Почему мы не можем отмечать свой национальный праздник? Разве кто-нибудь в Ереване вышел протестовать за Гайка? А за повышение цены на электроэнергию вышли. Справедливый протест. Справедливый, потому что Армения экспортирует электроэнергию. Свой народ она наверняка в состоянии обеспечить дешевой электроэнергией.

Равнодушно пройдёшь мимо памяти предводителя – цены поднимутся.

VII. Ноев Ковчег

Несколько лет назад в Ереване обсуждали один заманчивый проект. Какие-то зарубежные богачи выделяли деньги под строительство памятника «Ноян тапан» («Ноев ковчег») на возвышенности под названием Монумент (там раньше стоял памятник Сталину). Казалось бы, что тут обсуждать? Идея великолепная, место видное. Зачем стучать языками?! В итоге достучались до того, что замяли и эту ве-

ликую инициативу. Несли одни глупости. Глупость № 1. Внести эти деньги (20 млн. \$) в бюджет. А из бюджета прямой кишкой в свои карманы. Спонсоры давали деньги именно под этот памятник. Глупость № 2. «Ноев ковчег» будет возвышаться над зданием Матенадарана – Института древних рукописей – и унижать его. Глупость, которая не нуждается в разъяснениях. Глупость № 3. Поставить «Ноев ковчег» не в Ереване, а в... Арагатской долине. И засыпать землей? Это не только явная глупость, но и явная и примитивная хитрость: подальше от глаз армян и гостей Армении. И всю эту белиберду несут армяне? Если это армяне, то кто же враги армян? И где теперь памятник ковчегу? Нету. Удостоился той же судьбы, что и День Победы Гайка над Белом... Кто же уничтожает наши святыни и святые начинания в самой Армении? Кто хозяева Армении? Армяне с большой буквы, армяне с маленькой буквы, манкурты или другие незримые персонажи?

Разве кто-нибудь в Ереване вышел протестовать за Ноя? А за повышение цены на электроэнергию вышли. Накипело. По цепной реакции поднимутся все цены, кроме доходов. Электроэнергия – повод, а для многих также причина. Протестует молодёжь, в основном образованная, культурная, государственно мыслящая. Протестуют те люди, на которых опирается власть. Лишь бы в воду праведного народного возмущения не пускать «демократов»: они пыхтят, мутят, но не тонут...

Равнодушно пройдёшь мимо памяти праотца – цены поднимутся.

Спросите, а чем наполнять казну? А какого хрена закрывали АЭС, заводы, умиrotворяли патриотов, разогнали специалистов, пустили по миру трудовой народ??? Были объективные причины? Были. Но были и субъективные причины... У властей Армении в 1918 году было больше объективных причин исчезнуть с лица земли. Но не было у них субъективных причин! Поэтому выстояли! Мы сильный и умелый народ. Только надо научиться нами управлять. В Армении и Диаспоре скопилась огромная интеллектуальная мощь! Надо, наконец, использовать её! Как можно при нашем трудолюбивом и талантливым народе жить плохо?! Мы производили лучшие в мире ЭВМ «Наири»! Где теперь этот мозговой центр Армении, с любовью прозванный ереванцами «Институтом Мергеляна»? Власти так и не присвоили институту математических машин имя великого математика, которого сначала загнали в Кировакан, затем выдавили из Армении...

Без таких людей, как Сарьян, Севак и Мергелян, Ереван не Ереван.

А без Ширази как-то не по себе. Не с кем по душам поговорить, не с кем вино пить...

А с героями потребительского общества не пьётся, да и не о чём поговорить... К этой несколько тщеславной и недостаточно начитанной, но по-своему талантливой и патриотичной публике

112

нужен тонкий подход. С невероятным трудом и изворотливостью они орудут материальными ценностями. Многие из них прекрасно понимают, что деньги не самоцель, а средство для поддержки духовных ценностей, для повышения благополучия народа и страны. Великие примеры: Александр Манташев, Галуст Гюльбенкян, Кирк Кркорян... По миру сотни благодетелей. Молодцы! Мы их бедные родственники. Таков уж капитализм. Я часто задумывался: кто содержал многодетную семью Ованеса Туманяна? Не мог же он кормить их стихами? Мне сказали: Александр Манташев. Вспомним, что Манташев построил первую нефтяную трубу Баку – Батуми. Место перекачки около Тбилиси называется по-армянски: Navthamig (Նավթամիգ). На грузинский лад: Навтлухи. В центре Тифлиса, вокруг Эриванской площади, Манташев сдавал 365 домов! Каждый день ему принесли квартплату. Кстати, площадь имени Эриванского Паскевича большевики переименовали в площадь Ленина, а звиадисты – в площадь Свободы. На этой площади похоронен Камо. По велению Гамсахурдиа надгробный камень убрали. Как-нибудь нужно договориться с грузинами и перезахоронить останки Камо в Ереванском пантеоне. Он этого заслуживает. Таких фантастических героев мало на земле. Его политические взгляды не имеют значения. Камо боролся за трудовой народ так, как понимал и мог.

VIII. Карахундж

Великое открытие академика Париса Геруни – астрономический комплекс Карахундж около Гориса – ждёт своего... открытия. Карахунджу, как четырёхжды убедительно доказал великий радиопизик, 7,5 тыс. лет. Он примерно на 3,5 тыс. лет старше своего тезки – Стоунхенджа. Кар (քար) – камень. Поскольку хундж (հնձյ) в армянском языке имеет два значения, «звучание» и «мера», то Карахундж (Քարահնձյ) также имеет два значения – «Звучащие камни» и «Каменная мера». К обсерватории лучше подходит второе значение. Англичане к строительству Стоунхенджа никакого отношения не имеют, т.к. появились на Британских островах всего 1,5 тыс. лет назад. Англичане правильно перевели первую часть названия комплекса Карахундж – քար (кар=стоун=камень), а вторую հնձյ (хундж) не перевели, а чуть исказили (хендж). Профессиональные исследователи Стоунхенджа едины в предположении, что Стоунхендж имел прообраз вне Британии, но не знают, где он находился. Геруни нашел прообраз Стоунхенджа. Армения просто обязана превратить Карахундж в научно-туристический объект! Очевидно, этот памятник древнейшей науки и культуры вызовет большой интерес среди учёных и туристов.

Село Карахундж и поныне здравствует. Этому селу по меньшей мере 7500 лет!

IX. Символы государственности

Недавно шли дискуссии о государственной символике Армении. Было много интересных предложений. Затем всё затихло. Наверное, людям приятнее запах денег... Между тем надо всем наматывать на ус, если нет уса, то нарисовать, затем наматывать сокровенную истину: **материя, как тень, плетётся за сознанием.** Сокровенные символы мстят за их забвение! Лично мне очевидны следующие ценности: 1) флагом современной Армении по закону преемственности является флаг Киликийской Армении. Уважающие себя народы исторический флаг не меняют; 2) лучший во всех смыслах герб Армении создал великий художник Мартирос Сарьян. 3) лучшие стихи для гимна Армении написал великий поэт Егише Чаренц – Եւ իմ անուշ շարաւառին (Ес им ануш Айастани). Уважающие себя народы гения на талант не меняют.

Кстати, слова «герб» и «гимн» армянские: «герб» от армянского слова կերպ (kerp) – «образ», а «гимн» от армянского слова հիմն (himn) – «основа».

X. О реальности

Самая деликатная проблема для прессы Диаспоры – это разногласия между властями и оппозицией. Мы не судья, не прокурор, не адвокат, не присяжные. Страдания Армении – наши страдания. Радости Армении – наши радости. Поскольку у каждого своя правда, мы соблюдаем активный нейтралитет, что, в частности, обуславливает выбор основных тем прессы Диаспоры: проблемы истории, языка, люди, их деяния, мечты, разбитые и всё ещё целые... Главное: надежды следует связывать не с вождями, мы не индейцы, а с идеями, духовностью. Если армянская партия не имеет всеармянскую идеологию, филиалы в Диаспоре, то зачем такой карлик местного значения рассеянному по миру народу? Карликов с благими намерениями плодят яркие амбициозные личности – сильные, нужные стране, но нужные на своём месте. Карлики – своего рода партийные раскольнические секты. А где наш Миацум? Избирать надо духовно богатых людей. Духовно нищие руководители принесут стране нищету... По моим представлениям президент страны не должен быть полностью прагматиком (прагматизм – удел главы правительства). Армении нужен идейный президент или президент-идеалист, гордый и боевой, как Гарегин Нжде, Арам Манукян, Артур Мкртчян...

Русская ориентация Армении – выбор армянского народа, а не только властей Армении. Этот выбор обусловлен родственными и дружественными связями, историческими, военно-политическими, экономическими, культурными и др. мотивами. Независимое от нас объективное явление. Есть также уроды с обеих и других сторон. Но это единицы, и вряд ли они сумеют повлиять на русско-армянскую традиционную дружбу. Из мухи (цены на электроэнергию) слон

(майдан) не получится... У нас древняя дружба и с французами, итальянцами, греками, персами, арабами, индусами, китайцами, монголами, эфиопами, кавказскими народами, украинцами, поляками, румынами... венграми! Венгерское государство было создано мадьярами при активном участии армян. Один из величайших математиков нашей планеты, «венгерский Лобачевский» – Янош Бойли – армянин, родом из Крыма. Величайший венгерский химик, лауреат Нобелевской премии Альберт Дёрдь – армянин. Это он создал витамин С. А без витамина С, как известно, счастья нет! Во время Второй мировой войны Венгрию возглавлял армянин Ференц Салаши, якобы соратник бесноватого. У Салаши были антисоветские и антиеврейские настроения. На этих мотивах он заигрывал с Чудовищем и спасал Венгрию от него... Салаши любил только Венгрию. Армении в нём не было... Армения не называет Салаши среди своих знаменитых сыновей... Для этого надо быть хорошим. Нынче испортились отношения с главой Венгрии, но этот делец всего лишь один неудачный экземпляр гордого народа, временщик без чести и памяти. В Венгрии зарыта частица армянского сердца... Старинная армяно-венгерская дружба не разрушена до основ. Всего лишь крыша поехала... Всё восстановится!

И сегодня Армении нужны новый Мартирос Сарьян, новый Александр Таманян, новый Ерванд Кочар, новый Александр Спендиарян, новый Виктор Амбарцумян, новый Сергей Мергелян, новый Артем Алиханян, новый Ованес Шираз, новый Паруйр Севак, новый Фрунзик Мкртчян... Откуда их взять? Разлетелись птенцы, повымерли... Интеллектуальных спартанцев почти не осталось, кроме сборной Армении по шахматам... Не на кого теперь наезжать... Никто теперь не ходит по домам Нахичевани-на-Дону изыскивать необходимых Армении специалистов, как это делал Александр Мясникян... Все теперь специалисты без профессионального образования – деятели разного рода, киноактёры, песняры... Кто был ничем, тот стал якобы всем и наоборот. Я никого не осуждаю. Их внуки станут по-настоящему значимыми людьми. Обнадеживают гениальный физик Ваагн Гурзадян, целое созвездие правдивых и талантливейших историков, великий актёр-сатирик Вардан Петросян, который сидит в тюрьме... Обнадеживает блистательная молодёжь, которая у нас есть.

XI. Футбол

Армения – трехкратный чемпион мира по шахматам. Мало кто вне Армении знает об этом. Знают и восхищаются чемпионом мира по футболу. В этом мире махать ногами более почётно, чем шевелить мозгами. Разумеется, футбол, как и шахматы, – великая игра. Разумеется, утрирую: футболисты тоже шевелят мозгами, причём на высоких скоростях. Понятно, что Армения по футболу пока не

120

может соперничать с футбольными сверхдержавами, но достойно может играть. Как в 1973 году. Мне, банальному болельщику, непонятно, почему незаурядный футболист Артур Саркисов играет в эпизодах? Непонятно, откуда у вымогающей копейки из электроэнергии страны деньги на легионеров даже для команд дворового уровня? Наши ребята разве разучились бегать? Или выжили из ума? Или страдают радикулитом? Происходит что-то нехорошее. Вспомним духовный подъем армянства, когда в 1973 году «Арагат» сделал дубль. Недоброжелатели не допустят нового взлёта армянского футбола. А кого-то бесит слово «Арагат». Стараются превращать армян в безликих и безродных космополитов – в бесхребетных и безвольных торговцев Родиной. Они ловко используют наших мздоимцев и простаков. Если бы я был футболистом, то ни за какие деньги не стал бы играть в командах с названиями «Бананц», «Мика», «Пюник», «Улисс». Детсад какой-то. Вопрос: такие названия «без рода и племени» специально придуманы для издевательства над армянским футболом и народом или это теперь наш вкус? А вот за команду «Арагат», которую опустили ниже плинтуса, я бы играл бесплатно.

Миф, что армяне хитрые. Оригинальное мышление армян плоско мыслящим кажется хитростью. Армяне умные в своих профессиях, но чудовищно наивные там, где надо быть хитрым. Классический образец такого армянина – двукратный чемпион мира по шахматам Тигран Петросян. Если бы он проиграл великому шахматисту Михаилу Ботвиннику, то мы, армяне, сказали бы: победил сильный. Но Тигр победил сильно и проиграл слабо. Тигран Петросян абсолютно гениальный шахматист и, как бывает с гениями, абсолютно наивный человек. Старшее поколение помнит нечистоплотное давление на Петросяна: власти, пресса, свой же тренер, прочая мелкотня сделали всё возможное, чтобы свергнуть железного Тигра. Со второй попытки это им удалось. Роберт Фишер говорил: «Произойдёт чудо, если победит Спасский». Мои однокурсники, болельщики Спасского, ежидно улыбаясь, говорили мне: «Чудо произойдёт». Произошло. Они сделали своё подлое дело и кайфовали. А мы орли на улице, как придури... Больше всех возмущился Фишер. Он вышел из своего терема в люди, если это люди, и разгромил всех в пух и прах! Он стёр и.о. чемпиона мира Б. Спасского в порошок и вернулся в свой терем. Вечная слава! Петросян взял себе тренером человека национальной соперника. Этого бесконечно наивного человека называли хитроумным. Где тут хитрость? Петросяну до матча надо было переехать на постоянное жительство в Ереван. Родина не позволила бы нечестивцам творить зло. Несколько лет назад в одном глянцево-журнале один наш земляк хвалил Спасского за то, что он выпил бокал шаманского за Петросяна (который в результате нечестной борьбы против него товарища Б и его группы поддержки заболел раком и скоропостижно скончался). Мол, какой благородный этот Б, за противника выпил! Прямо орёл! Лучше бы он бульон пил, дабы не получить расстройства кишечника из-за незаслуженной победы.

Тысячелетиями строим, воюем на всех меридианах и остаёмся у разбитого Отечества. Требуется переэ-

грузка нашего мировоззрения.

ХІІ. Наши великие люди

«Вся моя жизнь и всё моё творчество принадлежат армянскому народу».

Арам ХАЧАТУРЯН.

(Юзефович В. Арам Хачатурян. – М.: Советский композитор, 1990, с. 172).

Наши великие люди после их смерти подвергаются злодеяниям мародёров. Одни мародёры после смерти Айвазовского пытались деармянизовать великого мариниста, другие пытаются деармянизовать великого композитора Хачатуряна... И Айвазовский, и Хачатурян по всем параметрам были Армянами. У них все предки были армянами. Самосознание, язык, религия, духовность, творчество – всё, всё было армянским! Оба были великими патриотами Армении. Нарекаци, Айвазовский и Хачатурян – Божественный Треглав армянской культуры. Осталось бросать камни и грязь в Нарекаци. Это начнётся, когда мир узнаёт, что у армян в X веке был поэт не ниже Данте. Отзыв французской прессы – «**Нарекаци поэт не X, а XXX века**» – не комплимент, а объективная оценка. Мы не умеем ни ценить, ни показать миру своих великих людей. Наоборот, позволяем подвергать их гонениям. Это нас роднит с русскими. В XIX – XX веках в России два великих поэта были убиты на дуэли, а два великих поэта покончили с собой... Эти великие смерти – следствия драматической истории русского народа в XIX – XX веках... Следствиями трагической истории армянского народа в XIX – XX веках были гибель великих писателей Сиаманто, Варужана, Рубена Севака, Зограба, Чаренца, Бакунца, Паруйра Севака, великих художников Аршила Горки, Минаса... А теперь новый вирус – мародёры. Но вопрос не только в посягательствах мародёров, но и в незнании. «Широкая публика» в абсолютном большинстве не знает, что: 1) главный конструктор знаменитых истребителей «МиГ» – Артем Микоян; 2) цветное телевидение и телетайп изобрёл Ованес Адамян (когда уродцы по ТВ хамят армянам, Ованес Адамян в гробу кульбиты делает); 3) коллективом, в котором работал «отец водородной бомбы» Андрей Сахаров, руководил трижды Герой Социалистического Труда армянин Кирилл Щёлкин (Киракос Метаксян), т.е. был «отцом отца водородной бомбы». Тут тоже мародёры на дозоре; 4) материальную базу промышленной цивилизации – керосин, мазут, асфальт и т.п. – создал (в 1852 – 53 гг.) польский армянин Ян Лукасевич; 5) величайший румынский поэт Михай Эминеску родом из львовских армян... 6) великий американский художник Аршил Горки – армянин; 7) великий французский художник Гарзу – армянин; 8) великий французский писатель Анри Труая – армянин (он написал сотню книг, половина из них – о России); 9) великий русский писатель-фантаст Ник Перумов – армянин; 10) великая русская балерина Агриппина Вага-

нова – армянка; 11) великая узбекская танцовщица, певица и балетмейстер Тамара-ханум – армянка (исполняла 600 танцев народов мира и пела на 62 языках); 12) первые таджикскую, башкирскую, якутскую и турецкую оперы написали армяне (Баласаян, Чемберджян, Григорян, Чухаджян)... Подобных великих имён у армянского народа тьма. Мы не страдаем манией величия. Мы это давно прошли. Были времена, когда армянские войска, миссионеры, деловые люди и целые племена бороздили пространства от Киликии и Египта до Америки и острова Пасхи, от Британских островов до Китая и Японии! Всё это нынче микрочастицами бродит в космосе... Время уносит то, что приносит, но приносит не то, что уносит, а нечто похожее, подобно внуку, который не сам дед, а его другая форма... О брэнности мира песня Азнавура в гениальном русском исполнении Евгения Клячкина:

*Проходит жизнь, проходит жизнь,
как ветерок по полю ржи.*

*Пройдёт явь, пройдёт сон,
мелькнёт мечта...*

*Лишь пустота, лишь пустота
в твоём зажатом кулаке!*

Мы чтим наставление греков, когда они были мудрыми: «познай себя». Теперь другой лозунг: «познай бюджет». Когда начинаешь познавать себя, сталкиваешься с великими людьми своего рода. Это весьма любопытная и многострадальная публика. Великие люди страдают не манией величия, а от величия. И от своих глупостей. Что за великий человек, который не совершил дурных поступков? Робот какой-то... Глупость – налог за талант. «Реставрация» великих людей своей национальности не имеет никакого отношения к национальному чванству. Это реставрация памяти – чувство благородное и нужное. Мы, армяне, такое же дерьмо, как и другие. Но в каждом дерьме есть бриллианты. Надо разобрататься, в частности, с национальностями художника Рембрандта, маршала Мюрата, фельдмаршала Гудериана... Лично для меня этот вопрос особого интереса не представляет. Меня смущают слухи, что Мюрат родился в Нагорном Карабахе. А где доказательство? У Мюрата есть официальная биография, из которой следует, что он родился во Франции. Не говорю, что у Мюрата нет армянских корней, но первоисточника о его армянском происхождении не знаю. Кто знает, пусть подскажет. Наверное, Наполеон имел в виду также Мюрата, когда заявлял о своих отважных маршалах армянского разлива. Но «наверное» не аргумент. Наши голословные заявления о том, что тот или иной великий человек – армянин, отталкивают неосведомлённых людей. Как говорится, плохому танцору мэр мешает. Необходима ювелирная работа. Важно, чтобы мир знал, что эти гениальные люди и храбрецы – наши люди! Вот чей народ казнили в 1915 году. А казнили именно за непостижимый ум и отвагу, за то, что этот народ был выше интеллектом и нравственностью не только своих диких палачей, но и стоящих за ними «цивилизированных» заказчиков.

130

XIII. Древнеармянское рассеяние

Древнеармянские племена шли с Армянского нагорья на все стороны света... Об этом сохранились сведения в летописях многих народов мира. Приведу несколько примеров. Древнерусские источники сообщают, что князь Моск, внук Ноя, прибыл с Араратской горы и основал Москву:

«И созда же тогда Мосох Князь и градец себе малый на предвысоцъей горе той, над юстияВузыръки, на мъсте оном первоприбытном своемъ, именно Московским, идеже и днесъ стоит на горе оной церковь каменная святого и великого мченика Никиты. Сей Мосох, «господарь всем нам... муж крепкорукый и вытяганец лукосильный», и прибыл он с Араратской горы от отца своего Иафета».

(Свято-Русские веды. Книга Велеса. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2001, с. 538; Асов А. Атланты, арии, славяне. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 2001, с. 395-396; Велесова Книга. – М.: Изд-ство АСТ, 2010, с. 290).

Если бы Москву основал не Моск, а Долгорукий, то она называлась бы Долгорукава, а не Москва.

«Англо-саксонские исторические хроники» и «Церковная история народа англов» сообщают, что предки бриттов пришли из Армении:

– Thorpe Benjamin. Anglo-Saxon Chronicle. Vol. I, Original Texts, London. 1861.

– Беда Достопочтенный. Церковная история народа англов. – СПб, 2001.

Немецкая «Поэма Ана» сообщает (1080 г.), что баварцы пришли из Армении. Немецкая книга лежит у меня на столе. Её я купил в Германии. Соответствующий отрывок (на новом германском языке) без перевода:

«Als das Bayernlandsich ihm tafenerwidertsetzte,
belagertee das herrliche Regensburg.
Darin fander
Helme und Brustpanzer
und viel treffliche Helden,
die Stadt bewachten.
Was für Krieger dort waren,
das ist bekannt aus heidnischen Büchern,
Dort liest man: ‚Noricusensis‘
(das heißt: ein bayrisches Schwert),
denn sie glaubten zu wissen,
daß keine [anderen Schwerter] besser bitten:
Oft durchschlug man die Helmedamit,
Dieses Volk besaß sters große Tapferkeit.
Ihr Stamm war vormals dorthin gekommen
aus dem hochgelegenen Armenien,
wo Noah aus der Arche ging,
als er den Ölweig von der Taube empfangen hatte.
Anzeichen von der Arche gibt es noch heute
auf den Bergen Ararat.
Man sagt, daß in jenen Gegenden noch [Leute] seien,
die deutsch sprechen,
sehr fern gegen Indien hin. –
Die Bayern zogen immer gern in den Kampf.
Den Sieg, den Caesar übersie errang,
den mußte er mit Blut bezahlen».

(Die Annolied. – Stuttgart, Philipp Reclam jun. 2010)

XIV. Наша доисторическая история

Особо трудная статья – доисторическая история. О предыстории человечества можно судить в основном по косвенным сведениям, по мифам, эпосам, преданиям, памятникам древности, артефактам, языкам... Нам, армянам, невероятно повезло с языком. Пусть скажет Николай Яковлевич Марр, ему виднее:

«Армянский язык, будучи... хранителем древнейших состояний, века и тысячелетия питаемым, с одной стороны, литературным языком, а с другой – живыми диалектами и даже различными живыми языками, а значит, являясь неисчерпаемой сокровищницей и кладезем творческой среды, обладает, бесспорно, богатым словарем и возможностями для выражения идей».

(Марр Н. Я. Армянская культура. – Ереван, «Айастан», 1990, с. 32-33)

Мы часто безучастно проходим мимо этой сокровищницы... Что ищем?

Однажды около церкви я увидел двух элегантно одетых солидных армянских мужчин. Судя по их умному виду и сосредоточенности, они обсуждали проблему мирового значения. Я возгордился: во, какие у нас орлы! Но когда проходил мимо, невольно услышал их разговор. Они говорили об... унитаризме. Если бы вдруг воскрес Тигран Великий, то сразу умер бы снова, услышав этих засранцев...

Разумеется, унитаризм можно обсуждать, но не около церкви и не с умным видом!

Измельчали мы. Надо брать пример с русских. Как они переживают за свой язык! На русском языке разговаривают более 100 миллионов человек, а русские бьют тревогу... Надо, чтобы разговаривали более 200 миллионов! При этом ни один русский на ТВ не выступает на уличном жаргоне, как это делает наша телепублика. Я не первый и не последний, кто требует разговаривать на ТВ на литературном языке! Эти товарищи неграмотные, что ли? Тогда зачем лезут в телеэфиры? От этих «корел а», «пахел а», «морацил а» и т.п. вульгарностей тошнит. Однозначно требуется языковая цензура, раз сами не желают заниматься собственным ликбезом. Следует издать закон, наказывающий рублём и публичным порицанием за жаргон на ТВ, в парламенте, во всех приличных заведениях. Не хочется говорить о рабисе («рабочем искусстве»). Это дно. Ниже падать некуда. В словах нет поэзии, в музыке нет музыки... Бездарный музыкальный винегрет на арабо-индийские и прочие мотивы... Хотя петь по-арабски, на индийских языках – ради Бога! Но не будут. Не знают ни языков, ни национальных музык. А вот прикрываться армянским языком, который якобы знают, могут. У нас были великие барды, которые писали песни на четырёх языках! Саят-Нова (XVIII в., г. Тифлис): армянские, грузинские, турецкие и персидские песни. Арам Тигран (XX в., г. Диарбекир): армянские, курдские, турецкие и арабские песни. Народ гордится такими редкими феноменами! А ему накачивают в уши и душу музыкальный понос... Комитас ведь очистил армянскую песню от этой нечисти?! Потешными выглядят также наши народные певцы, исполняющие английские песни... К нашему счастью, такое надругательство над своим языком и культурой англичане не слушают... Вместе с тем в этом году наши ребята – Мане Галоян и Гайк Казаян – стали призёрами престижного музыкального конкурса им. П. И. Чайковского.

На армянском ТВ были прекрасные передачи для Диаспоры по истории, литературе и архитектуре. Вандалы их отменили. Зачем армянам культура? Лучше

усыплять их латиноамериканскими фильмами для УО (умственно отсталых). А ведь Латинская Америка богата чудесной музыкой и народным фольклором! Берут не лучшие ценности. Или кормят обывателя надуманным криминалом. Зачем армянам духовная и интеллектуальная подпитка? Ведь наш народ распяли 100 лет назад! Мы живём после смерти, в какой-то параллельной нереальности, вопреки русско-турецкому некрологу армянскому народу 1921 года. В этом документе хищников русский народ не виновен. В братоубийственной бойне истреблялась сама Россия – царская династия, дворянство, буржуазия, интеллигенция, культура, армия, казачество, всё русское и российское, что что-то представляло собой. Русский этнос чудом выжил... Что касается армян, то мы удивляемся, почему выскочки стараются нас похоронить живыми, без гробов, могил и поминок? Кого имею в виду? Разве всех назывёшь? Вся историческая шелуха, от строителя Вавилонской башни до разрушителя Советской башни. Как же мы подвели, обидели тех скотов, кто мечтал увидеть нас в гробу?! Этим амебам следует понять, напрягая свою единственную клетку до предела: не подлежат смерти те, кто живёт после смерти! Нужен крутой поворот к Доисторическому Прошлому! Иначе мы стаем меньше атомов, электронов... и посмотришь – армян нема. Наше размельчение началось с падения двух великих древнеармянских царств – Великой Армении Тиграна Великого и Малой Армении Митридата Евпатора. После них армянский народ частично или полностью находился под иноземным игом или контролем. Инородцы нам вешали лапшу. За два тысячелетия на наших ушах накопились миллионы тонн лапши... Лапша не позволяет нам правильно слышать, видеть, мыслить... Кстати, слово «лапша» происходит от армянского слова «лаваш»: лаваш → лавша → лапша.

Так называемое «официальное языкознание» утверждает (что может утверждать этот инвалид Куликовской битвы?!), что «лапша» происходит от татарского «лакша». Ради Бога, хоть с малагасийского! Нам, армянам, лапша не нужна! Мы абрикосами закусьваем.

И когда могучие духом люди сбрасывают лапшу с себя, то видят истинный мир! Он мало похож на то, что видим. Когда освобождённые от 2000-летней дури и дурмана пытаются рассказать об увиденном, то лапша-носители налетают на них: вы нарушаете наш покой, нашу дремоту, нашу глухоту и слепоту! Прочь! Вспоминаются иронические слова поэта Вагана Текеяна: «О, как вы сладки, цепи рабства!» Антон Павлович Чехов советовал выдавить раба из себя! Выдавлив раба, мы выдавим психологию попрашки и жулика... Если заменить слово «раб» словом «неуч», то ничего не изменится. Простой пример. Все армяне знают, что «Ашот» – армянское имя, но мало кто знает, почему. Если задать армянам такого рода вопросы, то на тебя многие посмотрят с недоумением. Чутьё и традиция хорошо, но не являются доказательством. «Аш» (աշ) – «крахмал» на древнеармянском языке. Ашот (Աշոտ) – крахмальный, хлебный. Вспомним слово «лаваш». Лав (լավ) – хороший. Лав аш (լավ աշ) – хороший крахмал (хороший хлеб). Есть и другие истолкования. А что произойдёт, если привести непростые

140

примеры? Сказать, например, следуя Лие Аветисян, что топоним «Америка» армянское слово? Не дождавшись объяснения, на тебя налетят свои кукушки и чужие стервятники. Как убеждает г-жа Лия, официальная версия написана для кухарок:

Аветисян Л. Graecusstilushier, или Старые, старые новости //Голос Армении. – Ереван, 13.12.2007.

Происхождение слова «Америка» находится в армянском языке. Не отвергая версию умной и красивой женщины, выскажем версию, которая нам представляется самой правдоподобной. Как по-армянски «материк»? Ответ неверный. Бытующий «майрцамак» (մայր ցամաք) не «материк», а «материнская суша». «Материк» означает «мерик» (մերիկ). Буква А (Ա) в армянском языке означает: первый, тёплый... А мерик (Ամերիկ) – первый материк. Тёплый материк. Это об Америке.

У нас могут спросить: «Почему всю запредельную древность вы приписываете себе?! Оглянитесь! Сколько исследователей считают, что именно их народ самый древний!» Ответ: «Надо не считать, а доказывать, хотя бы обосновать, как это делают армяне. Иначе ложь будет исполнять роль истины, а истина – подвергаться гонениям. Мы, армяне, претендуем только на свою древность, какой бы необычной она ни казалась. Претендуем не объявляя, а аргументированно. Разумеется, никто не застрахован от ошибок. Непреднамеренные ошибки – естественное явление на пути к Богу. Я спокоен за будущее армянской нации. Армянский народ – незатухающий вулкан блистательных идей и людей!

XV. Армянский алфавит

О том, что армянский алфавит является кодом Периодической системы химических элементов, многие знают. Для любого научно мыслящего человека это такое явление, выше которого ничего не может быть в науке. Эту научную эстафету наших пращуров мы обязаны принять, расшифровать, разузнать, обогащаться и передать потомкам. Иначе нам грош цена. И пусть никто при этом не обижается, что великий и гениальный Маштоц не автор армянского алфавита. Как справедливо отмечают исследователи армянского алфавита, алгоритмическая связь между армянским алфавитом и периодической системой могла быть установлена лишь при физике и химии уровня хотя бы XX века. Так как Маштоц жил в IV – V веках, то он в этом кодировании ни при чём.

Древние армяне свой алфавит считали не обычным алфавитом, а завещанием богов, священным, неприкосновенным знанием своих космических предков, что согласно дохристианским верованиям запрещалось использовать. Такие сокровенные знания из поколения в поколение тайно передавались жрецами солнечного культа своим преемни-

кам в надежде, что их настоящие авторы снова посетят Землю... и увидят своё Чудотворение в сохранности! Приход христианства, смена религии, разгром жречества и их интеллектуального наследия, погром Пантеона древнейших арийских богов во главе с Богом Ар сделали тайное явным. Алфавит вышел из хранилищ. Манипуляторы и дилетанты задним числом великого учёного IV-V веков назначили автором алфавита... Маштоца мы чтим, он наш величайший учёный. Но армянский алфавит был создан за много тысяч лет до него, при другой, гораздо более продвинутой цивилизации, возможно, стёртой волнами Всемирного потопа...

О чём говорят гигантские буквы или буквы гигантов?

В бассейне озера Севан есть древнейшее в мире идеографическое наскальное письмо (XX – V тыс. до н.э.). Оно не расшифровано. Среди наскальных букв Армении выделяются Гигантские буквы (Hskajagreg) нерасшифрованного алфавита (величиной от 0,7 м до 3 м). Буквы в этой странной письменной системе вряд ли адресованы человеку... Кто и для кого их написал? Может быть, одни и те же гиганты мысли создали гигантские письмена и армянский алфавит? Непроницаемая тайна. Кстати, в Армении нашли скелет гиганта. Девушка 3,5-метрового роста... Выдать бы её замуж за Мишу Галустяна!

XVI. Превращать зло в добро!

«Надо из зла делать добро, потому что больше не с чего делать».
Борис СТРУГАЦКИЙ.

Конфуций советует на зло отвечать справедливостью. Стругацкий советует превращать зло в добро. Гениальные советы! А как отвечать и превращать? При нашем алфавите-сокровищнице, при нашей бесконечной в обе стороны и богатой гениями и героями истории, при нашем трудолюбию, отваге, смекалке и юморе мы должны уметь отвечать на зло и превращать его в добро!! Как?! Не знаю. Надо научиться. Наверное, репетиторы есть. В этом мире всякие люди есть! Армения не должна чувствовать себя ущемлённой и слабой. Наоборот, сама должна помогать другим! Помощь не только деньгами измеряется. Моральная помощь – высший сорт помощи. Можно людей поощрять хотя бы наградами и званиями, главное – добрым отношением. Арнольда Шварценеггера, Жерара Депардье, Владимира Спивакова, Рафаила Зинурова, авторов законов о Геноциде армян, других детей Бога следует награждать высокими наградами Армении. Подлинной элите Диаспоры тоже следует воздать почести. Например, генерал Норат Тер-Григорянц – явный национальный герой Армении, но не удостоился звания Героя. Это не ему нужно, а нам. Ярчайшие личности, такие как Артур Чилингаров, Патрик Деведжян, Мишель Легран, Юрий

Джаркаев, Серж Танкян и его команда, Артур Месчян, Дзах Арут, красавицы Алиса Киракосян, Сибил, Роза Армен, Шер, Ким Кардашян, Флора Мартиросян (посмертно), сотни других наших братьев и сестёр нуждаются в государственной оценке Армении. Народ их любит. А в Академию наук Армении следует избрать не ангажированных историков, от которых вреда больше, чем пользы, а мыслителей без комплексов, таких как Дэвид Ленг, Эрнст Мулдашев, Арман Реваян... Об Армении нужно говорить всего-навсего Правду. Оказывается, труднее всего говорить Правду! Если величайшего офтальмолога современности, совершившего практически первую в мире трансплантацию глаз, профессора Эрнста Рафгатовича Мулдашева не наградили Нобелевской премией, а наградили разрушителя великого государства, под обломками которого остались сотни тысяч людей и разбились миллионы судеб, то о какой глобальной справедливости может идти речь?! Но речь должна пойти и завершиться принуждением лжецов к Истине.

XVII. Орлы в облике пчёл

Армения была сверхдержавой во времена Ассирии и Вавилона. Две величайшие державы нападали на Армению и, увы, нашли свою погибель. Динозавры уходят, а пчёлы остаются... Эти культурнейшие страны, несмотря на агрессивность, не зверствовали. Пожелаем ассирийцам восстановить своё Отечество! Ассирия – всемирная ценность. Ассирия – это Джуна – царственная, таинственная и бесмертная!

XVIII. Учиться учиться

На вопрос «Почему не учишься?» студент ответил: «Я не умею учиться». А мы умеем? Разве умеем цивилизованно дискутировать? Если не согласен, то надо мотивировать, а не оскорблять! Свои выводы порядочные исследователи обосновывают. Имею в виду не деградированных, не продажных, а исследователей от Бога, как Парис Герун, Сурен Айвазян, Александр Варпетян, Вилен Сафарян, Артак Мовсисян, Арман Реваян, Грач Погосян, Армен Давтян, Армен Ханджян... К счастью, их много. Так много и такие все потрясающие умные и профессиональные, что заткнуть рот армянскому народу уже невозможно! У всех есть мелкие ошибки, но вопрос не в мелочах, а в направленности к Истине, в Свободе мышления и Новизне результатов. У Сурена Айвазяна было много слабых мест, и его справедливо критиковали настоящие и фальшивые учёные. Первые критиковали за ошибки, вторые – за истину. Но ведь Айвазян был первым в Армении, кто доказал, что Урарту – это Армения, урарты – армяне, и они разговаривали на родном армянском языке! Меня поражает своей безответственностью и

150

глупостью термин «урартоведение». А почему не «сомеховедение»? Разве, например, грузины когда-нибудь грузиноведение назовут враждоведением или гюрдживедением? Почему наши позволяют себе такое унижение? Мы что, крайние? Должен был кто-нибудь публично возмущаться грабежом армянской истории?! Им мало наших земель и крови нашей?! Гипотезы Айвазяна подтвердили, уточнили и развили Артак Мовсисян, другие исследователи. Айвазян был первым, кто доказывал, что гиксосы (гайкосы) – наши ребята. Айвазян открыл древний металлургический комбинат Мецамор. Это он неожиданно для всех заявил, что названия вершин священной армянской горы – Сис и Масис – славянские слова: «сис» это «сись» (две вершины Арарата в армянском фольклоре сравнивают с женской грудью)... «Арарат» – армянский топоним от армянского слова Ар (Бог). Арар – творение. Ат – место. Арарат – Место Сотворения. (Есть и другие близкие по смыслу истолкования.) Рядом тоже славянский топоним – Веди – архаичный армянский город. Армянское нагорье и прилегающие к нему районы составляли территорию Прародины индоевропейцев. Славянские топонимы древнейшей Армении – следы славян на Прародине. Целая трасса к истинной истории армян, славян, галлов, кельтов, бриттов, гер-

манцев, англо... и человечества в целом! Древнейшая Армения открывается всем, кто чист душой и помыслами. Кому не нравится подлинная армянская история, пусть не нравится. Это их выбор и урвень. Мы не пустое место, раз у нас есть враги, коварные, изворотливые, ничем не брезгующие. Это они из-за угла науськивают собак и управляют куклами. Но мы-то себя знаем?! Приведу отрывок из жизнеописания обычного армянина Артемия Араратского (Тульская губерния. 1797 год):

«Приехав на первую перемену лошадей, в одной раскольнической деревне со мною приключилось то же, что в Науре. Когда мужики мазали колеса, я имел неосторожность на вопрос их сказать, что я армянин; они, опустив ось, все бросились ниц на землю».

(Жизнь Артемия Араратского. – Л.: «Наука», Литературные памятники, 1980, с. 165).

Теперь подумаем, сколько авторитета и людей мы потеряли за последние 200 лет? Падение нравственности, профанация

духовных ценностей, засилье посредственностей – первопричины народного протеста в Армении. Пора вернуться на круги своя! Как?

Поставить Ноев Ковчег над Ереваном, учредить праздничный День Победы Гайка над Белом, реставрировать и показать миру Карахундж, вернуть Армении флаг Киликийской Армении, герб Сарьяна и гимн на слова Чаренца, очистить духовный мир от провинциализма, рабского мусора и культа денег, повернуться лицом к Истории, Истине, Науке и научным технологиям, к Культуре уровня Нарекаци, Айвазовского, Комитаса и Хачатуряна, к человеку, наконец! Совершивший эти благодеяния станет Новым Ноем и Новым Гайком! У такого главы древнейшей страны и производство наладится, и авторитет поднимется до уровня армянского ски-тальца Артемия Араратского, и народ будет счастливым!

Марат МЕЖЛУМЯН.
Ростов-на-Дону.

1. Люди в древности не любили много говорить. Они считали позором для себя не поспеть за собственными словами.
2. Пришло несчастье – человек породил его, пришло счастье – человек его вырастил.
3. Того, кто не задумывается о далеких трудностях, непременно поджидают близкие неприятности.

КОНФУЦИЙ.

Воспоминания о Тигране Петросяне

Предстояла поездка в Испанию, в Мальорку, где должны были определить будущего претендента на звание чемпиона мира по шахматам с Михаилом Ботвинником. В это же время в столице Республики Абхазия Сухуми вместе отдыхали гроссмейстеры СССР Тигран Петросян и Виктор Корчной.

Воспользовавшись случаем, печатный орган Абхазского обкома партии газета «Советская Абхазия» пригласила в редакцию для знакомства Виктора Корчного и Тиграна Петросяна.

Они принялись показывать несколько шахматных партий, сыгранных с их противниками. Очень интересовал корреспондентов матч в Мальорке с претендентами на первенство мира.

В составе претендентов в 1962 году были такие асы, как Бент Ла-

ресн, Борис Спасский и другие. Но предпочтение гроссмейстера Федерации шахмат СССР было на стороне Виктора Корчного.

Неожиданно претендентом стал Тигран Петросян. Об этом гроссмейстере заговорили в СССР и во всем мире как о шахматисте с большим будущим.

Мне хочется написать об этом человеке. Тигран Петросян родился 17 июня 1929 года в городе Тбилиси. Среднее образование получил в 40-й армянской средней школе города Тбилиси. С шахматами 11-летний юноша познакомился в 1940 году в Тбилиском дворце пионеров, где совершенствовался под руководством А. Эбралидзе.

Большое влияние на формирование шахматных взглядов Петросяна оказала книга А. Немцовича «Моя система на практике». Петросян об этой книге пишет так: «Бесчисленное множество раз я анализировал партии и позиции из этой книги, причем очень любил читать её без шахмат, и немудрено, что в конце концов запомнил её наизусть».

Первых успехов Тигран Петросян добился во всесезонных юношеских первенствах в 1945 году, 1 – 3 место. А в 1946 году – почетное 1-е место. Норму мастера спорта по шахматам он выполнил в полуфинале чемпионата СССР в 1947 году. Потом Петросян переехал на постоянное место жительства в Москву и в 1950 году добился отличных результатах в чемпионатах столицы.

На чемпионате страны в 1952 году стал молодым гроссмейстером страны. Заслуженным мастером спорта по шахматам СССР – в 1960 году. Также в Москве издает еженедельник «Шахматная Москва», где был редактором, теоретиком и журналистом.

Я в 1963 году занимался греко-римской борьбой в обществе «Динамо» в городе Сухуми и был в составе сборной Абхазии.

В 1963 году в Москве началась игра на первенство мира по шахматам между Тиграном Петросяном и Михаилом Ботвин-

ГОРДЫЙ ГОРЕЦ – ГОР

(О книге Георгия Арутюняна «Гор из Сюника»)

«Сказка – ложь, да в ней намек,
Добрый молодцам урок».

Русская пословица

Я вторично испытал удовольствие, ещё раз перечитав эту необычную грустно-веселую сказку, как бы погружающую читателя в полузабытую историю нашей Родины во времена правления великого армянского царя Тиграна в V веке до нашей эры.

«Как ты думаешь, может ли двенадцатилетний мальчик отстоять Родину и вернуть своему народу Свободу и Счастье?» Вот так начинается это произведение, изданное в Ереване на двух языках – армянском и русском – под единой «крышей» с названием «Гор из Сюника».

И на свой вопрос автор сам же отвечает: «Может!»

А дальше идет неторопливый, привычным разговорным (не сказочным) языком, рассказ о том, что там было, как будто только вчера вернулся оттуда сам рассказчик или пересказал со слов другого человека, кто был очевидцем описываемых событий. А может, это был один из воинов верховного правителя Сюника?

И если бы я, житель XXI века, с закрытыми глазами слушал бы эту историю из уст другого человека, я бы реально представил всю картину. Увидел бы симпатичного юного пастуха Гора, сидящего где-то между невысокими горами, покрытыми зеленью, со свирелью в руках и с Зардом, его любимой собакой, рядом. А поодаль – мирно блуждающая отара овец.

Конечно, я увидел бы матерого ширококрылого орла, пытающегося выкрасть беспомощного ягненка, и пришедшего на выручку Зарда, не просившегося на борьбу со свирепым снежным барсом...

Мне кажется, я был четвертым, когда поздним вечером, сидя у костра рядом с Гором и его отцом, слушал рассказ деда, сообщившего о намерении царя Мидии (читай Персии) напасть на Армению.

– Странно, что, вступая в ту или иную страну, – говорит дед Гора, – Аждаак, царь Мидии, правителю этой страны предлагает сыграть с ним в одну игру, обещая, что если он проиграет две партии из трех, «не тронет и камешка на этой земле». А выигрывает всегда он сам.

Несколько слов о себе

Родился я в г. Кировабаде. Закончил среднюю школу № 11, известную на весь Союз. Семья наша была музыкальной. Старший брат стал композитором; младшая сестра – музыковедом; средний брат играл на контрабасе, а я – на саксофоне. Представляете, какая атмосфера царил в доме? У меня было прекрасное детство.

Любил читать сказки. После окончания школы переехал в Россию, жил в Ростове-на-Дону, Москве. В Москве поступил учиться в технологический институт. По специальности я инженер-технолог бродительных процессов (спирт, пиво, вино).

Писать сказки и рассказы я начал уже в Армении. Несколько сказок было напечатано в журнале «Ахбюр» и местных газетах. Почему я выбрал сказочный жанр? Наверное, потому, что в сказках добро всегда побеждает зло. «Гор из Сюника» – книга о воспитании патриотизма и любви к Родине. Гор должен стать примером для подражания.

Георгий АРУТЮНЯН.

Гор узнал название этой игры – шахматы. Дед его подсказывает, что в их землях живет «один пришелец из дальних западных островов, грек, сведущий во многих ремеслах. Палес его имя». И этот отшельник обучает всяким премудростям игры в шахматы.

Гор идет к нему в ученики, и он так преуспевает в этой игре, что в конце концов даже достигает победы в сражении с учителем. И тогда... И тогда верховный правитель Сюника ведет Гора на игру с Аждааком.

Вот таково краткое содержание этой интересной сказки.

А что было дальше, ты узнаешь, дорогой читатель, когда прочтешь эту сказку.

Как правильно сказано в русской пословице, «сказка – добрым молодцам урок». Этой мыслью и пропитана вся сказка. Вот что говорит мудрый Палес своему ученику Гору:

– Я знаю, что ты силен и в тебе нет страха. Но всего этого недостаточно, чтобы хорошо играть в шахматы. Нужно терпение, внимание и умение мыслить. Второму и третьему я тебя научу, но хватит ли у тебя терпения?

160

ником. Я ездил из своего района на каждую игру в город Сухуми, чтобы болеть за земляка Тиграна Петросяна. Шахматный дом был в городе Сухуми на улице Мира, на втором этаже. Эта игра демонстрировалась на доске в Доме шахмат. Я, как болельщик, присутствовал на каждой игре, ходы гроссмейстеров из Москвы демонстрировались на доске по телефону.

В основном в клубе шахмат собирались знатоки и ярые болельщики. Всегда клуб был переполнен. Когда в какой-нибудь партии выигрывал Петросян, зал взрывался продолжительными аплодисментами.

Тигран Петросян на первенстве мира по шахматам победил Михаила Ботвинника со счетом 12,5 : 9,5 и завоевал звание чемпиона мира. Я хорошо помню пресс-конференцию Тиграна Петросяна как чемпиона мира с корреспондентами. Один из вопросов был такого содержания: «Тигран Вартанович, как вы смогли победить такого аса по шахматам, как Михаил Ботвинник, который был 15 лет чемпионом мира?» Петросян сказал: «Против него я применял его ходы, и поэтому он не знал, как мне противостоять».

Во время матча в сухумском Доме шахмат со мной случился казус. Со мной рядом оказался мой бывший директор средней школы Киркор Асланян. Он спрашивает: «Хорен, как ты думаешь, какой очередной ход будет делать Петросян?» От стыда я не знал куда деваться. Я ему ответил: «Посмотрим». А ведь я не то что играть, но и не знал даже, как фигуры разместить на шахматной доске. После этого случая я всегда сидел далеко от него, чтобы он не задавал мне вопросы. Я дал себе слово обязательно научиться играть в шахматы, к этому меня подтолкнул матч Тиграна Петросяна и Михаила Ботвинника, за это я им благодарен.

В 1966 году Петросян отстоял звание чемпиона мира по шахматам, выиграв матч на первенстве мира у знаменитого по тем временам гроссмейстера Бориса Спасского с минимальным перевесом 12,5 : 11,5.

В 1969 году я был еще студентом второго курса Московского государственного историко-архивного института, и моя сессия совпала с игрой Тиграна Петросяна и Бориса Спасского. Я по-

сещал все игры в Москве на первенстве мира по шахматам, которые состоялись в Театре эстрады. Я ходил на игру пешком вдоль Москвы-реки, жил в центре, в гостинице «Россия». Жаль, что такого сооружения (с точки зрения архитектуры) больше нет.

Подходя к зданию Театра эстрады, все болельщики, в том числе и я, становились с двух сторон улицы, дожидая появления Тиграна Петросяна. Он всегда приезжал на «Волге» и выходил с женой Региной. Машина останавливалась в 100 – 150 метрах от здания Театра эстрады. Регина всегда шла с мужем под руку с левой стороны. Он ходил, как легкоатлет. Мы, болельщики, всегда аплодировали, когда они шли. Он нам улыбался, у него были черные волосы, широкий лоб и орлиный нос. Я такую улыбку не видел за всю свою жизнь. Стоящий рядом со мной болельщик мне говорит: «А вы знаете, что из Армении самолетом ежедневным рейсом Ереван – Москва ему отправляют армянскую свежую толму в горячем виде, приготовленную из виноградных листьев?»

Мы заходили и занимали места в театре. Потом заходили гроссмейстеры Петросян и Спасский, в начале матча они друг другу пожимали руки, садились за шахматный стол, и зал замирал. Я заметил: Петросян, делая ход, сперва задумывался, и лишь убедившись, что делает правильно, прикасался к фигуре. Мы, болельщики, поддерживали его морально и за каждую выигранную партию аплодировали стоя. Петросян проиграл матч на первенство мира по шахматам Спасскому со счетом 10,5 : 12,5. Высокую оценку Тиграну Петросяну давал сам Михаил Ботвинник, который писал: «Практическая выгода стиля Петросяна основана на своеобразном и тонком понимании позиции, состоит в том, что по мере накопления опыта он становится все опаснее для своих партнеров, и его превосходство в понимании позиции – постоянно действующий, а не случайный фактор, который когда-то должен дать о себе знать».

Тигран Петросян в составе сборной команды СССР девять раз выигрывал шахматные олимпиады. Он участник многих крупных международных турниров, проходивших в Бухаресте, Копенгагене, Цюрихе, Лос-Анджелесе, Буэнос-Айресе, Венеции и др.

Мне по-человечески жаль, что так рано оборвалась жизнь сына армянского народа, знаменитого шахматиста Тиграна Вартановича Петросяна.

Партия и правительство достойно оценили четырехкратного чемпиона СССР, дважды чемпиона мира и наградили орденом Дружбы народов в 1981 году, орденом «Знак почета» в 1965 году, медалью «За трудовую доблесть» в 1957 году. Именем Петросяна назван Центральный дом шахматиста в Армении, в Ереване – шахматный клуб профессионалов и заочная школа юных шахматистов в Москве.

Он закончил Ереванский государственный университет, стал кандидатом философских наук. И как-то раз по-философски сказал: «Я глубоко убежден, что в шахматах, хотя они и остаются игрой, нет ничего случайного, и это мое кредо. Я люблю только такие партии, где я играл в соответствии с требованиями позиции. Я верю только в логическую, правильную игру».

Жаль, что его улыбка держалась всего 56 лет, до 1984 года. Может быть, журнал «Горцарар» попадет в руки его сыну Вартану и он прочтет мои воспоминания о его отце и том времени.

Хорен ЕСАЯН.

170 **ГОРДЫЙ ГОРЕЦ – ГОР**

Вот один из уроков этой чудесной, мудрой, теплой, очень доступной читателям любого возраста авторской сказки на историческую тему.

Как и положено традиционной сказке, в этой так же есть герои и их антиподы, четвероногие, и злые и добрые, да и цари, мягко говоря, непохожие.

Ну, конечно, живет в этой сказке и очень милое, нежное существо – девочка по имени Астхик, чье имя стопроцентно соответствует его содержанию – «звездочка».

Другой немой, но зримой звездой здесь является Сукиас Торосян, художник, великолепно оформивший и проиллюстрировавший эту очень нужную сегодняшним детям книгу.

Заговорил по-русски квартет переводчиков: княгини Мэри Оганян и Сэда Меликсетян, князя Меружан Арутюнян и Арсен Торосян. А им хочется сказать по-армянски – «шноракалутюн».

Под занавес хочу привести ещё одну цитату из сказки.

На возмущение царя Мидии – почему правитель Сюника не падает перед ним

нищ – вот что тот услышал:

– Я не раб, чтобы падать перед тобой на колени. Народ мой свободен, и тебе не покорить его никогда!

Прототип книжного героя повторил слова реального армянского царя Тиграна, сказанные им 2500 лет тому назад. И любой правитель, как бы он ни назывался, готов, обязан сказать эти слова и СЕГОДНЯ, в XXI веке новой эры.

Роберт БАБЛОЯН.

Москва. 30.06.2015

Մենք կարող ենք ստեղծել կայացած ու զարգացող Հայրենիք, եթե ունենանք հզոր Հայաստան և հզոր Սփյուռք. Ալեքո ՊԵՋԻԿՅԱՆ

Աշխարհապիտու հայությունը պոկված մարգարայա ապարանջանի հմայքն ունի այս ու այն կողմ ցրված մարգարիտները փայլում են առանձնահատուկ որակ ու հմայք հաղորդելով շրջակա միջավայրին:

Այդ մարգարիտներից յուրաքանչյուրն անուրանալի արժեք ու հարստություն է իր շրջակայքի համար, նրանցից յուրաքանչյուրի գոյությունն առանձին-առանձին էական է ու բովանդակային, մինչդեռ միասնական մեկ շրջայով նրանց փայլն ու հանձարը ոչ թե շրջակայքը, այլ ամբողջ աշխարհն է զարդարում:

Տաղանդավոր հայի կյանքն ու գործը պատիվ ու համբավ է բերում յուրաքանչյուր երկրին, բայց նրանք հանձարեղ են միասին իրենց Հայրենիքում:

Հենց այս փաստը քաջ գիտակցելով՝ 20-րդ դարակազմին թուրքն իրականացրեց Հայոց ցեղասպանությունը ոչ միայն հայկական պատմական տարածքները «թուրքացնելու», այլև «այդ տարածքներում» ապրող ու արատրող հայի հանձարը արմատախիլ անելու, երկրի երեսից վերացնելու համար:

Մի մարգարտի պատմություն

Ալեքո Պեճիքյանի հայրը՝ 6-ամյա Արամը միակն էր ողջ ընտանիքից, որ փրկվեց Հայոց ցեղասպանությունից ու հասնելով մինչև Լիբանան, ամուսնացավ իրեն բախտակից հայուհու հետ:

Արամի որդին հետագայում պիտի մեծանար ու դառնար Եվրոպայի հաջողակ բիզնեսմեններից մեկը՝ մինևույն ժամանակ գիտակցելով, որ ինքը հայազգի մարգարտե շոթայի մի հատիկն է, որ իր գենի ու տեսակի համար պարտք է այն փոքրիկ, նորաստեղծ Հայաստան-Հայրենիքին, որն անկախացավ Մեծ եղեռնից 77 տարի անց միայն:

Ալեքո և Անի Պեճիքյանները վերջերս Հայաստանում էին կատարելու հերթական բարեգործական քայլը: Հունիսի 13-ին նրանք մասնակցեցին «Անի Պեճիքեան» անունը կրող երիտասարդական կենտրոնի բացմանը, որտեղ անվճար իրենց ուսանողական տարիները կանցկացնեն Հայաստանի տարբեր մարզերից Երևան ուսանելու եկած անապահով ընտանիքների կամ մանկատների աղջիկները:

Մենք պատիվ և հնարավորություն ունենանք գրուցել տեր և տիկին Պեճիքյանների հետ:

– Պարոն Պեճիքյան, Ձեր և ձեր տիկնոջ՝ Անիի ծնողները փրկվել են Հայոց ցեղասպանությունից, պատմեք խնդրեմ Ձեր ընտանիքների պատմությունը:

– Այո, և իմ, և տիկնոջ Անիի ծնողները Արևմտյան Հայաստանից էին. հայրս Արամը և մայրս՝ Պերճուհին Ադանայից էին, տիկնոջս հայրը Ձեյթունից էր, իսկ մայրը՝ Ուրֆայից:

Հայրս Հայոց ցեղասպանության տարիներին պատահած ծանր ընտանեկան վերհուշ է թողել մեզ: Հորս եղբորը՝ 17-ամյա Ալեքսանդրին թուրքերը զլխատել են իր և

ծնողների աչքի առաջ, հետո վերացրել ամբողջ ընտանիքը: Փրկվել է միայն 6-ամյա Արամ հայրս, որ գաղթի ճամփան բռնած՝ քարավանի հետ անապատներով հասել է Հայեայ ու մինչև 12-13 տարեկանը ապրել «Թոչնոց բուն» որբանոցում: Հետո հայրս դերձակություն և ընթերցանություն է սովորել, ամուսնացել մորս հետ ու հիմնական բնակություն հաստատել Լիբանանում: Որոշ ժամանակ անց կարողացել է ընդլայնել գործունեությունը և կարի արտադրամաս է հիմնել:

Ընտանիքիս պատուհասած՝ հորեղբորս ողբերգական մահն էր պատճառը, որ հայրս ինձ անվանակոչեց ոչ թե իր հոր, այլ վաղամեռիկ եղբոր Ալեքսանդրի անունով:

Մեր ընտանիքում ես չորրորդն էի՝ երեք քույրերիցս հետո լույս աշխարհ եկած՝ այնքան ցանկալի արու զավակը, օջախի ծուխը:

– Աշխատանքով լեցուն ու պատասխանատու պատանեկության և երիտասարդության տարիներ եք ապրել՝ արդարացնելով մեծ վիշտ տեսած Ձեր ծնողների հույսերը: Մինչև ո՞ր թվականը մնացիք Լիբանանում:

– Մինչև 1975-1976 թվականները: Հիմնական կրթություն ստանալուց հետո ընդունվեցի բարձրագույն ուսումնական հաստատություն, ինչը սակայն անհանգրստացրեց հորս. ինչպե՞ս պիտի շարունակեի ընտանեկան գործը և ինչպե՞ս պիտի օգնեի իրեն պահել ընտանիքը: Այդ մտավախությունն ինձ ստիպեց ընդունվել աշխատանքի. աշխատում էի առավոտյան ու գիշերը, իսկ ցերեկը ուսանում, օրս տևում էր նվազագույնը 18 ժամ: Այդպես հառաջացա և մեր ընտանիքը կարողացավ ընդլայնել գործը մինչև 1970 թ., այդ տարին մահացավ հայրս: Մայրս ավելի շուտ՝ 1968-ին էր մահացել 54 տարեկան հասակում:

Ի դեպ, ուսանողական տարիներիս մասին խոսելիս չեմ կարող չհիշել մի արտահայտություն, որ հաճախ էր ընկնում ականջիս «հայու կտոր մըն է»: Արաբներն այդպես էին վերաբերվում իրենց լեզվին չտիրապետող այլազգիներին: Սակայն այդ արտահայտությունն ստիպեց ինձ, որ սովորեմ ու հաղորդակցվեմ արաբերենով ավելի լավ, քան իրենք արաբները:

Ես Դաշնակցական եմ և իմ գաղափարական ուսուցիչը Միմոն Կրացյանն է, իսկ հոգևոր դաստիարակս՝ երջանկահիշատակ Ջարեհ Առաջին Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսն էր, ում անունով էլ կոչեցի կրտսեր որդուս:

Կրթվելով և ամուսնանալով Անիի հետ Լիբանանում՝ մենք ունեցանք երկու զավակ՝ Արամ և Ջարեհ: Այնուհետ որոշեցինք տեղափոխվել Բոսնիա և այնտեղ շարունակել հորս գործը՝ ավելի մեծ ծավալներով ու միգրացե ավելի լավ որակով կազմակերպության անունը՝ բոլոր ժամանակներում թողնելով նույնը՝ «Արամ հաստատություն»:

– Պարոն Պեճիքյան, Դուք և տիկին Անիս այսօր այնքան խանդավառ եք, ծրագրերով

ու կյանքով լի, որ ձեզ պիտի ձգտեն նմանվել ու հասնել շատ երիտասարդներ: Ո՞րն է երիտասարդ մնալու Ձեր գաղտնիքը և ի՞նչ էր Ձեզ սպասվում Բոսնիայում:

– Նախ ասեմ, կնոջս ճանաչում եմ ավելի քան 52 տարի և 47 տարի է ամուսնացած ենք: Կյանքում ամեն բանի հասել ենք միասին, ինչ որոշել ենք ու ստեղծել, միասին ենք արել:

Մեր երիտասարդ մնալու գաղտնիքը աշխատանքն է: Կարծում եմ, մարդ միշտ պետք է ձգտի հասնել ավելիին, նպատակ դնի իր առջև ու ջանքեր չինայի այդ նպատակին հասնելու համար: 36 տարի ապրեցինք ու աշխատեցինք Բոսնիայում: Մեր որդիներին լավագույն կրթություն տալը առաջնահերթություն համարելով՝ որոշեցինք 13-ամյա Արամին և 11-ամյա Ջարեհին ուղարկել Շվեյցարիա՝ այնտեղի լավագույն գիշերօթիկ դպրոցներից մեկում ուսանելու: Յոթ տարի նրանք սովորեցին ու ապրեցին մեզանից հեռու Շվեյցարիայում՝ դառնալով ինքնուրույն և կայացած տղաներ:

Արամին և Ջարեհին կրթություն տալու գործում կարևորել ենք ոչ այնքան ըստ մասնագիտության աշխատանք գտնելը, որքան կրթվելու ընթացքում ուղեղը մարզելու և աշխարհայացքն ընդլայնելու հնարավորությունը:

Սակայն կար մի հանգամանք, որ ամենակարևորն էր որդիներիս դաստիարակության գործում. նրանք պիտի քաջ գիտակցեին, թե ով է հայը, իրենց յուրաքանչյուր քայլով բարձր պիտի պահեին հայի պատիվն ու արժանապատվությունը, պիտի տիրապետեին մայրենի լեզվին:

Հայեցի դաստիարակության, փայլուն հայերենով հաղորդակցվելու ամբողջ գործը կնոջս Անիի ուսերին էր, և այսօր վստահ կարող եմ ասել, որ կնոջս շնորհիվ ոչ միայն Արամն ու Ջարեհը, այլև մեր թոռնուհին՝ 9-ամյա Անին, հրաշալի տիրապետում է հայերենին:

Այս առիթով մի ուրիշ հետաքրքիր դիտարկում ևս: Մենք համոզված ենք, որ ազգային պատկանելության, օտար ափերում ազգային ավանդույթներից չհեռանալու լավագույն հնարավորություն է հայկական խոհանոցը: Իմ կինը տանը մշտապես պատրաստել է հայկական ավանդական ճաշեր: Պարզ բան ասեմ՝ երբ որդիներս ընկերներով գնում էին որևէ ճաշարան, ռեստորան կամ սննդի արագ սպասարկման սրահներ, նրանցից ոմանք պատվիրում էին սպագետտի, մյուսները՝ McDonald's, իսկ Արամն ու Ջարեհը՝ քյաբաբ ու քյուֆթա: Նույնիսկ պատվիրելու ընթացքում հարց էր ծագում՝ ի՞նչ ազգության ուտեստներ են և ի՞նչ համ ունեն:

Հայկական խոհանոցը տան մեջ և յուրաքանչյուր պատանու ճաշացանկում տարիների հետ ազգային ինքնության գիտակցության միջոց է դառնում:

– Երկար տարիներ Հայ դատի գրասենյակ

193

Կի աշխատակները եք իրականացել, իսկ Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարելիցին թանգարանի եք վերածել Եղեռնից մազապուրծ հայ մանուկների երբեմնի որբանոցը:

– Բուսակալում մենք ապրեցինք 36 տարի, որից հետո ընտանեկան գործերի անհրաժեշտությունից դրդված տեղափոխվեցինք ու մինչ այժմ ապրում ենք Շվեյցարիայում: Բուսակալում ապրելու ողջ ժամանակահատվածում և մինչ օրս ծառայել եմ Բյուրսելում գտնվող Հայ Դատի գրասենյակին: Երկար տարիներ է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսության ներկայացուցիչն եմ Վատիկանում: Բուսակալում հիմնել եմ Հայ մարմարաթանգարանը՝ ընդհանուր միության մասնաճյուղը (ՀՄԸՄ), որտեղ հայոց լեզու և հայ ժողովրդի պատմություն են ուսուցասիրում հարյուրավոր հայ մանուկներ: Շվեյցարիայում նույնպես շարունակում եմ Հայ Դատի գործը:

Մի բան, որ անպայման կուզեի շեշտել, ամեն տարի Ապրիլ 24-ը մեր կազմակերպությունը հայտարարում է ոչ աշխատանքային: Մեզ հետ համագործակցող եվրոպական տասնյակ ընկերությունների ու կազմակերպությունների հարյուրավոր ներկայացուցիչներ առիթ են ունենում հետաքրքրվել դրոշմապատկերների մասին: Մենք ամեն տարի խոսում և բարձրացնում ենք 1915 թ. Արևմտյան Հայաստանում թուրքական իշխանությունների կողմից իրականացված սոսկալի ոճի մասին: Շվեյցարիայի մեր գործընկերները հաշվի են նստում և հարգում հիշատակի ու ցավի օրվա շրջանակներում նախատեսված մեր բոլոր արարողությունները:

Շուտով հուլիսին, տեղի կունենա Հայոց ցեղասպանության թանգարան դարձած հայ մանուկների երբեմնի որբանոցի վերաբացման հանդիսությունը: Ընտանեկան ուժերով մենք վերակառուցեցինք հորս մանկության տարիների կացարանը՝ «Թռչնոց բույն» որբանոցը դարձնելով այն Հայոց ցեղասպանության թանգարան:

– Պարոն Պեգիբյան, 1988-ի Սպիտակի երկրաշարժի տարիներին Ձեր ներդրումն ու անմաքուրդ նվիրումն եք բերել՝ օգնելով ոտքի կանգնել հարյուրավոր որբերի: Պատմեք մի փոքր այդ ժամանակների մասին:

– Այո՛, ցավով պիտի արձանագրեմ, որ առաջին այց Հայրենիք եղել է 1989 թ.՝ Սպիտակի ավերիչ երկրաշարժից անմիջապես հետո: Մենք հիմնեցինք «Բերգամ-Սպիտակ» համերաշխության հիմնադրամը, որը ոչ միայն երկրաշարժի առաջին տարիներին, այլ 18 տարի շարունակ օգնեց ոտքի կանգնել հարյուրավոր հայ որբերի: 350 երեխայի 18 տարի շարունակ ապահովեցինք առաջին անհրաժեշտության ամեն ինչով՝ սնունդ, կացարան, բժշկական, կրթական ծախսեր: Մենք չցանկացանք որբերին թողնել մանկատներում, նրանց համար գտանք խնամակալ ընտանիքներ: Ամեն տարի սեպտեմբերին 15 օրով գալիս էինք Հայաստան, և մեզ հետ ծանրոցներ էինք բերում աղետից տուժած երեխաների համար: Հաճախ հագուստն ու գրենական պիտույքներն այնքան շատ էին լինում, որ բաժանում էինք Սպիտակի մյուս բնակիչներին:

րին: Կուզեմ նշել, որ կապ ենք պահել մեր ինստիտուտային ներքո գտնվող բոլոր երեխաների հետ, հոգացել ենք նրանց դպրոցական, ըստ անհրաժեշտության վերահստակման ծախսերը: Իսկ երբ հասավ բուհեր ընդունվելու ժամանակը, մենք համաձայնության եկանք ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության հետ և համատեղ ուժերով հոգացինք 42 գերազանցիկների վարձավճարները, ովքեր ընդունվեցին երևանյան տարբեր բուհեր: Մեր սաներից շատերին տեղավորեցինք աշխատանքի սպասարկման ոլորտներում, որպեսզի ինչ-որ չափով հոգան իրենց կեցության ծախսերը և ի վերջո կայանան որպես ինքնուրույն մարդիկ: Վճարել ենք մեր երեխաների Երևանում վարձակալած բնակարանների գումարները:

Վերջին տարիներին նրանցից ոմանք ամուսնացան ու մենք էլ դարձանք նրանց կնքահայրն ու կնքամայրը: Հենց այսօր մեզ պիտի հյուրընկալվեն երկու քույրեր, որոնցից մեկը՝ Հերմինեն, փոքր տարիքում աչքերի հետ կապված խնդիր ուներ և այստեղ ապրում էին, թե կկուրանա: Կինս, չհամակերպվելով այդ մտքին, երեխային իր հետ տարավ Բուսակալ: Երկու ամիս մեր տանը մնալով՝ աղջնակին տարանք լավագույն մասնագետների մոտ, Հերմինեն վիրահատվեց, և այսօր հրաշալի տեսնում է: Այսօր արդեն նա հաջողությամբ մեծացնում է իր փոքրիկին:

– Դժվար չի կռահել, թե ինչու որոշեցիք կառուցել «Անի Պեգիբյան» երիտասարդական կենտրոնը: Կարծում եմ, ձեր փորձից ելնելով՝ նպատակ եք ունեցել անպահով ընտանիքների երիտասարդների համար ստեղծել ուսումը շարունակելու անհրաժեշտ պայմաններ:

– Ճիշտ էք, մեր 42 պատանիների ուսանող դասնախումբը հետո ավելի լավ պատկերացրինք այն խնդրները, որոնց բախվում են մարզերում ապրող անապահով ընտանիքների կամ մանկատներում ապրող երեխաները: Նրանցից շատերի համար բարձրագույն կրթություն ստանալու՝ հաճախ անհաղթահարելի խոչընդոտ է դառնում մայրաքաղաքում կացարան գտնելու խնդիրը: Երկար փնտրտուքից հետո ի վերջո Թբիլիսյան խճուղու վրա ձեռք բերեցինք հարմար հողակտոր, որտեղ էլ կառուցեցինք 40 սենյակից բաղկացած կենտրոնը: Շնորհակալ ենք ՀՀ սփյուռքի նախարար Հրանտի Հակոբյանին, որ գնահատեց մեր գործը և իր ներկայությամբ պատվեց կենտրոնի բացման արարողությունը:

Անարատ Հղության Հայ Քույրերի միաբանության և քույր Արուսյակի վերահսկողության ներքո կենտրոնում կապրեն Հայաստանի տարբեր մարզերից երևանյան բուհերում ուսանելու տեղափոխված անապահով ընտանիքների երեխաները կամ որբերը: Կենտրոնը նախատեսված է միայն աղջիկների համար և այստեղ բնակվող հայուհիները կարող են մտալ նաև ուսուցիչ ավարտելուց հետո, աշխատել ու ապրել մինչև ամուսնանալը:

– Պարոն Պեգիբյան, Դուք և տիկին Անին, լինելով հեռատես, հոգ եք տարել, որ Ձեր թոռնուհու մեջ ծնվի ու ապրի սերը Հայրենիքի հանդեպ: Այսօր Անին Ձեզ հետ միասին կտրեց նորակառույց երիտա-

սարդական կենտրոնի կարմիր ժապավենը: Եվ չնայած Անիի մայրը հայուհի չէ, միևնույնն է՝ հազարավոր մղոններ հեռավորության վրա աղջնակ մեծանում է կատարյալ հայի արժեանակարգով:

– Երբ ես և կինս իմացանք, որ մեր առաջին թոռնիկը պիտի ծնվի, երկար ժամանակ մտածում էինք ինչ նվիրել նրան: Ի վերջո հասկացանք, որ Անիի նվերը խորհրդանշական պիտի լինի: Մենք Եվրոպայի լավագույն վարպետներից մեկին պատվիրեցինք կտավ, որի վերևի հատվածում՝ խաչի ներքո, ամբողջությամբ ոսկուց Հայաստանի քարտեզն է իր լեռներով ու Արարատյան դաշտավայրով, մի քիչ ներքև Կիլիկիան է, ավելի վարը՝ Լիբանանը: Կտավի ձախից ներքևի մասում, Բուսակալ է պատկերված սրունքի տեսքով, իսկ աջ կողմում մեր պատգամը՝

Հայրերի, որսն որ կ'ապրիս հեռուն,
Մի մոռնար քու անուշ մայր լեզուն,
Կառչած մասցիկ միշտ արմատներուդ,
Յարգել ու սիրել յիշատակը
նախահայրերուդ:

Կտավը Անիի ննջասենյակում ծննդյան առաջին իսկ օրվանից գարդարում է մահճակալի դիմացի պատը խոսելով նրա հետ ու ճշգրիտ ճանապարհով ուղղորդելով Անիին այս մեծ աշխարհում:

Ամբողջ նրա սենյակն է մի լուսավոր եռագույն գարդարված Հայաստանից տարած գանազան իրերով:

Անիին մենք պատմել ենք, որ ինքը կրում է հայոց հինավուրց մայրաքաղաքներից մեկի անունը, որն ավերել ու զավթել են թուրքերը: Մենք նրան պատգամել ենք հեռավոր Բերգամոյից հայացքը մշտապես ուղղել դեպի նախնիների երկիր՝ Մայր Հայաստան, դեպի Կիլիկիա ու Լիբանան և հիշել, որ յուրաքանչյուր հայի սրբագույն պարտքն է սերունդներին նախնիներից ժառանգած ազգային արժեքների փոխանցումը:

– Շնորհակալ ենք, պարոն Պեգիբյան, Ձեր ողջ կյանքով ու գործունեությամբ Դուք լավագույն օրինակ եք մեր երիտասարդ սերնդի համար: Ի՞նչ կմտածեք այն բոլոր հայորդիներին, ովքեր նոր են կյանք մտնում:

– Ես նույնպես շնորհակալ եմ ՀՀ սփյուռքի նախարարությանը և նախարար Հրանտի Հակոբյանին իմ կյանքն ու գործը գնահատելու համար: Անկեղծ ասած չգիտեի, թե պիտի արժանանամ նախարարության Ոսկե մեդալին: Այդ պարգևը և՛ ոգևորիչ է, և՛ պարտավորեցնող:

Բոլոր հայ ծնողներին խորհուրդ կտամ առանց ավստասանքի սերմեր ցանել, որովհետև այդ սերմերի պտուղները վաղն իրենց զավակներն են քաղելու: Իսկ լավագույն սերմը գիտելիքն է, որ ցանկացած շրջահայաց հայ ծնող պետք է տա իր զավակին: Մեր 9-ամյա թոռնուհին այսօր արդեն տիրապետում է 3 լեզվի:

Հայ երիտասարդներին մաղթում եմ աշխատասիրություն և անկոտրում կամք՝ մեր Հայրենիքի բարգավաճման ու զարգացման դժվարին ճանապարհը պատվով կերտելու համար: Մենք կարող ենք ստեղծել կայացած ու զարգացող Հայրենիք, եթե ունենանք հզոր Սփյուռք և հզոր Հայաստան:

Հարգազարույցը վարեց Լիլիթ ԴԱՄԻՐՅԱՆԸ

Ողբանով ենք ճանաչում ու պահպանում ավանդական ու ազգային տոները.

հարցազրույց «Տոնացույց» բարեգործական հասարակական կազմակերպության հիմնադիր և նախագահ Հասմիկ ԲԱՂՄՍՅԱՆԻ հետ

Մեծանուն լեզվաբան Հրաչյա Աճառյանը հավաստում է, որ «տոնը» բնիկ հայերեն բառ է և նշանակում է հասարակական հանդես, հանդիսավոր օր: Հեռավոր անցյալում տոն է կոչվել աստվածներին մատուցած զոհը, զոհաբերվող կենդանին, որևէ հանդիսության նվիրված խնջույքը: Ժամանակների հետ տոնի իմաստը սեղմվել է, կայունացել և ստացել նշանավոր դեպքի կամ իրադարձության առիթով տեղի ունեցող հանդիսություն կամ հանդիսավոր օր իմաստը: Ազգային են կոչվում վաղնջական ժամանակներում ծնունդ առած տոները: Օրինակ, մի քանի հազար տարվա հնություն ունեն Նավասարդյան տոները, որ հայ ժողովուրդը հանդիսավորապես նշում էր Բագրևանդ գավառում, Արածանի գետի ափին: Այն նաև պետական տոն էր, որովհետև հայոց պետությունը հոգ էր տանում, որ այդ տոնը նշվի պատշաճ մակարդակով, նրան մասնակցում էին թագավորն ու թագուհին, արքունի գործը, նախարարները, հայոց մեծամեծները: Պատմության քառուղիներում հայ ժողովուրդը պահպանել է ազգային, պետական ու եկեղեցական մի շարք տոներ: Որոշ տոներ էլ մոռացության են մատնվել: Հայկական տոներին հատուկ են մեծ բազմությունների հավաքները, մրցախաղերը, ձիարշափները, երգն ու պարը, ամուսնքը, փոխադարձ նվիրատվությունները, ձոխ ճաշկերույթները: Դրանցում արտացոլվում են ազգային նկարագիրը, հայկական ոգուն բնորոշ դրսևորումները: Պետական տոները հիմնականում արտահայտում են երկրի և ժողովրդի համար պատմական պահերը:

Հայոց ազգային սովորույթներից է ընտանիքի անդամների ծննդյան, ամուսնության տարելիցները, նրանց կյանքում տեղի ունեցած մյուս կարևոր իրադարձությունները հանդիսավորապես նշելը: Հարազատների մասնակցությամբ անցկացվող ընտանեկան այդ տոնակատարությունները նպաստում են ընտանիքի ամրապնդմանը, տոհմական ավանդույթների պահպանմանը, հայրենի հողի հանդեպ սերն անշեղ պահելուն: Հայոց պետական անկախության ներկա ժամանակաշրջանում բոլոր հնարավորություններն ստեղծվել են ընտանեկան այդ հանդիսությունների շարքում ներառել նաև ազգային, պետական ու եկեղեցական տոները, որոնք խորհրդանշում են մեր ազգային համերաշխությունը, մեր միասնական գոյամարտը, հայկական պետական կառույցի հաստատումը, մեր հազարամյա երազանքների իրականացումը: Մակայն բոլոր նշանավոր իրադարձությունները չեն, որ ուրախառիթ են: Կան նաև նահատակների, մարտիրոսների օրեր, մեռելոց օրեր, բոլորովին վերջերս էլ Ազատամարտիկների հիշատակի օրեր: Եկեղեցական կարևոր տոները կոչվում են նաև տաղավար (Մբ Ծունդ, Ջատիկ, Կարդավառ, Համբարձում, Աստվածածին, Խաչվերաց):

Այսօր էլ հայ ավանդական տոները պահպանվում ու վերականգնվում են շնորհիվ «Տոնացույց» բարեգործական հասարակական կազմակերպության, ի դեմս՝ հիմնադիր և նա-

խագահ Հասմիկ Բաղրամյանի: Կազմակերպությունը գտնվում է Արագածոտնի մարզի Բյուրական գյուղում, վայր, որտեղ կան բազմաթիվ պատմական աղբյուրներ, եկեղեցիներ և վերջապես մեր գիտության պարծանքներից Աստղադիտարանը: Կազմակերպությունը ունի 3 պարային խմբակ և գտնվում է Մուրբ Հովհաննես եկեղեցու հարևանությամբ:

Այս առիթով գրուցեցինք «Տոնացույց» բարեգործական հասարակական կազմակերպության հիմնադիր և նախագահ Հասմիկ Բաղրամյանի հետ:

– Տարիների հեռուից գնահատելով Ձեր անցած ճանապարհը... մի քանի խոսքով պատմեք ձեր մասին:

– Ես Հասմիկ Բաղրամյան – Ավոյանն եմ: 1980-1988 թթ. սովորել եմ Սպենդիարյանի անվան երաժշտական դպրոցում, 1980-1990 թթ. Լիսիցյանի անվան միջնակարգ դպրոցում, 1988-1990 թթ. Չայկովսկու անվան երաժշտական դպրոցում, 1990-1994 թթ. Երևանի պետական Գոնսերվատորիայում, 1992-1994 թթ. նվագել եմ «Սերենադ» կամերային նվագախմբում, 1994-1995 թթ. մենահամերգներով հանդես եմ եկել Ֆրանսիայում և Իտալիայում ծրագրում հայ և եվրոպական միջնադարյան երաժշտություն թավջութակ և երգեհոն (Աննա Բակուցի հետ), 1995-1998 թթ. աշխատել եմ Կատիկյանի թանգարանում Միքելանջելոյի և Պինտուրիկկիոյի սրահներում, որպես թավջութակահարուհի, 1994-1998 թթ. սովորել եմ «Սանտա Չեչիլիա» երաժշտական ակադեմիայում (հնագույն երաժշտության բաժնում), 1998 թ. -ից «Տոնացույց» կազմակերպության ղեկավար, 2009 թ. -ից «Ավանդական տոների վերածնունդ» ՀԿ-ի նախագահ: Կարծում եմ, որ այն շատ լուսավոր է և որոշակի... այն շարունակական ճանապարհ է դեպի Արև:

– Ինչպե՞ս կներկայացնեք այսօրը, որտեղի՞ց ո՞ւր ենք հասել:

– Եթե խոսքը վերաբերվում է մեր ժողովրդին, ապա այսօր մենք փնտրում ենք ուղի դեպի ինքնավարության և ինքնագիտակցության այն բազմամյա մոլորեցնող խճուճքից, որի մեջ մեզ միտուժապարհ կերպով և հետևողականորեն գցել և գցում են: Մա մեծ քաղաքականություն է, որի դեմ պետք է պայքարել և դիմադրել: Ինձ թվում է, որ մենք այսօր եկել ենք այդ գիտակցությանը:

– Ինչպե՞ս կընտրվեք «Ազգային տոներ» երևույթը:

– «Ազգային տոներ» դա հենց այդ հազարամյակներով մշակված, գենետիկ բանաձևի վերածված մաքուր կենսաբար ակունքն է, որից պիտի մենք բոլորս սնվենք և թույլ չտանք որ այն էլ պղտորեն:

– Ողբանով ենք մենք ու ներկայիս սերունդը ճանաչում մեր ազգային տոներն ու ի՞նչ աշխատանք եք տանում դրանց պահպանման ուղղությամբ:

– Կարծում եմ, մենք լավ չենք ճանաչում մեր տոները, դրանց իմաստն ու խորհուրդը, դրանց կապն ու ներդաշնակությունը բնության հետ: Այդ պատճառով չենք էլ գգում տոների կարևորությունը մեր կյանքում: Վերցնենք հենց մեր ամենապիղծ տոներից մեկը՝ Նոր Տարին: Մենք ազգովի նշում ենք այն՝ ամբողջությամբ խախտելով ավանդական բոլոր սովորույթները:

Մեր «Տոնացույց» կազմակերպությունը այդ ուղղությամբ սկսել է իր աշխատանքը 1998 թվից: Արդեն 17 տարի է մենք կազմակերպում ենք մեր ժողովրդական տոները: Սկզբից կազմակերպում էինք Երևանում և ակնհայտ էր մեր քաղաքացիները «տվր» ավանդական տոների հանդեպ, բայց շուտով տեղափոխվեցինք Արագածոտնի մարզ, քանի որ ֆոլկլորը գյուղական միջավայրում ավելի բնական է ներկայանում՝ այնտեղ է իրական մաքուր ակունքը: 2006 թվականին ստեղծեցինք «Տոնացույց» ժողովրդական թատրոնը, որը մասնագիտացավ հնագույն տոների և ծեսերի ներկայացումների վրա և բեմականացումները իրականացրեց Աշտարակի Պ. Պռոշյանի տուն-թանգարանում: Իսկ 2008-ին բացվեց «Ավանդական տոների վերականգնման և փոխանցման դպրոցների» ցանցը, որը սկզբնական շրջանում հովանավորվեց ՀՀ մշակույթի նախարարության կողմից: Դպրոցներ բացեցինք Աշտարակում, Օշական, Ագարակ և Բյուրական գյու-

ղերում: Ներկայումս դպրոցը գործում է Բյուրականում: Մենք ընտրեցինք այս գյուղը իր բացառիկ աշխարհագրական դիրքի և հարուստ պատմա-մշակութային ժառանգության համար: Հենց այստեղ էլ այս տարի հիմնեցինք «Տոնացույց» կենտրոնն ու ավանդական տոների թանգարանը: Այսպիսով բնական միջավայրում կազմակերպում ենք ուսուցողական ծրագրեր և համերգային միջոցառումներ:

Ասեմ նաև, որ 2010 թվականից մեր «Տոնացույց» խումբը պարբերաբար ելույթ է ունենում Եվրոպայում անցկացվող միջազգային ֆոլկ փառատոններում, ներկայացնելով մեր ժողովրդական երգերը, պարերը և իհարկե տոնական ավանդույթները:

Բացի այս ամենից, 2011 թվականից կազմակերպում ենք առաջին անգամ Հայաստանում ամենամյա միջազգային ֆոլկլորային փառատոն «Հայաստանը Խաղաղության Խաչմերուկում»: Փառատոնի շրջանակներում Հայաստան ենք բերել Իտալիայից Չիոչիարիայի «Վալլե դի Կոմինո» և Սարդինյայի «Մամուգետ» ֆոլկլորային խմբերը, Լեհաստանից «Վիելկեպոլանիա» և «Շամատուի» ֆոլկլորային խմբերը, ինչպես նաև Չեխիայի «Վալաշկե Կոյովոդու» և Լիտվայի «Ռատիլիո» ֆոլկլորային խմբերը, որոնք մեր հայաստանյան խմբերի հետ միասին մեկ շաբաթ ելույթ են ունենում հանրապետության տարբեր քաղաքներում և գյուղերում, և իհարկե Երևանում: Այս տարի փառատոնը տեղի կունենա սեպտեմբերի 9-14-ը:

- Ինչի՞ վրա է բևեռված մեր հասարակությունը:
- Այն ամենի, ինչի վրա որ «բևեռում» են ՁԼՄ-ները:

- Ի՞նչ որակ է ձևավորում արվեստը:
- Համապատասխան ճաշակ և աշխարհահայացք: Հաճախ մենք չենք տարբերում մշակույթը արվեստից: Մշակույթը դա հազարամյակների ընթացքում ժողովրդի կողմից մշակված և հստակ ձևաչափի մեջ ներկայացվող հավատալիք է, որը վերածվում է ազգի կենսակերպի: Այն ամենը, ինչ դուրս է այդ բանաձևից, մշակույթ չէ: Արվեստը մարդու ստեղծագործություն է, այն ազատ է իր դրսևորումների մեջ: Որակն էլ ձևավորում է արվեստի ուղղությունը, թե որն էս գերադասում ջազը, դասական երաժշտությունը, պարարվեստը... օրինակ, մեկը սիրում է Վազ-

ների երաժշտությունը, մյուսը Արա Գևորգյանի՝ դրանք կարծում են շատ տարբեր մարդիկ են:

- Ի՞նչը կարող է միավորել ազգային տոները:
- Իմ կարծիքով բնապաշտանունները:

- Ի՞նչն է տարանջատում ազգային տոները:
- Անիմաստությունը:

- Ձեր կարծիքով ինչպիսի՞ կարգավիճակում են գտնվում մեր երկրի ազգային տոները:
- Անհասկանալի և բացիթողի:

- Ո՞րն է ազգային տոների նշանակությունն ու տեղը մեր հասարակության մեջ:

- Կարող է հիմնա շատ տարօրինակ բան ասել, բայց իմ տարիներին փորձը ցույց է տալիս, որ ազգային տոնը ավելի անհատական երևույթ է, քան հասարակական: Այն իսկապես «Խորհուրդ է, մեծ և սքանչելի», որն ամեն մեկը իր մեջ պիտի բացահայտի: Ազգային տոնը բերում է կատարյալ ներդաշնակության, որն օղի ու ջրի պես անհրաժեշտ է մարդուն: Եկեք տարբերենք տոնն ու սովորույթները: Սովորույթները մենք անում ենք անգիտակցաբար, օրինակ հազարամյակներ շարունակ Վարդավառին իրար վրա ջուր ենք լցնում, կամ Տրնդեզին թոնում ենք կրակի վրայից, կամ էլ Ջատկին կարմիր ձու ենք ներկում և այլն: Իսկ տոնը բխում է ներքուստ, այն գիտակցված է, իմաստավորված և սպասված: Ոչ միայն մեզ մոտ, այլ ընդհանրապես մասսայական տոները օգտագործվում են հասարակությանը կառավարելի դարձնելու նպատակով: Իսկ գիտակցված ազգային տոնը ձևավորում է ազատ հայրենասեր և աստվածասեր անհատի:

- Կա՞ մի բան, որ ասել չեք կարող:

- Ոչ թե չեմ կարող, այլ չեմ ուզում - մեր քաղաքական դաշտն է, և ընդհանրապես քաղաքականությունը:

- Ձեր խրատը այսօրվա հուսալի երիտասարդներին ու պատմաբաններին...

- Եղեք հայրենիքի և բնության սիրահար ու նվիրյալ:
Գարիկ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Ապրելու բանաձև

ՄՊԱՐՏԱԿ ՄԱԹՈՍՅԱՆ

Կան անհատներ, որոնք իրենց նկարագրի հետ մեկտեղ իրենց մեջ խտացնում են մարդկային վեհ հատկանիշներ: Էությունը, վարք ու բարքով, ճշմարիտ մտավորականի սիրելի գործին տքնաջան նվիրումի, աշխատանքից չխուսափելու ու պաշտամունքի հասնող նվիրական վերաբերմունքով հավատարիմ են մնում իրենց կոչմանը: Ֆինանսական գործի մասնագետ, բայց հոգեկերտվածքով մտավորական, գրի ու գրականության անխոնջ ծառա Մայրտակ Մաթոսյանը ստեղծագործական խորհրդավոր աշխարհ մուտք է գործել աներկյուղ, վայրկյան անգամ չերկմտելով: Կայացել է իբրև իր ձեռագիրն ունեցող ստեղծագործող, ժամանակը և մարդկանց ներկայացնելու ինքնատիպությամբ: Մայրտակ Մաթոսյանի ապրումները սպիտակ թղթի վրա դառնում են փաստագրական տողեր հայրենասերների մասին (Մայրտակ Մաթոսյանը քաջ զինակցում է, որ ժամանակներն են ժամանակներին փոխանցում տարեգրություն՝ պահ տալով անցնող ժամանակի շնչառությունը), ավանդազրույցներ, տողեր՝ ծնված բանաստեղծական ներշնչանքից:

Հոգեկիրը (Շուշի)

Շուշիից դեպի Ստեփանակերտ արձակված արկերն էր հաշվում Տիգրանը: Հաշվում էր ամեն օր, առավոտ ու իրիկուն, գիշեր ու ցերեկ:

– Որքա՞ն է շարունակվելու...
Դարավոր քաղաք-ամրոցը հավերժությունը գրկած իշխում էր իր բարձրունքից: Իսկ այդ բարձրունքից Ստեփանակերտը կարծես բռի մեջ էր:
– Մի քանի ամիս առաջ ինչ-որ ծրագրեր էին մշակում: Ի՞նչ եղավ: Ե՞րբ է...
Տիգրանը ողջ էությունը այնպես էր սուզվել մղձավանջի մեջ, որ ինքն էլ չէր հասկանում քնա ծ է, թե՛ արթուն: Աչքերը փակվում էին անուշ նիհովի, իսկ միտքը... Միտքը հառել էր Շուշվա բարձունքին: Միտքը պանում էր փառահեղ քաղաքի երբեմնի ծաղկուն փողոցներով, հասնում վեհաշուք Սուրբ Ղազանչեցոց եկեղեցի:
–...284, 285, 286... Գիշերվա խավարին էլ չեն դադարում անիծյալները: Ե՞րբ է վերջանալու:
Գիշերը նոր էր կիսվել: Ջինվորների շշուկներն ավելի էին քչացել ու մեղմել, դարձել խորհրդավոր:

Տիգրանը կիսաբաց աչքերը դարձյալ ուղղեց դեպի վեր: Թանձր ամպերից այն կողմ թաքնված էր կապտավուն երկնքի անսահմանությունը:
...Ակնթարթային լույս ճառագեց հանկարծ՝ արեգակից էլ պայծառ: Երկնքի ծայտյալ խավարի մեջից ամրակուռ մի քաջալերանք, ոգեղեն, աննյութ մի ոգևորություն մխրճվեց Տիգրանի սրտի ու հոգու դարպասներից ներս: Կարծես ծանրացավ հոգու աննյութեղեն մարմինը: Աներևույթ հոգեկիրը մանկան քնքշությամբ պաշարեց նրան: Նույն պահին.
– Ի՞նչ մա՞րտ... սկսում ենք: Սկսում ենք... – շշուկներով իրար էին հաջորդում Սևանի ջուկատի ազատամարտիկները:
Տիգրանն սթափվեց վայրկյենաբար: Նա գգում էր, որ իրեն հետամուտ է աննյութեղեն հոգեկիրը, աներևույթ մանուկը: Ուղղորդում էր քայլ առ քայլ:
Բարձունքից լավեցին թշնամու կրակահերթերն ու միանգամից սաստկացան: Մակայն ջուկատն առաջ էր ընթանում: Շարժվում էր՝ զանդիթափ քարածայրերը մագլցելով, ջանալով աննկատ մտալ լուսարձակների փնտրող լույսերից, որոնք հաճախ լուսավորում էին

լերկ ժայռերը, իսկ թշնամու գնդակները նույն պահին կարծես կարկտահարում էին ջուկատը:
Գրոհող ազատամարտիկների էություն մեջ կարծես մխրճվել էր հոգեկիրն ու գնդակների տարափին դիմակայելով, ուղղորդում էր անառիկ քաղաք:
–...Պահվի՛ր ժայռի ետևում... Հիմա գնդակով ելու ես, Տիգրան, պառկի՛ր...
Թշնամու գնդակները մահաբեր սուլոցներով անցնում էին հավելով, արկերը պայթյուն՝ ցնցելով հինավուրց ժայռերի հավերժական անդորրը:
Խավարի մեջ պայթած մի արկի լուսարձակումից տեսանելի է դառնում ողջ տեղանքը:
– Մամվելին կպա՛վ, – գոռաց Տիգրանն ու փորձեց վազել դեպի հրամանատարը:
– Կանգնի՛ր, գգու յ՛, գնդակոծո՛ւմ են: Թեքվիր ճա՛խ... Վերադարձի՛ր, Մամվելին գնդակ չի կպել, ե՛տ արի: Արի՛, գնում ենք առաջ: Դեպի Սկիզբ ենք գնում...
– Առաջ, թուրքերը փախչո՞ւմ են, – գոռացին ջուկատի տղաները:
Ազատամարտիկների սրտերը պայթում էին ոգևորությունից: Հեռուստաաշտարակի մոտից սաստիկ կրակահերթեր էին լսվում, շրջակայքը ծխում էր: Մարտիկները հասկանում էին, որ մերոնք թշնամուց մաքրում են քաղաքի ծայրամասերը:
– Տղե՛րք, թուրքերը փախչում են...
Շուշիի հարավային դարպասներից ջուկատն անցավ հարձակման դեռևս դիմադրող թշնամու ուղղությամբ: Մակավաթիվ ազերիներն, ամեն ինչ նետելով, գլուխները մի կերպ ազատում ու խուճապահար փախչում էին:
– Թուրքերը փախչում են...
– Տղե՛րք, Սուրբ Ամենափրկիչը... Ղազանչեցոց եկեղեցի ն...
Շուշիի Մարիամաց Օրիորդաց դպրոցից

ԱՎԱՆԴԱՉՐՈՒՅՑՆԵՐ
Գելահաջ
(ավանդազրույց)
Չայնո գյուղում թափառող շուն էր: Գիշերները մեկ էլ տեսար՝ սկսում էր հաչել: Ահի՛ց էր, արոյոք, թե՛ սովորություն էր դարձել, ոչ ոք չգիտեր:
Մի մույթ ու խավար գիշեր, սովը հաղթել էր վախին, ու գայլը գյուղ էր մտել: Գայլին առաջինը Չայնո նկատեց ու սկսեց գելահաչ տալ:
Գյուղի մյուս ծայրին Չամբար շան ականջին հասավ Չայլոյի գելահաչն ու նա, Չայլոյից ավելի զիլ ու գագազած, սկսեց գելահաչ տալ...
...Թեպետ Չամբարը չէր էլ տեսել, որ, իրոք գայլ էր մտել գյուղը...

230

մինչև եկեղեցի վազում էին հեռու: Թուրքերն Ամենափրկիչը ռազմական պահեստի էին վերափոխել: Եկեղեցու շուրջը կուտակված արկերի արկղերն այս ու այն կողմ նետելով ջոկատը ճանապարհ էր բացում ու ներս մտնում:

- Շուշին ազատագրված է... մումե՛ր... մումե՛ր բերեք...
Տիգրանը վառեց մումը: Մում վառեցին բոլորը: Մրտերը լցվել էին հաղթության բոցավառ կրակներով:
- Մումե՛ր, մումե՛ր...
Ու հաղթանակի երգեր, պարեր, շուրջպարեր...
Տիգրանն արտասովոր էր: Հրճվանքից: Ուրախության լուսափայլ արցունքներն ընկնում էին գետնին ու... Շլարձակում էին գարնան

պայծառակերպությունն ավետող Ձնձաղիկները, Համբարձույթները, Նարգիզները...

Հանկարծ զարմանալի մի թեթևություն զգաց Տիգրանը: Անբնական հանգստություն զգաց ուսերին, ողջ մարմնում: Մրտի ու հոգու մեջ իջնում էր հանդարտ մի խաղաղություն: Ոտքերն էին միայն ծանրացել: Ծանրացել է... Ո՛չ, ո՛չ: Հզորացել էին: Պինդ հողը հազիվ էր դիվանում ոտքերի տակ:

- Ու՛ր գնաց ՆԱ...
Մանկան տեսիլով, աներևակ հոգեկիրն Աստծո տանը խնկարկոտ աղոթքների հետ համբարձվել էր առ Աստված...
Նա դեռ էլի էր գալու...

Սպարոսյակ ՄԱԹՈՍՅԱՆ
Էջը պատրաստեց Լևոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ

Մեր երիտասարդ արվեստագետները

Արվեստը սեր է, իսկ սիրուն բոլոր տարիքներն են հպատակ

Նկատել, զգալ կյանքը... տրվել կյանքին...

Արման Քոչարյան, գեղանկարիչ, ով ապրում է իր ինքնատիպ ու նրբին աշխարհում, ինքն ու իր աշխարհը իր գունային վիճակների արտահայտություններով, գեղեցիկի հավերժական զգացումով:

Երիտասարդ արվեստագետը քսանինգ տարեկան է, բայց արդեն ձևավորված է որպես արվեստի խոնարհ ծառա, նկարիչ, սեփական «տեսողությամբ» ու կամոք Աստծո ճանաչում է Արվեստը տանող կաճանները, դե իսկ ամեն մի կաճան միշտ էլ տանում է դեպի մեծ ճանապարհ:

Ու այդ ճանապարհին գեղանկարիչը գեղեցիկն ու կյանքը տեսնում է արվեստի լույսով, գեղագիտական իր բարձունքից, կյանքից վերցնելով գեղեցիկ նշաններ դրանք ներկայացնում է իր անձնական

ապրումներին՝ իր ներկերին հաղորդելով սեփական գունային քնարերգությունն ու հուզականությունը:

Ոգեշնչման աղբյուրն էլ համարում է պահի

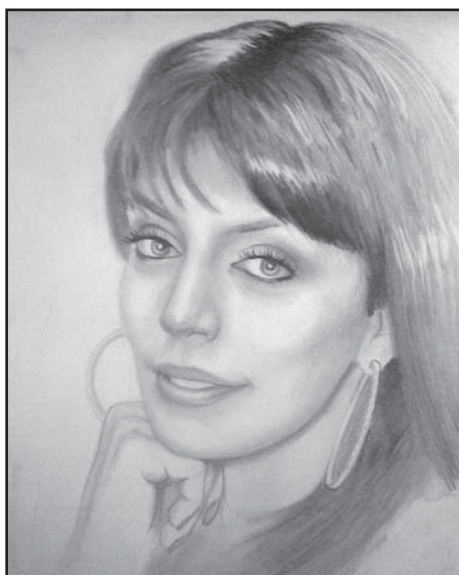
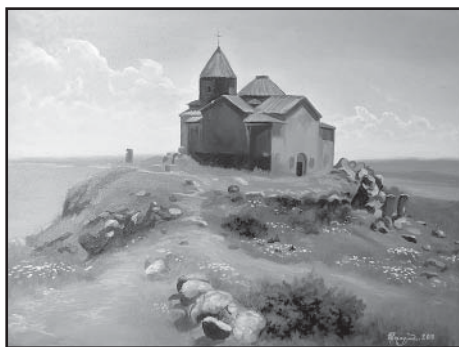
տպալորությունը, բազմապիսի զգացողությունները, որոնց ազդեցության տակ էլ իր հոգին մտնեցնում կտավին:

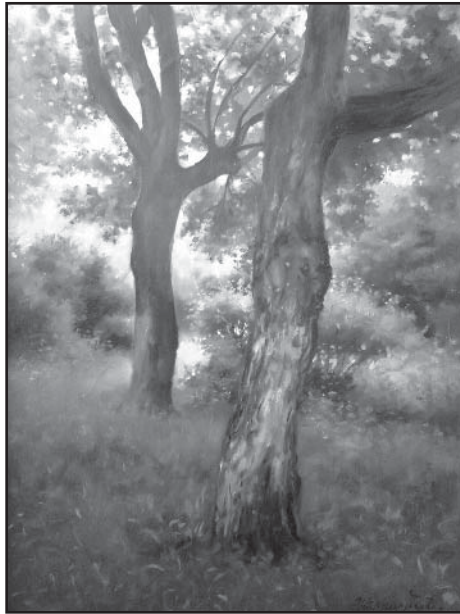
- *Եթե նկարիչը չի օգտվում գույների ընկալման ազատությունից, դրանով նա իրեն զրկում է ամենակարևորից՝ ուրախությունից:*

Մարտիրոս Մարյանի այս խոսքերը մեծ վարպետի արվեստի բանալին են:

Արմանն էլ է գտել իր բանալին: Ձեռքն առնելով վրձինը՝ իր ինքնատիպ ձեռագրով, գեղարվեստական ընկալումների, կերպավորման ու արտահայտչամիջոցների սեփական հայեցակարգով ի գործ է ջերմացնել մարդկանց սրտերը, տաք գույներով ցրել հոգու թափսիծը, գարուն բացել բոլորի սրտերում:

Նկարիչը, ում համար նկարել նշանակում

240

է ապրել, զգալ, տենչալ, ձուլվել սեփական «Ես»-ին, ինքն է իր համար սահմանում նկարելու իր օրենքները և ենթարկվում դրանց։ Եվ վրձներգերի աշխարհում ձգտում է ստեղծել զունային սեփական հեքիաթը, ապրել իր ուրույն ոգեղեն կյանքով։ Նրա գործերում գիծը, գույնը, երանգը չեն ճշում, չեն «աղմկում», այլ հանդարտ սահում

են կտավի մակերեսին, դիտողին ստիպում ընկղմվել ներքին լույսով հագեցած հարուստ մի աշխարհ։ Գծանկարի ձևի մեջ էլ երևում է նրան բնորոշ սկզբունքները՝ ձգտել ու ներկայացնել կերպարի ամենաբնորոշ գծերը։
 – Մեկնադրկային ծիրում գտնվող Արմանի համար ի նչ է նկարելը։
 – Զգալ կյանքը և ... տրվել կյանքին։

Ուրվագծված են երիտասարդ գեղանկարչի նվիրումն ու աշխարհին նայող սեփական գեղագիտակը։ Եվ թող էլ ավելի մեծանան նրա արվեստի սահմաններն ու ժամանակը։ Երթի շարունակությունը լինի էլ ավելի շոյալ ու արգասավոր։

Լևոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

40 տարվա ծանրությունը

Մի մարդ շուկայում կարտոֆիլ է գնում։ Տուն վերադառնալով՝ նա բացահայտում է, որ կարտոֆիլի փոխարեն առևտրականները նրա պարկի մեջ քարեր էին լցրել, և միայն վերևի մասն էր կարտոֆիլով լցված։

Դեպքը թեև զայրացնող էր, սակայն նա հետ չի վերադառնում և մոռանալով այդ տհաճ պատմությունը՝ շարունակում է ապրել իր առօրյա կյանքով։

Եվ ահա 40 տարի անց նրա դուռը թակում են։ Երբ նա դուռը բացում է, տեսնում է շեմին կանգնած երկու հայուհաշ ծերերի։

– Բարև, – ասում են նրանք, – այդ մենք ենք խարել քեզ 40 տարի առաջ և հիմա եկել ենք խնդրելու, որ ներես մեզ։

– Ես հիշում եմ այդ դեպքը, – հանգիստ պատասխանում է մարդը, – բայց դուք ոչինչ ինձ պարտք չեք։ Մյն քարերը ես թափեցի հենց նույն օրն ու ազատվեցի

դրանցից։ Բայց դուք, ինչպես տեսնում եմ, 40 տարի շարունակ դրանք պահել եք ձեր սրտերի մեջ։ Ուրախ եմ, որ այսօր դուք ևս ազատագրվեցիք այդ քարերից։

Ֆ. Գ. Միբելի ընթերցող, գուցե դու էլ տարիներ շարունակ ինչ-որ «քարեր» ես պահում քո սրտում։ Ժամանակը չէ՛ արդյոք ազատվելու դրանցից...

Մի անգամ զագանները վիճում էին, թե ով է ամենաուժեղը առյուծից հետո։ Գայլն ասում էր. «Ես եմ ամենաուժեղը առյուծից հետո»։ Արջը չէր համաձայնում. «Ոչ, ամենաուժեղը ես եմ»։ Բնասնալով այս մասին առյուծը ժողով հրավիրեց ու բոլորի ներկայությամբ հայտարարեց. «Ինձանից հետո ամենաուժեղ զագանը նապաստակն է»։ Նապաստակը, ոգևորված առյուծի հայտարարությունից, գնաց ու մի փոքր վախվիսելով կծեց գայլի պոչը, որպեսզի տեսներ, թե ինչ է կատարվելու։ Գայլը շրջվեց ու ինչ տեսնի. իրեն կծողն ամենաուժեղ զագանն էր առյուծից հետո։ Մուսուփուս ներողություն խնդրեց նապաստակից ու մի կողմ քաշվեց։ Նապաստակի համարձակությունը կրկնապատկվեց։ Գնաց ու այս անգամ էլ կծեց արջին։ Արջը վարվեց նույն կերպ ինչպես որ գայլը։ Նապաստակը վազելով հասավ վագրի մոտ ու նրան նույնպես կծեց։ Վագրը շոտ եկավ, թաթով խփեց ու սպանեց նապաստակին։ Պարզվեց, որ նա ներկա չէր եղել ժողովին ու չգիտեր, որ նապաստակն ամենաուժեղ զագանն էր առյուծից հետո։

Մմբատ սարկավազ ԽԱՆՎԵԼՅԱՆ

Մի անգամ Սոկրատեսն ասաց. «Ըստ իս, տարօրինակ կլինեք, եթե մարդը, ով նախրի հովիվ է դարձել և կրճատել է կովերի քանակն ու որակը, իրեն չհամարեր վատ հովիվ։ Բայց շատ ավելի տարօրինակ է, երբ պետության կառավարիչ դարձած մարդը՝ կրճատելով քաղաքացիների քանակն ու որակը, չի ամաչում դրա համար և իրեն չի համարում պետության վատ ղեկավար»։

ԸՍԵՆՈՖՈՆ

Մարդն ամեն ինչ հակառակն է անում. շտապում է մեծանալ, իսկ հետո երագում մանկություն վերադառնալու մասին։ Կորցնում է առողջությունը համուրի փողի, իսկ հետո ծախսում է այդ փողը առողջությունը վերականգնելու համար։ Այնքան անհամբերությամբ է մտածում ասպագայի համար, որ մոռանում է ներկան՝ չունենալով ո՛չ ներկա, ո՛չ ասպագա։ Ապրում է այնպես, կարծես չի մեռնելու, և մեռնում է այնպես, կարծես երբեք չի ապրել...

Պատկը ԿՈՆԵԼԻՈ

Զնարավոր չէ օգնել նրան, ով իր կյանքը փոխելու ցանկություն չունի։

ՀԻՊՈԿՐՈՍ

Երկու մարդ կա, որ կարող է քո մասին ճշմարտություն ասել՝ ինքնաստիքապետունը կորցրած թշնամիդ և քեզ անկեղծորեն սիրող բարեկամը...

Անյիսթենես ԱԹԵՆԱՅԻ

ԼԵՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԱԶԳԻ ԴԻՎԱՆԱԳԵՏՆԵՐԸ 17-ՐԴ ԴԱՐՈՒՄ

Լեհաստանում, ինչպես հայտնի է, 14-րդ դարից ի վեր բնակվել են մեծ թվով հայեր, որոնց լեհական իշխանությունները շնորհիվ են իրավունքներ և արտոնություններ: Դրանց շնորհիվ հայերը կարողացել են ոչ միայն գոյատևել, այլև գործուն մասնակցություն ունենալ այդ երկրի քաղաքական, տնտեսական, ինչպես նաև մշակութային կյանքին և դրանով իսկ խոշոր դերակատարում ունենալ¹:

Լեհ արքաները, նկատի ունենալով հայերի ընդունակությունները և բարեխղճությունը, հաճախ նրանց դիվանագիտական պատասխանատու պաշտոններ են վստահել: Առանձնապես ուշագրավ է այն էջը, որ հայերը գրել են Արևելքում լեհական դիվանագիտական ծառայության պատմության մեջ:

Լեհաստանում բնակվող հայերը լավ են տիրապետել արևելյան, մասնավորապես՝ թուրքերեն և պարսկերեն լեզուներին: Նրանք լավ են իմացել թուրքերեն և Իրանի կենցաղը, բարբերը, ծանոթ են եղել այդ երկրների տնտեսությանը և գործնական լայն կապեր են ունեցել այնտեղ:

Միա հաշվի առնելով այդ հանգամանքը, լեհական կառավարությունը դիվանագիտական պատասխանատու և վտանգավոր առաքելությունները դեպի Արևելքի երկրներ հանձնարարել է բացառապես հայերին: Որպես ընդունված կարգ, Արևելք մեկնող մնալ պատվիրակությունները գլխավորում էին լեհ մագնատները, սակայն սովորաբար նրանց մշտապես ուղեկցում էր հայազգի պաշտոնական թարգմանիչը²: Լեհական իշխանությունների կողմից հայերի այդպիսի պատասխանատու առաքելություններ վստահելու գործում մեծ նշանակություն ուներ ոչ միայն վերջիններիս լեզվական ունակությունները, այլև այն հանգամանքը, որ լեհերը համոզված էին, որ հայերը նմիված են իրենց երկրին, որտեղ նրանք բնակվում են: Լեհահայերն իրենց հերթին նույնպես ձգտում էին պատվով կատարել դիվանագիտական ծառայությունը, որն ըստ էության նրանց բերում էր արտոնություններ, մեծաշնորհներ, ընդհուպ մինչև ազնվականի տիտղոսը:

Սկսած 14-րդ դարից Լեհաստանում քաղաքային շուկայի թարգմանչի պաշտոնը համարվում էր դիվանագիտական կարևոր պաշտոն, որը նույնպես հայերն էին զբաղեցնում³: Քաղաքի շուկայում արևելյան լեզուներ իմացող մի քանի թարգմանիչ ունենալու անհրաժեշտությունը պայմանավորում էր լեհական պետության Արևելքի երկրների հետ ունեցած առևտրական հարաբերությունների ընդլայնումը: Կենտրոնական Եվրոպայի և Արևելքի միջև ապրանքափոխանակությունը կատարվում էր Լեհաստանի խոշոր քաղաքների վրայով: Թուրքիայի և Իրանի տարբեր քաղաքներից այդտեղ էին գալիս բազմաթիվ վաճառականներ, որոնք չգիտեին լեհերեն: Այդ գործում էլ լեհական իշխանություններին դարձյալ օգնության էին գալիս հայերը⁴: Քաղաքային շուկայի թարգմանչի պարտականությունն էր ոչ միայն հսկել առևտրի նորմերի պահպանումն ու տոնավաճառի կանոնները, այլև

աջակցորեն հետևել, որպեսզի վաճառականի դիմակի ներքո թաքնված որևէ օտարերկրյա գործակալ մուտք չգործեր Լեհաստան:

Պահպանվել է մի հետաքրքիր վավերագիր, որի շնորհիվ կարելի է պատկերացում կազմել քաղաքի թարգմանչի պարտականությունների մասին: Դա Լվով քաղաքի իշխանությունների ու հայազգի Միկոլայ Բայդալովիչի միջև 1657 թ. կնքված պայմանագիրն է: Ըստ այդ պայմանագրի թարգմանիչը պարտավոր է ճանաչել քաղաք ժամանած օտարերկրյա բոլոր վաճառականներին, հայտնաբերել գործակալներին և նրանց մասին հայտնել քաղաքի իշխանություններին: Լվով ժամանող և այնտեղից մեկնող բոլոր արևելյան վաճառականները պետք է ներկայանային գլխավոր թարգմանչին:

Միկոլայ Բայդալովիչը վայելում էր լեհական իշխանությունների մեծ վստահությունը և հարգանքը⁵: 1667 թ. նա արքայական հետման Իերոնիմ Ռադզեևսկու գլխավորած պատվիրակության հետ որպես թարգմանիչ մեկնում է Օսմանյան կայսրություն և հաջողությամբ կատարում իրեն հանձնարարված առաքելությունը: Դրա համար լեհական թագավորը նրան ցմահ նշանակում է թարգմանիչ և շնորհում ազնվականի տիտղոս⁶:

Պետք է նշել, որ 16-րդ դարից սկսած լեհահայերին վստահում էին ոչ միայն թարգմանիչների, այլև պրիստավների, արքայական գրասենյակի քարտուղարների, պաշտոնական թարգմանիչների, սուրհանդակների, դեսպանորդների և նույնիսկ դեսպանների պարտականություններ⁷:

Հայերը հատկապես վառ էջ են գրել Արևելքում լեհական դիվանագիտական ծառայության պատմության մեջ 17-րդ դարում, երբ Լեհաստանի գրեթե ողջ արևելյան առևտուրը գտնվում էր հայերի ձեռքին⁸ և երբ առանձնապես աշխուժացան Լեհաստանի կապերը Սերծավոր Արևելքի երկրների հետ:

Ուշագրավ դեպք է եղել Սեֆեր Մուրատովիչը: Նա վարչակազմի հայազգի վաճառական, պալատական ազնվական Սևերինի որդին էր: Սեֆեր Մուրատովիչի գործադրած ջանքերի շնորհիվ 17-րդ դարի սկզբին անմիջական կապեր են ստեղծվում Լեհաստանի և Իրանի միջև⁹: 1602 թ. Ռեչ Պոսպոլիտայի (Լեհ-լիտվական միացյալ պետություն) գահակալ Սիգիզմունդ III Վազան (1587 – 1632) նրան արևելյան ապրանքներ գնելու պատվակով ուղարկում է Իրան: Իր այդ կատարած ուղևորության մասին Մուրատովիչը նկարագրել է «Հաշվետվություն» խորագիրը կրող լեհերեն գրված հուշագրության մեջ, որը հրատարակել է 18-րդ դարի լեհահայ մտավորական Յուզեֆ Էյիֆան Մինասովիչը¹⁰:

Այդ հուշագրության բովանդակությունը վկայում է, որ Մուրատովիչը առևտրական հանձնարարություններից զատ ունեցել է նաև այլ առաջարկանքներ: Իսկ առևտրական ներկայացուցչի նրա դերը թելադրված էր արտաքին քաղաքական նկատառումներով: Բանն այն է, որ պարսից շահ Աբբաս Ի-ը, որը Եվրոպայում դաշնակիցներ

էր փնտրում Թուրքիայի դեմ, 1599 թ. պատվիրակություն է ուղարկում Լեհաստան և Հռոմի Կղեմենտիոս VIII պապի մոտ: Բայց պատվիրակությունը Լեհաստան, Սիգիզմունդ III-ի մոտ չի հասնում: Պատվիրակությանը ճանապարհի չի տալիս ռուսական կառավարությունը, որը ձգտում էր համաձայնության գալ Թուրքիայի հետ ընդդեմ Լեհաստանի: Իրան պատվիրակություն ուղարկելու Հռոմի պապի փորձը ևս հաջողությամբ չի պատկվում: Միա թե ինչու Սիգիզմունդ III-ը որոշում է դիմել քողարկման: Նա վաճառական Սեֆեր Մուրատովիչին ուղարկում է Իրան ձախողման դատապարտված հյուսիսային փոխարեն ընտրելով սովորական հարավային երթուղին:

Ժամանակակիցների վկայությամբ Մուրատովիչը եղել է կիրթ անձնավորություն, տիրապետել է դիվանագիտական վարվելաձևին, գիտեր պարսից արքունիքի բարբերը¹¹: Լավ է կողմնորոշվել նաև քաղաքական իրադրության մեջ: Նա կարողանում է շահին համոզել բարեկամական հարաբերություններ հաստատել լեհական թագավորի հետ: Իր վարվելակերպով, գիտելիքներով, ինչպես նաև շահի հարցումներին տված սպառիչ պատասխաններով Մուրատովիչը կարողանում է շահել Աբբաս Ի-ի համակրանքը և հասնել այն բանին, որ շահը խոստանում է պատվիրակություն ուղարկել Լեհաստան:

Իրանի հետ 17-րդ դարի սկզբին դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելը Լեհաստանի համար, անշուշտ, դյուրին գործ չէր: Այդ ժամանակ Եվրոպայում հասունանում էր հակաթուրքական դաշինք ստեղծելու զարափարը և այդ դաշինքի մեջ Իրանին ներգրավելու խնդիրն ուներ մեծ նշանակություն¹²: Սեֆեր Մուրատովիչի առաքելությունն ըստ էության պատկվում է հաջողությամբ՝ Սիգիզմունդ III-ը նրան շնորհում է Լեհաստանի հայ գաղութների ավագի պաշտոնը, որը վարում է մինչև 1652 թ.:

17-րդ դարի լեհահայ հայտնի դիվանագետներից էր Բետրոս Գրեգորովիչը, որի վերաբերյալ, ցավոք, սակավ տեղեկություններ են պահպանվել: Հայտնի է, որ նա լայն կապեր է ունեցել ոչ միայն Լեհաստանի, այլև Ավստրիայի, Թուրքիայի և այլ երկրների արքունիքներում: Ջբաղվել է նաև ֆինանսական գործունեությամբ¹³:

Վերոնշյալ ժամանակաշրջանում լեհական դիվանագիտության առավել բարդ ու դժվարին բնագավառը Թուրքիայի հետ ունեցած հարաբերություններն էին, քանի որ Թուրքիայի և նրա վասալների ագրեսիայի սուր ծայրն ուղղված էր Լեհաստանի դեմ¹⁴: 17-րդ դարում լեհ-թուրքական մշտական պատերազմները մեծ ճկունություն էին պահանջում լեհ դիվանագետներից: Հակաթուրքական դաշինք ստեղծելու գործում լեհական իշխանություններն ապավինում էին նաև լեհահայերին, ի դեմս նրանց տեսնելով դաշնակիցների: Եվ Լեհաստանի հայ համայնքներն արդարացում էին այդ հույսերը, դրանով իսկ նպատակ ունենալով առավելապես օգնել հայ ժողովրդի

260

ազատագրական պայքարին: Դրա համար էլ հաճախ Կոստանդնուպոլիս էին ուղարկում հայերի՝ քաղաքական և ռազմական կարևոր առաքելություններ կատարելու կամ Լեհաստանին անհրաժեշտ տեղեկություններ հայթայթելու նպատակով:

Ունեցողությունների գահակալ Սիզիգմունդ III-ի և նրա հետնորդ Վլադիսլավ IV Վազայի (1632 – 1648) հովանավորությունը վայելող հայազգի Սերբերկովիչների ընտանիքից են սերում մի քանի անվանի դիվանագետներ և թարգմանիչներ: Այդ տոհմի աննաակամավոր ներկայացուցիչն է Կրիշտոֆ Սերբերկովիչը¹⁵:

Լեհ-թուրքական 1620 – 1621 թթ. պատերազմը, ինչպես հայտնի է, ավարտվեց 1621 թ. հոկտեմբերի 9-ին Լեհաստանի և Թուրքիայի միջև Խոտինի մոտ կնքած հաշտությանը: Այդ հաշտության պայմանագրի նախնական պայմանները մշակվել էին հենց այդտեղ, իսկ պայմանագիրն ամբողջությամբ թուրքական սուլթանից պետք է բերել լեհական դեսպանն ավելի ուշ: Ահա այդ նպատակով Կոստանդնուպոլիս է ուղարկվում «մեծ» դեսպան լեհ իշխան Կրիշտոֆ Ջբարսկին¹⁶: Սակայն շուտով պարզվում է, որ նրա բերած տեքստում կային բազմաթիվ անձնություններ, ինչպես նաև Լեհաստանին ոչ ձեռնտու կետեր:

Դրանք վերացնելու նպատակով Թուրքիա է ուղարկվում նոր պատվիրակություն, բայց այս անգամ արդեն լեհ իշխանի փոխարեն որպես «կրտսեր դեսպան» ուղարկվում է Կրիշտոֆ Սերբերկովիչը, որը լվովցի հայ էր¹⁷:

Ի դեպ, պետք է նշել, որ Լեհաստանն արևմտաեվրոպական որոշ պետությունների մեծ միջև 18-րդ դարն ուներ դեսպանների երկու աստիճան՝ «մեծ» և «կրտսեր»: Նրանց իրավունքներն ու լիազորությունները նույնն էին, տարբերությունը սույն դեսպանին ցույց տրվող ընդունելությունների ճոխության ու մեծարանքների մեջ էր:

Այսպիսով՝ Կրիշտոֆ Սերբերկովիչին հանձնարարվում է դժվարին և ոչ այնքան հաճելի առաքելություն՝ լեհ-թուրքական պայմանագրի տեքստի փոփոխումը: Մինչ այդ, Սերբերկովիչն իշխան Ջբարսկու հետ Կոստանդնուպոլիս էր մեկնել որպես թարգմանիչ, բազմիցս եղել էր այնտեղ որպես պաշտոնական անձ և ոչ պաշտոնական գործակալ: Շնորհիվ իր խելամուտության ու ճկունության, Կրիշտոֆ Սերբերկովիչին հաջողվում է բերել պայմանագրի նոր տեքստը, որն ընդունել էր լեհական կողմի համար: Նրա գործունեությունը, Լեհաստանին մատուցած ծառայությունները նշվում են լեհական իշխանությունների կողմից¹⁸:

Սերբերկովիչների տան մեկ այլ ներկայացուցիչ՝ Ստեֆան Սերբերկովիչը Սիզիգմունդ III-ի օրոք դիվանագիտական պարտականություններ էր կատարում Բարձրագույն Դռանը, իսկ հետագայում նա դարձավ Վլադիսլավ IV-ի քարտուղարը¹⁹:

Լեհաստանում 17-րդ դարի կեսերին հայտնի դիվանագետ էր հայազգի Ռոմաշկևիչը²⁰, որին բազմիցս ուղարկում են Թուրքիա Լեհաստանին անհրաժեշտ տեղեկություններ հավաքելու: Տեղեկությունները նա քաղում էր թուրք պաշտոնյաների հետ ունեցած անձնական շփումներից, որոնք երբեմն լրացնում էր իր անձնական դիտարկումներով: Լեհական արքունիքը հաճախ էր օգտվում Ռոմաշկևիչի ծառայություններից՝ նրան որպես իր ներկայացուցիչ ու թարգմանիչ մասնակից դարձնելով գերիների փրկա-

զման գործին:

Չնայած լարված իրադրությանը՝ 17-րդ դարի 50-ական թթ., երբ Դրիմի խանը նախապարտատվում էր Լեհաստանին դեմ պատերազմի, Ռոմաշկևիչին ևս բազմիցս ուղարկում են Բախչսարայ: Այդ համարձակ ու վճռական մարդուն հաջողվում էր ելք գտնել ամեն մի դժվարին կացությունից: Լեհ հետման Սիկույա Պոտոցկին գերեվարվել էր Դրիմի խանի կողմից²¹: Թաթարները հետմանի համար պահանջում էին մեծ փրկագին, որը հնարավոր չէր միանգամից վճարել: Այդժամ թաթարները, ազատ արձակելով հետմանին 1650 թ., մնացած զույմարի դիմաց պատանդ են վերցնում Ս. Պոտոցկու որդուն՝ Ստեֆանին: Պատանդին փախցնելու Ռոմաշկևիչի փորձը ձախողվում է, և նա դրա համար հատուցում է հյուժիչ բանտարկություն: Սակայն ազատվելուց հետո նա դարձյալ կատարում է քաղաքական, առևտրական ու ֆինանսական տարբեր բնույթի հանձնարարություններ²²:

Լեհաստանն հայտնի դեմք էր հայ համայնքի պետ, մեծահարուստ վաճառական ու նկարիչ Կրիշտոֆ Ջախնովիչը²³: 1648 թ., երբ Ուկրաինայի հետման Բոգդան Խմելնիցկու գործերը պաշարել էին Լվովը, նրան որպես հայ համայնքի ներկայացուցիչ, հինգ հոգանոց պատվիրակության կազմում ուղարկեցին թաթարների հետ դաշնակցած կազակների զորակալներ: Չայ համայնքի վերաբերմունքը Բ. Խմելնիցկու զլխավորած ազատագրական շարժման նկատմամբ բացասական էր, քանի որ այն գործում էր Թուրքիայի վասալի՝ Դրիմի խանի հետ դաշնակցած: Չարկ է նշել, որ հայության համար պայքարը Թուրքիայի դեմ ուներ առաջնակարգ նշանակություն, և հայ համայնքի վերաբերմունքն այս կամ այն իրադրությունում ու երևույթին մշտապես պայմանավորված էր նրանով, թե այն ուղղված է Թուրքիայի դեմ, թե ոչ:

Կ. Ջախնովիչն իրեն հատկապես լավ էր դրսևորում Բ. Խմելնիցկու և թաթարական խան Թուրայ-բեկի հետ Լվովի պատվիրակության վարած բանակցություններում: Միաժամանակ նա կատարում էր թարգմանիչի դեր: Ջախնովիչի դիվանագիտական հմտության շնորհիվ հաջողվում է նվազագույնի հասցնել այն ռազմատուգանքը, որ լվովցիները պետք է վճարեին հակառակ կողմին:

Երբ 1655 թ. Բոգդան Խմելնիցկու գործերը երկրորդ անգամ պաշարում են Լվովը, նրա հետ բանակցելու մեկնած և անսահմանափակ լիազորություններով օժտված պատվիրակության կազմում լինում է նաև Կրիշտոֆ Ջախնովիչը²⁴: Շնորհիվ Խմելնիցկու և նրա հաջորդ Ուկրաինայի հետման Իվան Վիզովսկու հետ ունեցած անձնական ծանոթության ու կապերի, տևական և դժվարընթաց բանակցություններից հետո Ջախնովիչին հաջողվում է ձեռք բերել շահավետ պայմաններ ու քաղաքը գերծ պահել գրոհից:

Ուկրաինական գործի հեռանալուց հետո Վլադիսլավ IV-ի հետնորդ Ունեցողությունների գահակալ Յան Կազիմիրը (1648 – 1668) թագավորական դեսպանին և Ջախնովիչին ուղարկում է Չեխիին Բ. Խմելնիցկու հետ հաշտություն կնքելու²⁵ ըստ էության նրան վստահելով այդչափ կարևոր և պատասխանատու գործը:

Ունեցողությունների քաղաքական կյանքին բերած լեհահայերի գործուն մասնակցությունը հատկապես ցայտուն է դրսևորվում այն ժամանակաշրջանում, երբ ուժեղանում է Արևելյան և Կենտրոնական Եվրոպայի դեմ ուղղված թուրք-թաթարա-

կան ագրեսիան: Ավելի քան 30 տարիների ընթացքում թուրք-թաթարական զավթիչները պարբերաբար ներխուժում էին Լեհաստանի տարածք, կողոպտում երկրի բնակավայրերը: Արտաքին քաղաքական մնամ պայմաններում լեհական պետությունը ձգտում էր ստեղծել հակաթուրքական լայն դաշնակցություն և դրա մեջ ներգրավել նաև Իրանին²⁶:

Լեհ-իրանական բանակցություններում կարևոր դեր է կատարել լեհահայ հայտնի դիվանագետ Բոգդան Գուրջեցկին (Գուրդեցկի)²⁷: Նա ծնվել է Վրաստանում Գորիում: Իսկական անունն Աստվածատուր է: Չաստանվելով Լեհաստանում դարձել է Յան Կազիմիրի դեսպանն Իրանում 1668 – 1699 թթ.-ին: Նա 1672 թ. եղել է նաև Ռուսաստանում և ձգտել է Թուրքիայի դեմ քաղաքական համագործակցություն ստեղծել Լեհաստանի, Ռուսաստանի և Իրանի միջև, կատարել է լեհական արքունիքի պատասխանատու հանձնարարությունները: Դիվանագիտական գործունեություն է ծավալել նաև նրա եղբայրը Փարսադան Գուրջեցկին, որը մասնակցել է լեհ-ռուս-իրանական քաղաքական և տնտեսական հարաբերությունների բարելավման գործին, զբաղվել է նաև Չայաստանի ազատագրության խնդիրներով²⁸:

Ունեցողություններից հայտնի դիվանագետներից էր հայազգի Կոստանդին Սուլեյմանյանը, որի նկատմամբ այդ պետության գահակալ Յան III Սոբեսկին (1674 – 1696) առանձնահատուկ վերաբերմունք է ունեցել:

Կոմս դե Սիրին սեբաստացի հայ ընտանիքի զավակ էր³⁰: Ծնվել է Պորտուգալիայում, որտեղից նա եկել էր Լեհաստան դեռևս Յան Կազիմիրի օրոք: Եվրոպական ու արևելյան լեզուների փայլուն իմացությունը և դիվանագիտական ունակությունները հաշվի առնելով՝ նրան ծառայության էին վերցրել արքունի գրասենյակում: Մի քանի տարի անց նա արդեն լեհական դեսպան էր Վիեննայում: Կոմս դե Սիրին պատասխանատու դիվանագիտական հանձնարարություններ է կատարել նաև Թուրքիայում, Ռուսաստանում, Իրանում և այլուր:

1678 թ. նրան ուղարկում են Մոսկվա ցար Ֆյոդոր Ալեքսեևիչի մոտ՝ Ռուսաստանի և Ունեցողությունների միջև 1667 թ. հունվարի 30-ին կնքված Անդրուսովյան զինադադարը վերահաստատելու³¹, որով ավարտվել էր ռուս-լեհական 1654 – 1667 թթ. պատերազմը: Նա երիցս լինում է Իրանում՝ պարսից շահին հակաթուրքական դաշինքի մեջ ներգրավելու նպատակով: Թեև նրան 1688 թ. մի պահ հաջողվում է հանդգել շահին, որ թուրքական հզորությունը ջախջախված է Վիեննայի մոտ 1683 թ. նրանց կրած պարտությունից հետո, և որ շահին կվերադարձվեն Թուրքիայի գրաված տարածքները, այդուհանդերձ շահը հետագայում իրաժարվում է «Արբազան դաշինքին» հարելու գաղափարից:

Կոմս դե Սիրին դեռևս 1677 թ. Կոստանդնուպոլսում եղած ժամանակ հանդիպում է հայոց պատրիարք Չակոբ Ջուղայեցուն³²:

Բանն այն է, որ Յան Սոբեսկին փայտիցում էր հայոց պետականության վերականգնման գաղափարը³³: Այդ նպատակով նա փորձում էր Ամենայն Չայոց կաթողիկոս Նահապետ I եղեսպագուն հանդգել դաշինք կնքել Չոռմի հետ և խոստանում էր վերականգնել հայոց պետականությունը³⁴:

Այսպիսով՝ համոզիչաբար Հակոբ Ջուղայեցուն լեհական դեսպանը, ըստ էության, քննարկել է հայ ժողովրդի ազատագրության հարցը, որի վերաբերյալ, ցավով, գրավոր փաստաթղթեր չեն պահպանվել: Սակայն որոշակի է այն փաստը, որ լեհական թագավոր Յան Սոբեսկին ունեցել է թուրքիայի թիկունքում հայկական պետականությունը վերականգնելու ծրագիր: Այդ նպատակով նա նամակագրական կապեր է հաստատել նաև Հակոբ Ջուղայեցու հետ²⁵: Սակայն Յան Սոբեսկու՝ 1699 թ. անակնկալ մահն անկատար է թողնում այդ ծրագիրը: Պետք է նշել, որ լեհ պատմիչները Յան Սոբեսկուն համարել են «հայերի մեծ բարեկամը»²⁶:

Կոմս դե Սիրին իր մահկանացուն կնքում է 17-րդ դարի վերջին Իրանում, որտեղ նա գտնվում էր որպես լեհական մշտական դիվանագիտական ներկայացուցիչ:

17-րդ դարում Լեհաստանում դիվանագիտական լայն գործունեություն են ծավալել նաև այլ հայորդիներ՝ Սիմեոն Պետրովիչը, Իվան Նիկորովիչը, Գրիգորի Մեսասովիչը, Գասպար Շիմանսկին, որը եղել է նաև Լվովի գլխավոր թարգմանը²⁷, և այլք: Կատարելով լեհական իշխանությունների պաշտոնական կամ ոչ պաշտոնական կարևոր և պատասխանատու առաջադրանքները՝ նրանք հաճախ անհայտ են մնացել և, ցավով, ըստ արժանվույն չեն գնահատվել լեհ հասարակության կողմից: Այնուամենայնիվ պետք է չմոռանալ, որ լեհահայերն ազնվությամբ

և հավատարմությամբ ծառայել են իրենց երկրորդ հայրենիքին, նպաստել մյուս երկրների հետ լեհական պետության քաղաքական, առևտրա-տնտեսական հարաբերությունների հաստատմանն ու զարգացմանը, ինչպես նաև մշակութային կյանքի առաջընթացին:

Վաչագան Արշալույսի ԽԱԾՎԿՅԱՆ, պատմ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Գրականություն

¹Տե՛ս ժակ դը Մորգան, Հայ ժողովրդի պատմություն, Պոսթըն, 1947, էջ 369-370:
²Гробовецкий В. В. Армянские поселения – В сб.: Исторические связи и дружба украинского и армянского народов. Ер., 1961, с. 47.
³Ի. Ա. Լիննիչենկո, Լեհաստանի և արևմտյան-հարավային Ռուսիայի հայերը, Մոսկվա, 1894, էջ 29-30:
⁴Նույն տեղում, էջ 30:
⁵Մ. Բժշկեան, ճանապարհորդություն ի Լեհաստան, Վենետիկ, 1839, էջ 142:
⁶Նույն տեղում, էջ 143:
⁷Ֆ. Ք. Ջախարիասկիչ, Տեղեկագիր Լեհաստանի հայերի մասին, Ս.-Պետերբուրգ, 1842, էջ 123:
⁸Ղ. Ալիշան, Կամենեց. տարեգիրը հայոց Լեհաստանի և Ռումենիոյ, Վենետիկ, 1898, էջ 54:
⁹Սեջբերունը կատարված է Ի. Լիննիչենկոյի կողմից լեհահայ Սարկո Բարոնչի 1852թ. Վարշավայում լեհերեն հրատարակված «Լեհաստանի ականավոր հայերի կենսագրությունները» աշխատությունից. – Տե՛ս Ի. Ա. Լիննիչենկո, նշվ. աշխ., էջ 42-43:
¹⁰Ֆ. Ք. Ջախարիասկիչ, նշվ. աշխ., էջ 137:

¹¹Ի. Ա. Լիննիչենկո, նշվ. աշխ., էջ 47:
¹²История Польши: в 3-х т. Т. 1. Под. ред. В. Д. Корольюка, И. С. Миллера, П. Н. Третьякова, М., 1956, с. 243.
¹³Մ. Բժշկեան, նշվ. աշխ., էջ 150:
¹⁴История Польши, т. 1, с. 175.
¹⁵Ի. Ա. Լիննիչենկո, նշվ. աշխ., էջ 84:
¹⁶История Польши, т. 1, с. 254.
¹⁷«Ապարեզ», Ֆրեզոն, 26.06.1936:
¹⁸Նույն տեղում:
¹⁹Ֆ. Ք. Ջախարիասկիչ, նշվ. աշխ., էջ 142:
²⁰«Հանդես ամսօրեայ», Վիեննա, 1926, էջ 237-238:
²¹История Польши, т. 1, с. 279.
²²«Հանդես ամսօրեայ», էջ 239:
²³Ի. Ա. Լիննիչենկո, նշվ. աշխ., էջ 81-82:
²⁴История Польши, т. 1, с. 290.
²⁵Там же, с. 288.
²⁶История Польши, т. 1, с. 319.
²⁷Ս. Բախչինյան, Հայագի գործիչներ: Հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը: Կենսագրական համարագիտակ.- եր., 2002, էջ 185:
²⁸Նույն տեղում:
²⁹Նույն տեղում, էջ 185-186:
³⁰Ս. Գ. Արքահամյան, Համառոտ ուրվագիծ հայ գաղթավայրերի պատմության, եր., 1964, էջ 220:
³¹Նույն տեղում, էջ 220-221:
³²Նույն տեղում, էջ 221:
³³Ս. Ալպոյանյան, ճանապարհորդություն ի Հայպեշտան ժե դարում, Կահիրե, 1946, էջ 63-64:
³⁴Նույն տեղում, էջ 64:
³⁵Նույն տեղում:
³⁶Ս. Գ. Արքահամյան, նշվ. աշխ., էջ 216:
³⁷Ս. Բախչինյան, նշվ. աշխ., էջ 191:

Ամրեի ժայռը

(պատմվածք)

Նեղ, ուղորուն նրբանցքի վերջում, արևախանձ շեկ ժայռի մոտ, պարզորոշ լսեցի ծանոթ ձայնը.

– Անտոնյան, փողերս ե՞րբ ես տալու...
 Մեխվեցի տեղում: Մագաղաթ ծերունու ձայնն էր: Նա արևը ծագելուն պես տնից դուրս էր գալիս՝ գիրքը թևատակին, ձեռքին այծի մորթի, բերանին մշտավառ ծխախոտ, հարմարորեն տեղավորվում էր ժայռի տակ, մեջքը դեմ էր տալիս արևին, որ գու՛ր գցի ծեր ոսկորներն ու թանձրացած արյունը:

Ուզում էի պատասխանել. «Աի քիչ է համբերիր», հիշելով, որ նման դեպքերում Նա դժգոհում էր՝ «Համբերել եմ, էլի՛, ինչքա՞ն համբերեմ»:

«Անհամբեր ես համբերում», – կատակում էի ես ու շարունակում ճանապարհս:

Ետևիցս լսում էի նրա «օ՛ֆ»-ն ու հոգոցները: Օրերս նրա «օ՛ֆ»-ն ու հոգոցները վերստին լսեցի երկարատև ընդմիջումից հետո: Ետ նայեցի: Աչքերս չորս արի: Ոչ ոք չկար: Շեկ ժայռն էր միայն արևախանձվում բոց արևի տակ: Մինչդեռ պարզորոշ իրնչեց հարցը՝ «Անտոնյան, փողերս ե՞րբ ես տալու...»: Տարակուսեցի՝ ինձ հետ ինչ որ բա՛ն է կատարվում: Թե՞՞ հրեղեն ժայռն է իր մթին խորշերում պահում մագաղաթ ծերունու հոգու տրտունջներն ու ցավագին տվայտանքները:

Քաղաքի կենտրոնական հատվածում գյուղ հիշեցնող մեր փողբիկ թաղամասում, որ ձրգվում է նեղ, ուղորուն նրբանցքի երկայնքով,

Նրա տարիքի մարդ այլևս չկար. շրջակա լեռներում տեղացած ձյան նման հալվել-հեռացել էին այս աշխարհից: Տճից դուրս էր գալիս, տարեկից չկար, որ հալը հարցներ, մի երկու խոսք փոխանակեր, «բարլուսի» (մի-մի թաս օղի խմելու) հրավիրեր: Մոտենում էր 50-60 տարեկան երիտասարդ ծերերի խմբին, իսկ նրանք թղթախաղով տարված՝ չէին էլ նկատում պատկառելի ծերունու ներկայությունը: Եվ այդ աշխույժ, ուշիմ մարդը, որի մի աչքը մշտապես տխուր էր, մյուսը՝ ժպտուն, զլխիկոր հեռանում էր՝ ժպտուն աչքը փակ: Նրա ամենօրյա աչքն ու ականջը, գրուցընկերներն արդեն արեգակի նորածիլ շողերն էին, շեկ ժայռը, գրքերն ու ծխախոտը:

Թե՛ն Նրան մանկուց էի ճանաչում, բայց մեր միջև բարեկամական յուրօրինակ հարաբերություններ հաստատվեցին հանկարծակի: Այգում քթքթացել էր, ջրել էր ծառերը, բանջարանոցը, եկել-մտել էր իր ժայռին ու արևկող էր անում: Աշխատանքի գնալիս նկատեցի նրան. ծխախոտը բերանին դեռ մխում էր, գիրքն ընկած էր գետնին, իսկ աչքերը փակ էին: Թե՛ն չէր, ծխախոտի ծուխը աչքերը փակ էր ներս քաշում: Նիրհում էր: Մտածեցի՝ աննկատ անցնեմ, չանհանգստացնեմ: Բավական հեռացել էի, լսեցի.

– Անտոնյան, մի բարև-բարլուսի արժան չե՞մ... Ետ դա՞ն՝ կարգին բարևե՞ք, այտա՛...
 Անոթահար ետ դարձա, բարևեցի:
 – Նսիր, մեր տղա, կասե՛՞ս՝ փողերս ե՞րբ եմ

տալու:
 Խոսքը Խորհրդային տարիներից խնայբանկերում նաև իր ունեցած ավանդների մասին էր, որոնք մեր կառավարությունը խոստացել է բնակչությանը փոխհատուցել: Պատահաբար իմ ձեռքում էր թերթի այն համարը, որում ավանդների մարման մասին տպագրված էր սոցժառայության պատասխանատուների պարզաբանումը: Բացեցի, կարդում եմ. «ՀՀ կառավարության այսինչ թվականի թիվ այսինչ որոշման համաձայն՝ նախկին ԽՍՀՄ խնայբանկի ԽՍՀՄ հանրապետական բանկում մինչև 1993 թ.-ի հունիսի 10-ը ներդրված դրամական ավանդների դիմաց փոխհատուցում տրամադրվում է ընտանիքների անապահովության գնահատման համակարգում հաշվառված Օ-ից բարձր անապահովության միավոր ունեցող ընտանիքների կազմում ընդգրկված՝ մինչև 1929 թ.-ի դեկտեմբերի 31-ը ներառյալ ծնված կամ ՀՀ պաշտպանական մարտական գործողություններին մասնակից անձանց: Փոխհատուցում ստանալու համար ավանդատուները հաշվառման նպատակով սոցժառայությունների տարածքային բաժիններ անձամբ կամ օրինական ներկայացուցչի կամ լիազորագրի հիման վրա գործող ներկայացուցչի միջոցով ներկայացնում են դիմում...»:
 Կարդում եմ, բայց և տեսնում մագաղաթ

280

դեմքը կճռոտվում է: Վերջն ունքերը կիտեց և դժգոհ ընդհատեց. «Արևիկ մեռնեմ, եզրույթակախ (տերմինախեղդ) մի անի: Պարզ ասա, շիտակն ասա՝ ինձ հասնու՞մ է, թե՞ չի հասնում»:

Պատասխանում եմ, միաժամանակ Նրա խոսակցականում նկատում բարբառայինից գրականին կտրուկ անցումները, որոնք, անշուշտ, զարմանք կպատճառեն բոլորին.

– Առայժմ ոչ: Ձեր տարիքը չի համապատասխանում, դեռ մեծանալու տեղ ունեք:

– Ո՞նց թե տարիքս էնիք չի անում, – զարմացած աչքերը հառեց վրաս: – 84 տարեկանին հրես քացի եմ տալիս, փո՞քր եմ: Էսօր կամ վաղը՝ չկամ...

– Համբերել եք, մի քիչ էլ համբերեք, Ձեր հերթն էլ կհասնի, – փորձեցի մխիթարել Նրան:

– Հեշտ ես ասում: Բա որ Գափոն (Գաբրիել հրեշտակապետը) կանչի, ասի՝ հերթդ հասել է, տանում եմ, իմ հերթն ու՞մ տամ...

Փորձեցի հանգստացնել, իբր՝ մեր կառավարությունը մտահոգ է խնդրով, բայց չի կարող բոլորի գումարները միանգամից ետ վերադարձնել, դրա համար ժամկետներ է սահմանել, կամաց-կամաց պարտքերը կմարի: Ինքն առույգ, աշխույժ մարդ է, դեռ կապրի, ինչքան՞ մնաց, որ... ևս մեկ-երկու տարի՝ հարցը վերջնականապես կլուծվի...

Ամեն օր արթնանալով և Աստօն արդար լույսով ողողվելով՝ ոչ ոք չի կարող ենթադրել, թե ինչ անակնկալներ է նախապատրաստել նորաբաց օրը ամեն մեկիս: Կարծում էի, թե գործի եմ գնում: Բայց շաբաթն ուրբաթից շուտ եկավ: Զրուցակցիս մի աչքը մեկնեմ ժպտուն դարձավ, դեմքը պարզվեց, ոնց որ մթին ամպերի ետևից լույս ճառագեղ:

– Բարի լույս ասացիր, չէ՞, – հարցրեց խորամանկ: – Դե, որ բարի լույս, ուրեմն արի մի կարգին «բարու» անենք:

Հասկացա ակնարկը: Աշխատանքի շտապելը պատճառ բերելով՝ փորձեցի հրաժարվել:

– Բա էլ ի՞նչ «բարիլույս», – կեղծ զայրոթով շարունակեց Նա: – Պլոճիկ չունե՞ս, որ մի օր էլ գործի չգնաս: Հեռախոսը ձեռքիդ է, երբ էլ զանգեն տեղում ես, էլի՞: Տնաչեն:

Փորձում եմ համոզել՝ հողված ունեն գրելու:

Իսկ Նա եռանդով իրենն է պնդում. «Հողված գազան չի, ամտառ չի փախչի: Վաղն, իհարկե, չես կարող, բայց մյուս օրը հաստատ կավարտես: Որտե՞ս/որովի՞ետև/ վաղը դեռ քե՞ֆը լավ կլինի: Հասկացա՞նք: Դե ասա՛՛ էմ ի՞նչ ծաղիկ է:

ժայռի կողքին Նրա խնամած այգին է: Այգու վարդի թխերից մեկն է մատնացույց անում:

- Վարդ:
- Ապրես: Բա ռուսերեն ո՞նց կլինի:
- Ռոզա, – իմ պատասխաններն ակամա ու շփոթ են:
- Կեցցես, հիշեցի: Ժենևա:

Տիկնոջն է կանչում, որի անունը ժենևեվա է: Այգու ցանկապատի դռնակը ետ գնաց, հայտնվեց կորացած մեջքով կինը: Նա հենվեց ձեռնափայտին և անմեղ հարցրեց՝ Ի՞նչ է պատահել, Ամրեհի...

– Ցավն ու չորը Ամրեհուդ խեղդում է, էլ ի՞նչ պիտի պատահի, – կատակի տվեց Նա՝ շարունակելով, – կրակը կպցրու, գալի՛ս ենք... Բոցելու օր է, խոսելու օր է, քե՞ֆ ենք անելու: Ժենև ջան, դեռ տստե՞ղ ես, թո՞՛ր, է՛...

Որքան էլ ընդվզեմք, պիտի ընդունենք, որ մարդիկ իրադարձությունների գերի եղել են ու գերին էլ մնում են: Իմ անակնկալ, «ասպետական» հարցը՝ «Ինչպե՞ս, մի՞ թե տիկինն է մեզ համար խորովածի կրակ վառելու», դրա և այն բանի վառ ապացույցն է, որ այդ պահին «իրադրությունն իրոք վերահսկողությունից դուրս էր»: Այդ շլուղոր հարցը, որ անվերապահ «կապիտուլյացիա» դիտվեց, ավելի վճռորոշ դուրս եկավ, քան առաջարկն ընդունելուց իմ հրաժարումը:

Տիկինը շտապեց ամուսնու համծնարարությունը կատարելու՝ իր հետ տանելով իմ տարակույսները: Ծեր Ամրեհին լիովին վստահացավ, որ ետդարձի հնարավորություն չունեն, հրավերն ընդունված է: Թև ընկավ, առաջնորդեց այգի, այդ ընթացքում խոսելով. «Կասե՛ս, էս մեր Սոկրատեսն ինչի՞ քանդակագործությունը թարկեց և իմաստնության պոչը բռնեց: Ասա՛ տո Սոկրատես, փող էիր վաստակում քեզ համար, էլի՞: Պատվերների պակաս հո չունեիր: Որ ի՞նչ թողիր, սոված, ոտաբորբիկ Աթենքի փողոցներն ընկար... Աղքատ ու հպարտ մարդ: Նրա արարքը երկի մեր հասկանալու բանը չի... Իմ կարճ խելքով՝ ով արևածաղիկ է չրթում, պարտադիր չէ, որ Սոկրատես լինի... Ես էլ մեր այգի՛ն: Նստիր, հարազատ, նստիր՝ մի պատառ հաց կիսենք: Ժենև, արագացրու:

– Ես մարդն իսկի համբերություն չունի, – արդեն վառվող կրակի մոտից լավեց կնոջ մեղմ համդիմանությունը: Հետևացի, թե ինչպիսի վարպետությամբ է միսը շամփուրներին շարում: Նկատելով զարմանք, Ամրեհին երանությամբ ասաց.

– Աղեկ կին՝ չունի գին: Ես եմ սովորեցրել, ե՛ս: Թասդ բեր: Բարլուսներս՝ բարի: Այ սա եղավ «բարլուս»: Թե չէ... Այտա, տիե՛ ըլիլ չի, մինչի խորովածի բերելը մի պատառ հացուկամիր դրու բերանը: Համ էլ, որ ես բոցին (ցույց է տալիս երեք լիտրանց բանկայով օղին) դիմանանք: Խմելու ենք, է՛, բոցելու ենք... Դու մենակ լից: Գիտես չէ՞, թե Կուտուզովի աչքը խի էր խարաբ... (չգիտեի): Որտե՞ս Սոկրատեսի բաժակը վախտը-վախտին չէր լցնում, սովին-փչացրին: Տե՛ք բան: Այտա, մոռացա իմ թանկագին հյուրի կենացը խմեն: Ներելու է, անտեր Սիբիրներում ուղեղս հուր-հավիտյան սառցակալեց (պապին, հորը անհայտ պատճառներով աքսորել էին Սիբիր, որտեղ էլ ծնվել էր ինքը): Կենացդ, ժուռնալիս: Ասում են՝ գրիչը աջ էլ կտրում, ծախ էլ: Հալալ է: Բայց ինձ համար քոռանում է: Ոչինչ, կենացդ, ողջ լինես, օրը կգա՝ բարին հետը...

Տիկինը մեկ շամփուր միս հանեց կրակից ու դատարկեց հացի միջուկի մեջ:

– Օգտվեցեք, – օրիորդավարի հրամանեց նա ու էլի դեպի կրակը գնաց:

– Է, Ամրեհի, Ամրեհի, էս ի՞նչ օրի հասար, – մի կտոր միս բերանը գցելով՝ շարունակեց Նա: – Բա մարդ 8 զավակ ունենա, 28 թռուծո՞ւ, ու ոչ մեկը չգտնվի, որ կռնեիրիդ ջուր ածի՞: Այ մարդ, բա ես հացը ո՞նց եմ ես մենակ ծամում, ո՞նց է կոկորդոս կուլ գնում: Այտա՛, աժա, պնչեքս չորացան... Իրենց կենացը, բոլորի զավակների կենացը: Մենակ չեն, աշխարհովի է: Իմոնք էլ մոտս չեն, թող արևաշխարհի լինեն, ապրեն, գորանան: Կրթության տվի, ամեն մեկը մի-մի իմաստու վերացրուց, մեկն էլ՝ երկու իմաստու, ու թևին տվին, չվեցին Ռուսաստան: Տերդ մեռնի, երկիր, եղբանին ո՞նց ես պահում, ո՞նց

ես քեզանով անում: Թռուծո՞ւն մեծ մասին տեսած չեմ, երեխեքիս դիմագիծերն էլ եմ մտախան արել: Գալիս չե՛մ... Բայց կգամ: Կգան այն ժամանակ, երբ էն աշխարհը գնցած կլինենք: Կգան, վրաներս մի բուռ հող կլցնեն, մի երկու ճլորած ծաղիկ կդնեն ու էլետ կհեռանան:

– Այ մարդ, դարդերդ քամուն մի տա, էս տղեն ի՞նչ մեղավոր է, որ դու դարդոտած ես, – տիկինն էր, որ նոր շամփուրը ձեռքին աննկատ մոտեցել էր ու լսել խոսակցությունը: – Մեղավորը դու ես, մեկ էլ՝ ես:

– Հա, կնիկ ջան, մեղավոր եմ: Ինձ ասա՛՛ ի՞նչ գործ ունեիր անտեր քաղաքում: Գեղի տղա էի, կաթնումածո՞ղ մեծացած փահլեհան տղա: Ասա՛՛ ի՞նչդ էր պակաս, որ հայրենի ուտանդ, շեն տունուտեղդ թողեցիր, եկար էս անտեր քաղաքում բուն դրիր, որ ի՞նչ անես: Ինչ գյուղ ունես: Ինչ մա՛րդիկ կային... Էն Կոլանց Ակովը որ գեղամիջունը դշողո՞ւ էր (գոռում էր) տալիս, Պառատանց Դուրմիշի գամփոք ջնջից պոկվում էր, հասնում վիրի օթախն ու երկից զոգեն (փականը) պինդ գցում: Ես էդ տեսակ գյուղ քեցի, երեխեքս էլ՝ մեր երկիրը: Հետո էլ իրենք իրենց գլխին իմ նման վա՛յ կտան: Սակայն ուշ կլինի: Մեր երեխեքի կենացը արի մեկ էլ խմենք: Մեռնեն ձեզ, բալե՛ք ջան, ու՛ր եք: Մեղավոր եմ: Դրա համար էլ պատժվեցի: Երեխեքս հեռացան: Անվերադարձ հեռացան: Էստեղ (հայացքը գետնին) որ չներվեցի, էնտեղ (դեպի երկինք) ո՞նց կներվեն: Այտա, թե վարում, թե վերում, մեղքն ու անկունը չե՛մ ներվում:

Բայց մի բան ասե՛մ լսիր: Հիշու՞մ ես՝ ավտոն բարձր են բերում, քաղի կես տեղը կանգնեցնում էի ու ասում՝ ժողովուրդ, ում ինչ պետք է, քանի արկղ պետք է, պետք չէ՛ տարեք (տանողներից մեկն էլ ես էի ու հիշում էի): Էդ ո՞նց էի անում: Համայնական դաշտերն էի գնում, դաշտավարների փող էի տալիս, բրիգադիրներին տալիս էի, սով-խոզի, կոլխոզի դիրեկտորներին տալիս էի, որ լավ ապրանք բարձեն: Սաղ զիշերը ոտքի վրա՝ առավոտյան քնահարամ՝ ետկրնկին քաղաք էի քշում, որ քաղաքացիք պտուղբանջարեղեն ուտեն: Միցեն գլխիս կանգնում էր, իմ տնօրենը՝ մյուս կողմից, էն մեկելը՝ էն մյուս կողմից: Որի՞ն հիշեմ, որին թողնեմ: Տվել եմ ու սվել: Բայց ժողովրդին օգուտ էլ եմ տվել, չէ՞: Շուկայից էժամ եմ տվել, չէ՞: Մի երկու կուպեկ էլ որ երեխեքի բերանից կտրել, մեղ օրվա համար պահել ու «գրեկական» եմ դրել, էդ է եղել իմ ես գցածն ու խնայածը: Հա, մեկ էլ գրադարանիս զորքերը: Ո՞վ է կարդալու եղբան գրքերը: Ու՞ր են կարդացողներս: Փոշու մեջ կկորչեն իմ նման խեղճուկարակ գրքերս: Լացս է գալիս: Այտա՛, ինչի՞ց էինք խոսում: Հա՛, հիշեցի: Նեղ օրն արդեն եկել է, ու արյուն-քրտինքով վաստակած փողերս ետ չեն տալիս: Բա ո՞նց անես: Հեջ բան էլ չանես: Լից, լավ օրերի կենացը խմենք: Ժենևա, խորովածը կամաց-կամաց արա՛ սեղանին չնմա-հովանա:

– Հրամանքդ, աղա՛, – ասաց տիկինն ու նոր շամփուր մոտեցավ սեղանին, շամփուրը մսագեթո՞ճեց և երանությամբ խոսեց. – Ամրեհի ջան, լավ օրեր ասիր՝ միտս ընկավ: Մի պատմիր, թե ոնց կիմոքատորնի բոլոր տոմսերը գնեցիր ու նվիրեցիր սիրահար գույգերին:

– Էդ հո մի անգամ ու երկու անգամ չեմ արել: Արի էս մի բաժակով էլ սիրահարված

290

զահելների կենացը խմենք՝ հետո կպատմեն: Սիրահար գույզերի կենաց: Որ չլինեն կյանքը շարունակվիլ չի: Հա, ուրեմն, մեկը կար, սիրունիկ-միրունիկ, պեծն էրեսին աղջիկ էր: Մի օր թե՛ ինձ կհնո տար: Տեխնիկումի ուսանող տղա, ինչո՞վս տանեի: Խռովեց, հեռացավ: Ամոթուց էլ երեսը չտեսա: Երկի ճիշտ եղավ: Արի իր կենացն էլ խմենք: Ուսնկայս խմենք: Կենացո, սիրուն ջան, իմ առաջին կուտ գնացած սեր: Չհեռանար, ժենկիս չէի գտնի: Այտա, տեսնու՞մ ես ինչ լավ-լավ կենացներ են ասում: Շուն քարշ տալն էլ փեշակ է: Իմ քաշուի օղին շատերի գանգի դպիրը տեղաշարժում է, մինչդեռ ինձ տեղն է գցում: Այ, տհե բան է իմ օղին: Բեր երջանկություն ասածի կենացն էլ խմենք: Կհարցնես ես երջանի՞կ մարդ եմ: Բա ի՞նչ եմ, որ երջանիկ չեմ: Բանկում ետ գցած գունար ունեմ, Ռուսաստաններում մեծ գերդաստան ունեմ, որ կարծում էի, թե մեզ ու երկրի համար ենք ետ գցել: Խնայքանկի փողերի պես նրանք էլ ինձ չեն տերը տված են: Շատերի մեջ ես քչերից չեմ: Ոչ մեկս էլ հավասար չեմ ոչ օրենքի, ոչ էլ կյանքի առջև: Մարդկանց թվում է, թե իրենք են որոշում ու գործում, մինչդեռ հաստատ մի աներևույթ ուժ է ուղղություն տալիս ամենքիս և ամեն ինչին: Ահա ինչու հարկավոր է, որ կյանքում ինչ որ բան թողնենք ինքնահոսի, բախտի քմահաճույքին: Երջանիկ է նա, ով գիտի, որ այս կյանքում շատ բան իր ուզածով չի լինում ու ինքը ոչինչ անել, փոփոխության ենթարկել չի կարող:

Բախտի ու ճակատագրի կենացը: Խմենք՝ ասեմ (խմում ենք): Քաղաք, տերը մեռնի քաղաք: Քաղաք՝ նշանակում է՝ թող, փոշի, աղմուկ, ունայնություն ու դատարկություն: Մենք մեր թռչակով ենք հացուցորդ ամուսն ասարուն: Նրանց (նկատի ունի երեխաներին) ուղարկած փողը ետկրնկին ետ են ուղարկում իրենց: Նրանք էլ էնտեղ իրենց դժվարություններն ու հոգսերն ունեն: Թող ամուր մնան: Մենք ամուր ու պինդ՝ ամրապինդ ենք: Այտա, բեր մեր արմատների կենացը ըմպենք: Մենք արմատներ ունենք հողում, մեզ քոքահան անելը գոռ, շատ գոռ բան է: Ապրես, կնիկ ջան, խորովածը շատ «սոչնի» ես սարքել... Հյուրասիրվիր, տղա: Ընկերներս գնացին ես կյանքից: Մենակ մնացի: Պիտես ընկերները կրկնապատկում են ուրախությունները, կրճատում վշտերը: Նրանց կենացը: Փառք Աստծո, կնիկս կողքիս է: Լա՛վ ընկեր է: Կյանքի ընկեր: Հա, հա՛, խմենք ընկերների

կենաց: Իմաստուն ենք դարձել, փիքը ենք անում աշխարհի շառուխերից: Ինչների՞ս է պետք իմաստությունն այս տարիքում: Կինս ու ես դրա կարիքն այլևս չունենք: Մեզ ես այգում պտուղ վայելող էլ հարկավոր, տան մեջ օրորոց ու մանկան ճիշտադաս է պետք: Քանի՞-քանի՞ պեծուկրակ հայ հայի օջախի կրակ չի բորբոքում: Ամոթուց տաքուհով ենք լինում: Մեր հողուջրի կենաց, մեր երկրի կենաց: Ասում են հողի մեջ երգեր կան թաղված, անթիվ-անհամար գանձեր կան պահված, սեր ու զարթոնք կա անթեղված: Ինձ բանկի փողերն այնքան չեն հետաքրքրում, որքան մեր երկրի վիճակը: Ինձ հետաքրքրում են ճշմատության, արդարության վերականգնումը, սիրո, մարդկայնության, խղճի ու բարոյականության հարությունն ու վերադարձը: Լսիր մեր Համոն ինչ է գրում. «Աչքիս մեջ մազ փնտրեցին, մահացու խոցս չտեսան, իրենց աչքի առջև այրվեցի, բոցս չտեսան»: Մեր Սահյանի կենաց, մեր մեծերի կենաց: Որ չլինեին, մենք ու՞մ էինք պետք: Տղա ես պատասխանիր հողից ո՞նց է ելնում արևը, ջուրն ինչու՞ է կորչում հողում, մա՞րդն ինչու է մի օր անհետանում: Անհետանու՞մ է, թե անմահանում: Հանգչում են մարդիկ, որ նորերը գան, լցնեն աշխարհը, շենացնեն այն: Մայր է մտնում արեգակը, որ վաղը նորից դուրս ելնի ու շողեր սփռի, ջերմացնի մարդկանց, նրանց սառած հոգիները: Մարդ որ ծառից, թփից, հողից ու մարդուց բան չհասկացավ, ծնող չհարգեց, էլ ի՞նչ մարդ: Մարդու շվաք, ուրիշ ոչինչ: Մեծ մարդիկ էին մեր ծնողները: Ծնողաց կենաց: Կնիկ, խորովածը տաք բեր: Տեսել ես, չէ՞, մոխիրը տաք է, բայց մեջն իսկի պեծ չկա: Իքստիքյան (ինքնաստիքյան) պարզ է այդպես են մարդիկ հեռանում կյանքից: Այդպես են հեռանում հայրենիքից: Իհարկե, սխալ են ամուսն, որ հեռանում են: Ամեն պեծ պետք է մնա իր մոխիրում և տերը դառնա իր երկրի: Նրանք պիտի ստիպեն, որ իշխանավորներն ապահովեն այն ամենը, հանուն ինչի իրենք հեռանում են օտար երկրներ: Բայց արի ու տես, որ սրանց (իշխանությունների) սարքած տակառն անգամ իր մեջ կարտոլ չի պահում: Վաղ զարմանը գյուղացին տագնապի մեջ է՝ բերք կունենա՞, թե՞ չէ, աշմանն էլ տագնապահար է՝ բերքն առնող չունի: Օրեմս (հասկացիր՝ ուրեմն), մեր խեղճ ու հպարտ, աշխատավոր ժողովրդի կենաց...

Այդ պահին աղմուկ ու դղիրը լսվեց, թվաց, թե թշնամու տանկերն են ներխուժել Հայրենիք: Մոտակա ռեստորաններից հնչում

էին համազարկեր ու կրակահերթեր, որոնք ապացուցում էին կերուխում անողների խնդության ու հրճվանքի անսահման լինելու մասին: Գունառատ համազարկերը մշտապես ահուսարասափի մեջ էին գցում համաքաղաքացիներին:

– Երկի տղերքը մեր Անին գրավեցին: (ուշադրությունը լարելով): Չէ՛, շատ են ուրախ, ծեռքի հետ հաստատ Ղարսն էլ են ազատագրել, – ծանր ու լուրջ նկատեց տանտերը և բաժակն ինձ մեկնեց՝ լցրու, տղերքի կենացը մեկ համազարկով խմենք:

Խմեցինք այդ բաժակը և: Տիկնոն ինձ առաջարկեց կրակին դրված սուրճին հետևել՝ հանկարծ ջրափի, մինչև ինքը տնից իր թխած քաղցրավենիքից կերի: Երբ սուրճը պատրաստ էր, նկատեցի, որ Անրեհին գլուխը սեղանին դրած՝ նիհուս է: Երեկո էր արդեն: Խանձված ժայռի տաք շունչը դադարեց, մինչ այդ գրեթե անշարժ ծառերի սաղարթներում պար բռնեցին գետից բարձրացող զով հովի թևերը: Իրիկնային մենության մեջ ծանուրթեթև էի անում օրվա անցուդարձն ու նրա խորհուրդը: Մագաղաթ ծերունու ժայռեղեն հոգու ճիչն ու խոհերը համակում էին ինձ, ներծծվում արյանս կաթիլների մեջ: Տիկնոն ետ եկավ: Հարցրեցի՝ տուն չտանե՞նք: Ասաց՝ չէ, դու բաժակը լցրու՝ կլկոցից կարթնանա: Տեղեկացրի խմել չեմ ուզում, անկարող եմ: Ասաց. «Էդ դեպքում դու արխեին տուն գնա, ինքն իր ոտքով տուն կհասնի»:

Բարի գիշեր մաղթեցի, հեռացա: Հաջորդ օրերին, երբ Նրան տեսնում էի ժայռի տակ, մեջքն արևին, մեր միջև սկսվում էր ծանոթ երկխոսությունը.

– Անտոնյան, փողերս տ՞որք ես տալու: «Համբերիր, մի քիչ էլ համբերիր»: Իսկ ևս դժգոհում էր՝ «Համբերել եմ, էլի, էլ ո՞նց համբերեմ»:

«Անհամբեր ես համբերում», – կատակում էի ես ու առաջ անցնում:

Ետևիցս լսում էի նրա «օ՛ֆ»-ն ու հոգոցները:

Ամիսներ անց, օրերից մի օր, դրանք վերստին լսեցի: Ետ նայեցի: Աչքերս չորս արի: Չէ, իրոք ոչ ոք չկար: Շեկ ժայռն էր միայն արևախանձվում թունդ արկի տակ: Բայց չէ՞ որ պարզորոշ հնչեց հարցը՝ «Անտոնյան, փողերս տ՞որք ես տալու...»:

Երկի ինձ հետ ինչ որ բան է կատարվում: Իսկ գուցե՞՞ հրեղեն ժայռն է իր մթին խորշերում պահում մագաղաթ ծերունու հոգու տրտունջներն ու տվայտանքները:

Պատկերակապ

Հին Հունաստանի անվանի իմաստասերներից՝ Քսանթոսը, մի օր ճաշկերույթի պատրաստություն էր տեսնում. ևս իր ստրուկ Եզովպոսին հանձնարարում է շուկայից բերել աշխարհի ամենալավ բանը, որպեսզի պատվի հյուրերին: Ճաշի ժամանակ յուրաքանչյուրի պոչն դրվում է մի աման լեզու: Քսանթոսը զարմացած հարցնում է Եզովպոսին, թե ա յս էր աշխարհի ամենալավ բանը: Ստրուկը պատասխանում է. – Անշուշտ, դրանից ավելի լավ բան չկա: Դրանից են դուրս գալիս ամեն իմաստություն ու զվարթ երգ: Լեզվով են կառուցվում քաղաքներ և մարդիկ իրենց միտքն ու զգացմունքները լեզվով են արտահայտում: Մի ուրիշ անգամ Քսանթոսը Եզովպոսից պահանջում է, որ շուկա գնա և բերի աշխարհի ամենավատ բանը: Ստրուկը դարձյալ լեզու է բերում: Տերը շփոթվում է ու բարկանում նրա վրա, բայց վերջինս հանդարտ բացատրում է. – Մի գայրանար. տեր իմ, լեզվից վատ ի՞նչ կա աշխարհի վրա: Դրանով կործանվում են քաղաքներ, սավում են ստերն ու հայիտյանքները: Լեզուն աշխարհի ամենալավ և թե ամենավատ բանն է. նայած թե ինչպիսի բերանում է գտնվում և ո՞վ է նրա տերը:

Բացի բարձրագույն կրթությունից, պետք է ունենալ նաեւ միջնակարգ ըմբռնողություն եւ փարրական դաստիարակություն:

Ընդունիքը հոր թագավորությունն է, մոր աշխարհը, երեխայի դրախդը:

Մենք ոչինչ չենք բաշխում այնպես առապորեն, ինչպես խորհուրդները:

Արածներիդ համար երբեք չես ասելու՝ այս ու փստոս, – Չարածներիդ համար պիտի ասես՝ փստո՛ս, հազար փստոս... Կահան ՏԵՐՅԱԼ

Երեք հանդիպում Սարոյանի հետ

Հավաքեալ կարելի է այնպիսի հայի հանդիպել, որը իր նշանավոր որևէ ցեղակցի անունը չիմանա, որքան էլ հայրենիքից հեռու ապրելիս լինի: Վիլյամ Սարոյանի անունը ես վաղուց էի լսել և վաղուց էի երազում նրան հանդիպելու, լեզենդար այդ մարդուն գոնե մեկ անգամ տեսնելու, լսելու մասին: Այդ երազանքս առավել իշխող դարձավ էրենբուրգի «Դարի ճանապարհը» հողվածը կարդալուց հետո, որտեղ Սարոյանը հիշատակվում է որպես 20-րդ դարի խոշորագույն գրողներից մեկը: Բացի այդ, ինչպես յուրաքանչյուր հայ, ես էլ միշտ հպարտացել եմ հռչակավոր իմ հայրենակիցներով:

Ինչպես հաճախ է լինում կյանքում, այդ երազանքը բավականին վերացական էր, գրեթե անիրականանալի մի անուրջ: Բայց ահա պարզվեց, որ նրան վիճակված էր իրականանալ: Մի անգամ – դա 1960 թվականին էր – իմ հեռախոսը զնգաց, և ես անմիջապես ճանաչեցի Ռուբեն Միմոնովի մեղմ ու թավշյա ձայնը:

– Նիկոլայ, շտապ եկեք թատրոն, գործ կա: Ես Ձեզ ճեմարահուռ կապասեմ:

– Շատ լավ, Ռուբեն Նիկոլանից, շուտով այդտեղ կլինեմ:

Այդպես էլ չբացատրելով, թե բանն ինչու՞մ է՝ նա կախեց լսավողը:

Այդ օրը հյուրեր ունեի Երևանից, ընկերներս էին՝ ճարտարապետներ Մարտին Միքայելյանը և Էդիկ Արևշատյանը:

– Տղերք, Ռուբեն Միմոնովի էր, ինձ շտապ կանչեց թատրոն: Շուտ կգամ, ներկայացմանը չեմ մաս:

Ճանապարհին մտքովս ինչ ասես անցնում էր, բացի նրանից, ինչ իսկապես սպասվում էր ինձ: Ավելի ճիշտ, ես հիմնականում մտածում էի, որ ահա վերջապես Միմոնովին ինձ առաջարկելու է թատրոնի նոր ներկայացման ձևավորումը: Նա վաղուց նման մտադրություն ուներ:

... Ամբարդ ճեմարահուռ, հենց հսկիչի մոտ ինձ դիմավորեց Միմոնովը: Բարևեց ու ձեռքը բարեկամաբար դնելով ուսիս՝ ասաց.

– Այսօր մեր թատրոնում է ամերիկյան գրող Վիլյամ Սարոյանը: Դուք լվե՛լ էք նրա մասին:

– Այո ո՞վ չգիտի, որ Ամերիկայում ապրում է մեր Սարոյանը:

– Գնանք, ես Ձեզ ծանոթացնեմ: Թարգմանչուհին խաբրեց մեզ, ու նա հիմա դիրեկտորական օթյակում մենակ է ներկայացումը նայում: Խնդրում եմ այսօր թարգմանչի դեր ստանձնեք: Ասում են նա հայերեն լավ գիտե:

Ուրախության չափ ու սահման չկար: Եվ ահա մենք երկուսով նստած էեք օթյակի մթության մեջ: Ես ուզում եմ որքան հնարավոր է շուտ տեսնել նրա դեմքը, կողքից ինձ միայն նրա լայն ճակատը ու թավ բեղերն են տեսանելի: Երևի դա է պատճառը, որ ոչ մի կերպ չեմ կարողանում խոսակցություն սկսել: Վերջապես հավաքեցի ինձ ու հայերեն կամայով ասացի.

– Վարպետ ջան, եթե Ձեզ համար ինչ-որ բան անհասկանալի է, պատրաստ եմ թարգմանել:

Նա դեմքը դարձրեց ինձ.

– Մանչ, վատ չի լինի: Երբ վարագույրն արդեն վերջին անգամ փակվեց, Միմոնովը մեզ իր առանձնատանիսկ հրավիրեց, առաջարկելով մի-մի բաժակ կոնյակ խմել Սարոյանի գալստյան առթիվ: շեռո նա ինձ խնդրեց իմանալ՝ դու՞ր եկել է արդյոք ներկայացումը Սարոյանին: Սարոյանն ասաց, որ, այո, հավան է, որ դերասանները խափք բարձր կուլտուրա ունեն, և որ սիրային տեսարաններն ինքը լավ հասկացել է: Եվ ընդհանրապես նա նկատել է, որ հասարակությունը լավ է արձագանքել բեմում ընթացող գործողություններին:

– Վարպետ, ես մեքենայով եմ, իհարկե կարող եմ Ձեզ մինչև հյուրանոց հասցնել, բայց շատ կուզենայի Ձեզ ընթրիքի հրավիրել մեր տուն: Մանավանդ որ ինձ մոտ հիմա հյուր են երկու հայ ճարտարապետներ:

– Մի քիչ հոգնեցի ներկայացումից, երբ լեզուն չգիտես, շարունակ լարվում ես: Բացի դա, առավոտյան հանդիպում ունեմ: Համաձայն եմ, եթե ընթրիքը կես ժամից ավելի չի խլի:

Ես տեղեկություն հրավիրեցի նաև Ռուբեն Միմոնովին՝ կնոջ հետ, ապա զանգահարեցի տուն և հայտնեցի, թե ինչպիսի պատվարժան հյուր եմ բերելու: Ճանապարհին, «Արարատ» ռեստորանի մոտ կանգնեցրի մեքենան: Ստուգեց արդիֆիստրատորին.

– Իմ մեքենայում նստած է ամերիկյան գրող Վիլյամ Սարոյանը: Մենք որոշել ենք տանը ընթրել: Խնդրում եմ օգնեք:

– Մե՞ծ հաճույքով:

Հինգ րոպե էլ չէր անցել, երբ նա խոհանոցից մի մեծ փաթեթ բերեց:

– Վերցրեք: Մյստեղ կա այն ամենն, ինչ Ձեզ պետք է: Կարծում եմ գոն կեցամ: Փող հարկավոր չէ. դա Մարոյանի համար է:

Ապստամբության հրապարակում, բարձրահարկ մեր շենքի մոտ կանգ առանք:

– Վարպետ ջան, ես այստեղ եմ ապրում, ու այս տան շրջակայքում եղած բոլոր քանդակներն իմն են:

Նա սկսեց ուշադիր զննել դրանք, ապա միանգամայն լրջորեն հարցրեց.

– Հրաշալի է: Իսկապե՞ս այս բոլոր քանդակները Դուք էք ստեղծել: Ուրե՞մ, միլիոնատե՞ր էք:

– Չէ, վարպետ, մեզ մոտ վարձատրությունը շատ ցածր է: Մինչև հաջորդ քանդակն ավարտում ես, փողը վերջանում է:

– Ամերիկայում այսպիսի մի քանդակի համար այնքան են վճարում, որ կարելի է տասը տարի հանգիստ ապրել:

– Իսկ մեզ մոտ, ո՞չ, իսկական արվեստը չի գնահատվում: Մեզ ո՞չ թե որակի, այլ քանակի համար են վճարում: Օրինակ, որքան նկարի չափսը մեծ է, կամ գրքի էջերը շատ են, այնքան արժեքը բարձր է: Դե, իսկ քանդակագործը պիտի ջանա որքան հնարավոր է ծանր գործեր ստեղծել: Սարոյանն սկսեց քրքջալ:

– Դուք ծիծաղում եք: Բայց ես չեմ կատակում: Դժվար է, շատ դժվար է այստեղ այնպիսի գործ ստեղծել, որը և՛ հոգուդ ու սրտիդ հետ խոսի, և՛ ըստ արժանավույն գնահատվի:

– Բայց եթե հոնորարը ստեղծագործության որակը չի խթանում, ապա այն դադարում է ստեղծագործություն լինելուց:

Երբ հասանք տուն, սեղանն արդեն պատրաստ էր: Տասը րոպե էլ չէր անցել, երբ եկան Ռուբենն ու Եվգենյա Միմոնովները նաև: Անսովոր ոգևորություն ու հրճվանք էի ապրում. իմ տանն իսկապես հյուր է Սարոյանը: Մենք ուրախ գրուցում ենք, ու նա մեզ հեղեղում է հարցերով: Ես աշխատում եմ ոչ մի բան բաց չթողնել. չէ՛ որ ստիպված եմ թարգմանել: Իսկ արևմտահայերենը հասկանալի այնքան էլ հեշտ չէ, մանավանդ Մոսկվայում ապրող հայի համար: Բայց ես ջանում էի գուրխ հանել ու երջանիկ էի: Խոսք գնաց ռուսական գրականության, մասնավորապես, Պուշկինի մասին: Եվ Սարոյանն ասաց.

– Սիրում եմ Պուշկինին: Նրա բանաստեղծություններում ես խորապես զգում եմ ռուսական բարձր ոգին: Դա մաքուր պոեզիա է: Ավիտո, որ այն ամենը, ինչ բախտ եմ ունեցել նրանից կարողալ կամ լսել, թարգմանություններ են եղել միայն: Իսկ ես կուզենայի նրա բանաստեղծությունները ռուսերեն լսել: Եվ այստեղ Ռուբեն Միմոնովը բարձրացավ տեղից: Նա դուրս եկավ սեյակի կենտրոն և սկսեց արտասանել Պուշկինի «Օմվը», ապա «Ադմիրալ, ադմիրալ հյու իմ առագաստ» բանաստեղծությունները: Արտասանում էր զարմանալի ներշնչանքով, հանդիսավոր ու վեհապանծ: Ըստ երևույթին Սարոյանն ազդված էր, որովհետև անվերջ ու անվերջ Պուշկինից էր հարցնում:

Ես նկատեցի, որ ում հետ էլ ծանոթանալիս լինեք, Սարոյանն իր մոտ գրում էր սովյալ մարդու անուն-ազգանունը, ծննդավայրը, ծնողների ու լինելը: Իսկ հետո գրույցի ընթացքում իր գրառումները շարունակում էր: Հարցրի, թե ինչու է այդպես վարվում:

– Բա ինչպե՞ս: Դա ինձ պետք է հետագա աշխատանքի համար: Ամեն մարդ իր պատմությունն ունի: Ամեն օր, երբ փողոց եմ ելնում, հատկապես հենց փողոցում, մարդկանց հետ գրուցելիս հետաքրքիր պատմություններ եմ գտնում: Երբեմն մեկ օրվա ընթացքում պատմությունների մի ողջ հավաքածու եմ «ստեղծում»: Պատահում է, հանդիպում եմ որևէ մարդու ու նրա հետ խոսում սկզբում կարծես թե ի միջի այլոց, բայց մեկ էլ այնպիսի հյուրեղ, համով, իսկական պատմություն ես լսում, որ լցվում եմ վայելքով: Եվ հետո երկար ժամանակ քո մեջ կրում ես թե պատմությունն այդ, թե նրա հարուցած տրամադրությունը:

310 Երեք հանդիպում Սարոյանի հետ

...Անցել էր քսան տարի: Մի օր դարձյալ գանգ հնչեց, բայց այս անգամ Կլիմաշկինի փողոցում գտնվող իմ արվեստանոցի դռան գանգը: Բացում եմ դուռը և ու մ տեսնում: Շեմին գրականագետ Լևոն Մկրտչյանն է, բանաստեղծ Ռազմիկ Դավոյանը և ... Սարոյանը: Նրանց հետ միջահասակ մի մարդ կար, որին ներկայացրին որպես ամերիկացի քանդակագործի:

Շնորհակալ եմ Աստուծուց, ես նորից տեսա Սարոյանին, և դարձյալ տրամադրությունս բարձրացավ մեկեն: Անցած տարիների ընթացքում նա շատ էր փոխվել. լայն ճակատը էլ ավելի էր լայնացել, փարթամացել էին և բեղերը, դեմքը ծածկվել էր կնճիներով: Հայացքը, սակայն, առաջվա պես շարժուն էր ու կառչուն, շարժումները՝ կտրուկ ու եռանդուն: Իսկ նրա ծիծաղը, որը մեր դեռ առաջին հանդիպման ժամանակ ինձ արտառոց էր թվում, հիմա բացեց գաղտնիքը. թեթև ու հնչել պոռթկալով հանդերձ, այն իր խորքում անսահման թախիծ էր պարփակում կարծես: Դեռ խոսք ու գրույցի չէինք բռնվել, երբ Սարոյանը հրամայական ասաց.

– Ուր է քո Դավիթ որդին: Դեռ լազերների վրա է աշխատում:

Ես, իհարկե, զանգահարեցի որդուս: Ասացի, որ հետը նաև աղջկան վերցնի: Իսկ մինչ նրանց գալը Սարոյանին խնդրեցի նստել նկարվելու: Ես արդեն պատկերացնում էի նկարը՝ Սարոյանը շարժման մեջ, հանգիստ նստելը խորթ է նրան: Նա համաձայնեց, բայց տասը ռուպե հագիվ դիմացով: Այնպես որ, չնայած իմ ողջ լարմանն ու սևեռումին, հագիվ հասցրի խառնվածքն ու նմանությունը որսալ միայն: «Ինչպե՞ս և նկարեմ այս աչքերը. դարավոր թախիծ կա նրանցում, խնհեր, ապրու՜մներ» – ասացի նկարելու ժամանակ: Սարոյանը պատասխանեց.

– Իսկ ես, Նիկողոս, ուշադիր Ձեր աչքերին էի հետևում. նրանք վառվում են աշխատելու ժամանակ: Եթե ես նկարիչ լինեի, հաճույքով կնկարեի Ձեր դիմանկարը: Ինչպես եմ նախանձում իսկական նկարչի վարպետությամբ օժտված մարդկանց: Համր լեզուն հրաշքներ է գործում հանկարծ: Ես էլ ժամանակին նկարելու փորձեր եմ արել: Երբեմն, երբ ինչ-որ բան ստացվում էր, մեծ բավականություն էի ստանում: Բայց ինձ մտտ գունավոր, վերացական նկարներ են ստացվում միայն: Հենց հիմա Ձեր թոռնիկի համար վերացական մի նկար կծնվի: Թուղթ ու ածուխ տվեք ինձ: Նա նկարեց հագիվ երկու ռուպե: Աննկարագրելի ինչ-որ բան ստացվեց: Ներքևում գեղեցիկ ձեռագրով անգլերեն ստորագրեց ու ասաց .

– Սա նվեր Ձեր թոռնիկ Լիլիանային:

– Վարպետ, կարող եք բացատրել, թե ի՞նչ նկարեցիք: Ինձ՝ նկարչիս համար անհասկանալի է:

– Վարժում եք ինձ համար հասկանալի՞ է: Սա ապագայի համար է: Ժամանակ կանցնի, թոռնիկդ կլեծանա, և նրա համար արդեն հասկանալի կլինի: Անցել է տասը տարի, այդ նկարը կախված է իմ արդեն մեծ թոռան սենյակի պատին, և նա հպարտանում է, որ այն իր համար նկարել է Սարոյանը:

Նա վերցրեց իմ նկարը և ասաց .

– Վարպետությունը անհրաժեշտություն է յուրաքանչյուր մարդու

համար, ամեն գործի մեջ. և ոչ պակաս, քան՝ նկարչության: Պետք է, որպեսզի քո կյանքի տերը դառնաս: Այդժամ միայն քո ստեղծագործության տերը կդառնաս նաև:

Մի քանի օրից Երևան մեկնեցի: Կնոջս հետ գնացել էինք համերգի: Երբ համերգից հետո դուրս էինք գալիս, ձեմասրահում տեսա Սարոյանին: Մոտեցա, ողջունեցի: Անմիջապես հարցրեց .

– Երբ եք եկել, որքա՞ն էք այստեղ մնալու:

Մեզնից երեք քալ այն կողմ կանգնած էր հոչակավոր գրողին ուղեկցող պետական պաշտոնյան: Նա խորհրդային այն աշխատողների թվին էր պատկանում, որոնք ողջ աշխարհում շրջագայելուց հետո անգամ տարրական քաղաքավարություն ձեռք չէին բերում: Նա հեռվից բարձրաձայն ասաց .

– Պարոն Սարոյան, ուշ է արդեն, տանն սպասում են, շտապեք:

Սարոյանն այնպես ձևացրեց, ասես այդ խոսքերն ամեննին իրեն չեն վերաբերում, անգամ չընդհատելով խոսակցությունը: Պաշտոնյան նորից կրկնեց.

– Պարոն Սարոյան, խնդրում եմ Ձեզ, մի ուշացրեք:

Եվ այստեղ Սարոյանը դեն նետեց բոլոր «օրինականությունները»: – Ո՛չ, ես առանց Նիկողայի ոչ մի տեղ չեմ գնա: Նախ նրան հրավիրեք և հետո միայն ինձ:

Ակնհայտորեն շիտոյված պաշտոնյան շտապեց ինձ ու կնոջս ևս իրենց տուն հրավիրել: Իմ վիճակի մեջ մտնելով՝ Սարոյանը համառորեն կրկնում էր .

– Նիկողայ, առանց քեզ ես ոչ մի քալ չեմ անի: Գնանք միասին:

Ճանապարհորդ-պաշտոնյայի տանը սեղանը ձկնովում էր զանազան խորտիկների ներքո: Բայց նա առաջարկեց նախ նկարների իր հավաքածուն նայել, որը սկիտոքահայ նկարիչներից էր հավաքել: Զանազան նկարների հետ այնտեղ Գառզուի ուլկ կտափները կային: Սարոյանը նկատեց, որ այդ աշխատանքները են առանձնահատուկ ուշադրությամբ և երկար եմ նայում: Մի կողմ տարավ ինձ ու հարցրեց.

– Նիկողոս, Գառզուն Ձեզ դու՞ր է գալիս:

– Ես Գառզուին վաղուց գիտեմ, և նա հիացնում է ինձ:

– Իսկ իմ կարծիքով նա շատ անբախտ նկարիչ է: Այո, անբախտ:

Նա մի անգամ մեկընդմիջո գտել է իր արտահայտչաձևը և այլևս ի վիճակի չէ դրանից հրաժարվել: Նա այդ ձևի գեղին է դարձել, և այն կործանում է նրան: Հիշե՛ք Պիկասոյին: Ինչպես էր նա ժամանակի ընթացքում առանց վախենալու փոփոխվում: Նա չէր ուզում ինքն իրեն նմանակել: Դա շատ վտանգավոր է արվեստագետի համար, Նիկողոս:

Այս կարծիքը լսելուց հետո նորից սկսեցի գննել Գառզուի նկարները: Այո, ճիշտ է Սարոյանը. չնայած մեծ վարպետությանն ու ճաշակին, նա կրկնվում է:

...Դա մեր վերջին հանդիպումն էր: Եվ իմ հիշողության մեջ մնացել են ճոխ սեղանը, հրաշայի նկարները, գիշերային Երևանը: Սարոյանը կտակեց այստեղ, Հայոց հողում թաղել իր մեծ սրտի մի կեսը, մյուսը՝ Կալիֆորնիայում: Այդտեղ էլ հանգչում է այն...

Նիկողայ Բ. ՆԻԿՈՂՈՍՅԱՆ, ՍՍՅՍ Ժողովրդական նկարիչ

Սերգեյ Նիլով

– Милый, как ты? Расскажи о себе.

В маленькой комнате ночь и немного света. Стол у окна – отплывает от кромки лета в осень. Косится луна сквозь шторы. Длинная ночь обещает в такую пору долгих раздумий и с привкусом грусти чай, сигареты... Так что же, пусть и эти неловко в мечты обреченный мысли бродят в сомнеьях тревожно по листьям. Милая, что рассказать о себе еще – я не знаю. За сентябрем наступает октябрь... Постигаю выводы – буква за буквой – в надежде найти себя. Может быть, стих воплотится, а может, все зря. Ах, все слова, что прилягут к отрезку в белом!.. Яблоку тоже надо попеть, чтобы стать зрелым.

Я буду бродить переулками города темными, Заглядывать в окна – не это ли окна друзей. Я буду метаться ночными звонками бессонными, Тревожа чужих и совсем незнакомых людей. И кто-то, смеясь, мне предложит свиданье у входа... У входа во двор до утра просидит со мной пес, Бродячий, как я, как сырая от слез непогода, Лохматый и старый, как стертые спицы колес.

Из цикла «ПИСЬМА ДРУГУ»

На маленькой даче (приедешь, и ты – удивись!) повсюду цветы и такой безмятежный покой... Лишь ветер тревожит верхушки деревьев, и слишком покажется небо бескрайним над головой.

Хозяин приветлив, гостей, как друзей, привечает, а ты позабудешь, какое столетье идет, когда при свечах он про дальние-дальние страны, забытые временем, свой разговор поведет;

и ты ощутишь вдруг, до боли, извечную правду, что все – суета, а проклятая тяга к деньгам, машинам, удобствам и женщинам... Друг, понимаешь, никчемный пустяк, безнадежный, как мусор и хлам.

Я встречу тебя. Электричка стоит у платформы всего две минуты, так что ты смотри – не зевай. Дай знать перед выездом, по телефону. Ну, где ты увидишь такой удивительный край?!

P. S.

Цветущий июль полыхает приволием лета. Дожди хоть и редкость, но в этом чудесном году они все так к месту, и жаркое солнце раздето... И сам у себя ты окажешься в вечном долгу.

Сергею НИЛОВУ – всего 55 лет

...Он очень рано начал писать стихи. Правда, сам признается, что первую тетрадь сжег, но уже и те стихи успели прозвучать по всесоюзному радио. Печатается с 1980 года. Первые поэтические опыты были отмечены Е. Евтушенко и А. Вознесенским. Первый поэтический сборник – звание Всероссийского лауреата. Стихи переведены на украинский, армянский и словацкий языки. Вошли в изданную в Словакии «Антологию русской поэзии».

Отмечен литературными премиями Союза писателей, Московской писательской организации, Академии литературы, а также «Россией православной» медалью «Наше наследие» за многолетнюю творческую деятельность, направленную на возрождение лучших русских традиций в литературе и искусстве.

Стихи публиковались в периодике многих городов России, в коллективных сборниках, журналах, альманахах, антологиях («Вестник российской литературы», «Академия поэзии», «Антология современной лирики», «Антология современной поэзии», словацкой «Литературной газете», международных изданиях «Горцарар», «Меценат и мир», «Бархатистый запах дождя» и др.), звучали в радио- и телепередачах.

Автор драматургических произведений, поставленных на сценах Ярославля, Иркутска, Калуги, Москвы.

Переводчик произведений словацких, французских и японских поэтов, пьес драматургов Кореи («Корейский театр», изд. «ГИТИС»; пьеса «Свадьба» Ли Ган Пека поставлена на сцене московского театра «Вернисаж»).

«И вечер превращается в стихи...» П. ТРИШКИН

Язык сохраняет традиции свои через «средство выражения» – судьбу поэта. Говорить о судьбе при жизни поэта трудно, но это позволяет сделать «актер», – другая сторона творчества Сергея (долгие годы для меня Анатолевича, а теперь не менее долгие годы просто Сергея). Ибо актер не имеет права работать «в стол», его судьба – его роли, определяемые рамками его жизни. Именно артистизм выразительности языка привносит в строки поэта то, чем язык жил и живет всегда. Именно простота и артистизм поэтического языка является прямой целью русской поэзии и предназначением ее во всей мировой истории...

Роман ИНДЫК, актер театра и кино

Вечный странник Сергей Нилов к размеренной жизни обывателя не стремится. Ему подавай подъемы, перепады, «сучки и задоринки». Лет двадцать тому назад он «напугал» Калугу своим театром-лабораторией, в котором предлагал молодежи «изобретать колесо и создавать индивидуальный вечный двигатель». И цену за возможную популярность объявил: «сизифов труд».

– Ты же еще – поэт и даже переводчик. Знаю, что корейские драматурги обязаны тебе тем, что с их пьесами познакомились российские читатели-почитатели из числа режиссерского народа. И японскую, и словацкую поэзию ты переводил...

«Вся жизнь моя – эксперимент...» В. УШАКОВА

Он действительно чем-то напоминает пылкого и наивного героя Сервантеса: высокий рост, горячие черные глаза, характерная актерская внешность... И вечный поиск чего-то нового, неизведанного, как главная составляющая его заводной, «рыцарской» натуры! Не случайно нашумевшая в конце 80-х годов театральная студия, которой он руководил, называлась театром-лабораторией. В общем – это Сергей Нилов, актер, режиссер, сценарист, поэт...

«Последний из Дон Кихотов» Д. КУЗНЕЦОВ

Вот уже полчаса сижу и размышляю, как написать о событии, произошедшем на днях, и в голове вертится одна и та же фраза. Вот поэтому я и решила вынести ее в заголовок (см. заголовки).

...Просто удивительно, как один человек, имеющий под рукой пустую сцену и самый минимум изобразительных средств (чемодан, пиджак, пюпитр), так органично обживает пространство. Эта

литературная композиция представляет собой, по сути, моноспектакль – жанр весьма трудный. Нилов справляется с ним блестяще!

«Сергей Нилов хорош!» М. УЛЫБЫШЕВА

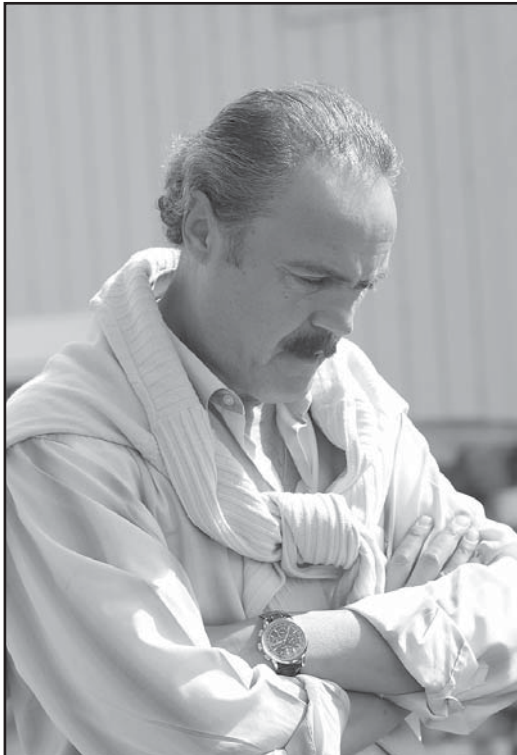
В один из дней Второго международного фестиваля поэтов знаменитый российский поэт Андрей Вознесенский сказал автору:

– У Вас есть талант, бесспорно. Нужен успех. Я знаю, что это такое. У меня есть и талант, и успех. Поэтому, – и он сделал надпись на подвернувшейся ему под руку фестивальной программе, адресованную нашему земляку, – желаю успеха Вам.

«Похвала мэтра», редакционная заметка, газета «Доброе утро, Калуга!»

Спектакли, фильмы, роли...
Круг близких и друзей –
Спасение от боли
И от ненастных дней.
Вы – эмоциональны.
Призвание – артист.
Как будто бы случайно
В руках – бумаги лист.
И вдруг, совсем как чудо, –
Рождение строки.
Откуда же, откуда
Приходят к нам стихи?
Дарованные свыше,
Являются на свет,
Их кто-нибудь услышит,
А кто-нибудь и нет,
Но вопреки всей боли
И грусти вопреки
У вас есть фильмы, роли
И светлые стихи!

Л. ОХОТНИЦКАЯ

320

Сергей НИЛОВ

Momento

У вокзала
три цыганки
предложили погадать –
обещали
без утайки
мне судьбу всю предсказать
и просили-то так мало:
сигаретку, медный грош...
Молодые две болтали
в перебивку:
– Не тревожь,
ты сердечко понапрасну.
– Отведи печаль рукой.
– Путь-дорожка...
– Линий много...
– Все мы знаем, дорогой.
Что постарше,
покачала удивленно головой,
улыбнулась,
прошептала:
– Иди с миром... Бог с тобой...

* * *

По дому бродит тишина
И кутается в ночь.
От двери до стены-окна,
И час за часом – прочь.

Ей слышен каждый шорох, вздох,
Сомнение строки.
От тишины такой оглох,
По-воровски

Лист белый на краю стола –
Бесстыден и раздет –
Крадет все чувства и слова
В хитросплетенье лет.

* * *

И в этом бесконечном никогда
Не затеряться, а доволлотиться,
Дожить, истаяв, как зарница,
И зоряницей вспыхнуть навсегда.

* * *

...записал я по привычке
на листах своей души
расписание электрички –
все дороги хороши;

будет повод – пригодится,
и тогда уеду я,
чтобы в счастье заблудиться
до седого декабря.

* * *

Седой сентябрь
склонился у порога
И, прежде чем зарыться в снег,
Он – так приветлива дорога –
Решился в юность на побег.

И листья пробовали долго
Хоть на полшага, но бжеать,
А их пригладила дорога
И до весны укрыла спать.

* * *

1

Я родился и вырос в суровом предместье,
где улыбка фальшиво скрывает подвох,
а кулак утверждает достоинства чести
неожиданно резким ударом под вздох.
В закоулках трущоб приходилось сражаться,
слезы с кровью мешая,- побеждал, бывал бит;
жизнь учила всегда за других заступаться,
не прощая предательства и низость обид.

2

Как хотелось мне жить там – где грай
оголтелых грачей, там – в сосновом бору,
но судьба повелела: «Бери и играй
роль, которую я тебе дарю».

Я метался в пространстве, менял адреса
и плутал в коридорах больницы,
выходил на заброшенных станциях, но поезда
все приходят к вокзалам,
вонющим потом бомжей и блудниц.

Ах, оковы предместья! Из века и в век
ничего не меняется – «картина все та ж»:
Если ты пройдоха – то «шеловек»,
а все остальные – «так... блажь».

3

Я устал. Мне уже за сорок.
Седина в волосах, и в ребро – бес.
Я построил корабль, предстоит зимний волок –
переправить его и плыть до небес.
И теперь я знаю, где юг, где восток.
И теперь я знаю, куда плыть.
Только время неумолимо канет в песок,
уменьшая значение слова «быть».

* * *

N. N.

Вот и осталось от осени: только промозглая изморось,
Сад обветшалый и несколько яблок мороженных.
В окна стучится рябина веселыми брызгами –
Всех угощая набухшими красными гроздьями.

Век на исходе. И что там? Гадаем с надеждою –
Будет ли счастье?... А может, все так же, по-прежнему –
Сад обветшалый и несколько яблок мороженных,
Сорванных ветром и снегом слегка припорошенных.

«Горцарар»

Издается с июля 1999г.

Автор проекта и учредитель –
Ваграм БЕКЧЯН

Зам. гл. редактора -
Роза ГУЛЯН

Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝
Ռոզա ԳՆԻԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ

Издательский Дом

«ШАГАНЭ»

Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован
в Министерстве Российской Федерации
по делам печати, телерадиовещания
и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер
ПИ № 77-5015

Авторские материалы
не рецензируются и не возвращаются.
Переписку с читателями редакция
не ведет. Мнение авторов может
не совпадать с мнением редакции.
Материалы со знаком **Ч** публикуются
на правах рекламы.
Редакция не несет ответственности
за содержание рекламных объявлений.

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО

Отпечатано

ОАО «Калужская типография стандартов» г. Калуга, ул. Московская 256.
Формат А3, объём 4,0 п.л.
Тираж 1 500 экз. Зак. № 1490.

Территория распространения:
Российская Федерация, страны СНГ,
зарубежные страны.

В номере использованы материалы
«НОВЕ КОВЧЕ», «АЗГ», «АРАВОТ»,
«ГА», «ЕТЕР», «ФАЙКАКАН ЖАМАНАК»,
«ИРАВУНК», «ВОЗНИ», «НОВОЕ ВРЕМЯ».

Цена свободная.

Адрес издательства и редакции:

248001, г. Калуга,
ул. Суворова, 160.

Тел.: (4842) 56-59-29, 59-17-73.

E-Mail: gortsarar@list.ru

факс (4842) 565-929,

www.gortsarar.ru

E-Mail: gortsarar@list.ru